

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Кафедра історії

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

Для напрямку підготовки 6.020302 Історія*

Автори:
к.ю.н., доцент Дмитрук І.М.

Затверджено на засіданні кафедри історії
від «29» серпня 2017р. _____

Затверджено на засіданні навчально-методичної комісії інституту історії,
політології та права «_____» _____ 20__р.

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту історії, політології та права
від «_____» _____ 20__р. _____

Миколаїв 2017

Укладач: Дмитрук Ірина Миколаївна, доцент кафедри історії Навчально-наукового інституту історії, політології і права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Навчально-методичний комплекс для студентів денної форми навчання з дисципліни «Сімейне та цивільне право» обговорена та схвалена на засіданні кафедри історії Навчально-наукового інституту історії, політології і права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Протокол № 1 від 29 серпня 2017 року

Завідувача кафедри історії проф. _____ Ніколаєв І.Є.

Зміст

1. Витяг з освітньо-кваліфікаційної характеристики.
2. Витяг з освітньо-професійної програми.
3. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни «Сімейне та цивільне право»
4. Пояснювальна записка до навчальної дисципліни
5. Програма навчальної дисципліни
6. Робоча програма навчальної дисципліни
7. Навчально-тематичний план вивчення дисципліни
8. Програмний матеріал до вивчення дисципліни «Сімейне та цивільне право»
9. Зміст лекцій
10. Зміст семінарських занять
11. Самостійна робота студентів
12. Модульні контрольні роботи
13. Методичні рекомендації для написання рефератів та тематика рефератів
14. Питання для перевірки знань з курсу «Сімейне та цивільне право»
15. Список використаної літератури

ВИТЯГ З ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ГАЛУЗЕВИЙ СТАНДАРТ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

підготовки бакалавра
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

галузь знань Сімейне та цивільне право
(шифр та назва галузі знань)

напрямок підготовки 0203 «Історія*»
(код і назва напрямку підготовки)

ВИТЯГ З ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

Освітньо-професійна програма (ОПП) є державним нормативним документом, у якому визначається нормативний термін та зміст навчання, нормативні форми державної атестації, встановлюються вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та професійної підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня певного напрямку підготовки.

Цей стандарт є компонентою галузевих стандартів вищої освіти і використовується під час:

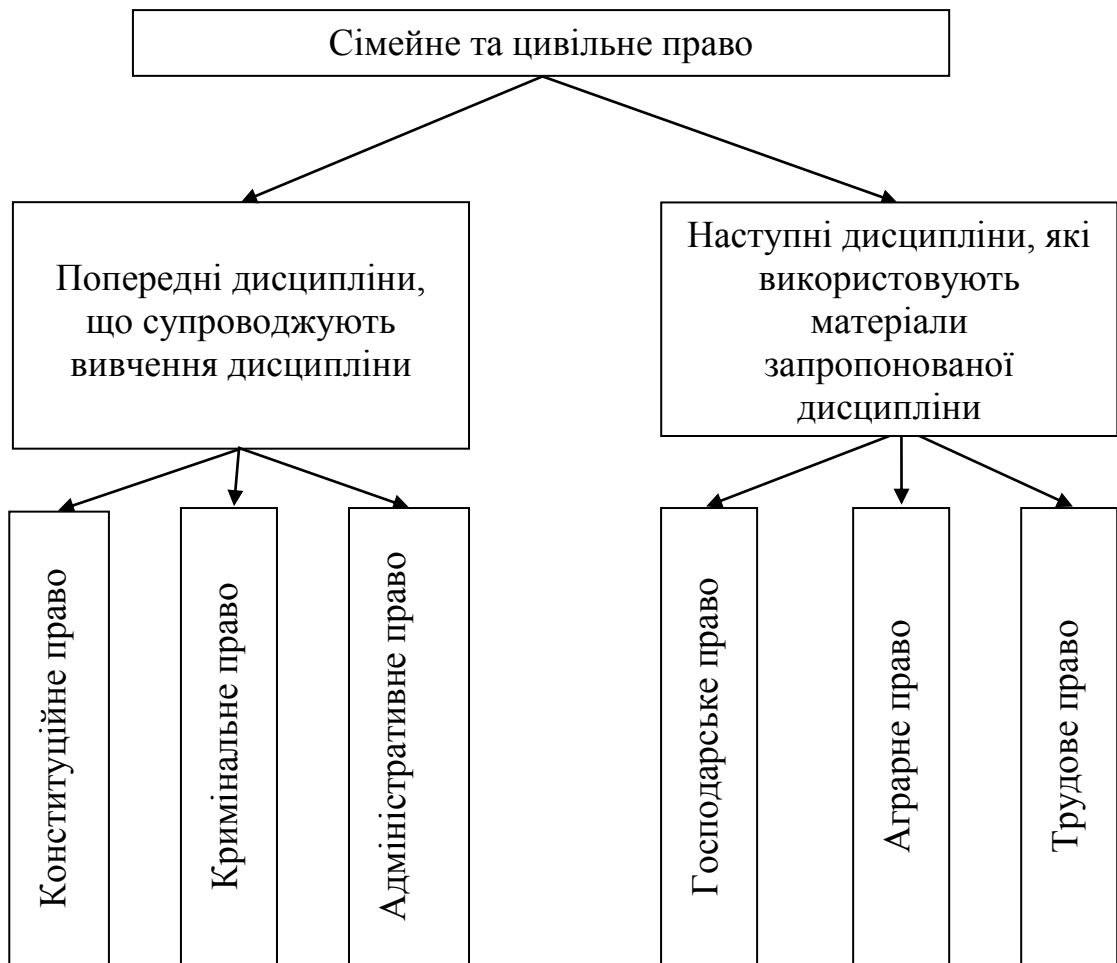
-розроблення та корегування варіативної компоненти галузевих стандартів вищої освіти (засобів діагностики якості вищої освіти);

-розроблення та корегування варіативної компоненти галузевих стандартів Національної академії внутрішніх справ;

-визначення змісту навчання в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Назва навчальної дисципліни	Шифри блоків змістовних модулів, що входять до навчальної дисципліни	Мінімальна кількість навчальних годин/кредитів вивчення дисципліни	
1	2	3	
Сімейне та цивільне право	ННД	3,0	90

Структурно-логічна схема дисципліни

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗІ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНОЮ СХЕМОЮ (МІЖДИСЦИПЛІНАРНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ).

Цивільні та сімейні відносини – це найширший пласт суспільних відносин, з яким кожна людина зустрічається на лише протягом всього життя, починаючи з народження, але й щоденно. Участь у цих відносинах реалізується через можливість мати та здійснювати цивільні та сімейні права і обов'язки. Проте одного знання своїх прав і обов'язків замало. Треба не тільки знати як втілити їх у повсякденне життя, але й як захищати від порушень. Ці знання набуваються у процесі вивчення навчального курсу «сімейне та цивільне право України». При вивченні цього курсу студент набуває знань не лише системи актів цивільного та сімейного законодавства, але й відповідних теоретичних положень, без яких неможливо досконально зрозуміти та тлумачити цивільно-правові і сімейно-правові категорії. Важливе значення також має опрацювання узагальнень судової практики з вирішення цивільних та сімейних спорів.

Виходячи із вищезазначеного, у сучасних умовах актуального значення набуває професійна підготовка фахівців у галузі правового регулювання цивільних та сімейних відносин, на яких і покладеться основний тягар захисту цивільних спорів на досудовому, судовому та позасудовому рівнях. Це підкреслює актуальність вивчення курсу цивільного та сімейного права на юридичному факультеті у ході підготовки студентів ОКР «Бакалавр» за спеціальністю «Правознавство».

Мета курсу «сімейне та цивільне право» – формування системи знань з правового регулювання цивільних та сімейних відносин в Україні, систематизація напрямів та способів вирішення проблем, висунутих і накопичених практикою розв'язання цивільних та сімейних спорів.

Структура курсу «сімейне та цивільне право» передбачає:

1) вивчення системи чинного цивільного та сімейного законодавства, а також правових проблем, що виникають при вирішенні цивільних та сімейних спорів, визначення правового режиму майна суб'єктів цивільних правовідносин, ознайомлення із специфікою механізму цивільно-правового регулювання;

2) вивчення процесу розвитку сімейних правовідносин, способів захисту майнових і особистих немайнових прав членів сім'ї, особливостей правового режиму майна членів сім'ї;

3) вивчення комплексу чинного цивільного та сімейного законодавства, основних проблем, пов'язаних із юридичним супроводженням реалізації суб'єктивних цивільних та сімейних прав і виконання обов'язків.

Семінарські заняття проводяться з основних тем розглянутих на лекційних заняттях.

Самостійна робота планується як форма навчання, що має на меті розширення та дослідження питань винесених на розгляд на лекційних заняттях, а також опрацювання питань, які не були висвітлені на лекційних та семінарських заняттях

Студенту належить оволодіти відповідною сукупністю знань, вмінь та навичок, зокрема:

– студент повинен засвоїти знання з теорії цивільного та сімейного права у поєднанні з теоретичними та практичними питаннями реалізації цивільних та сімейних прав;

– студент повинен вміти:

- володіти основними проблемами, що викликаються конфліктами інтересів суб'єктів цивільних та сімейних правовідносин;
- давати визначення основних категорій та понять, що містить курс цивільного та сімейного права;
- вирізняти особливості цивільних та сімейних правовідносин від інших видів правовідносин;

- орієнтуватися у чинному цивільному та сімейному законодавстві;
- знати проблеми розвитку цивільного та сімейного права у поєднанні з проблемами адміністративно-правового, цивільно-процесуального та господарсько-процесуального права на сучасному етапі;
- застосовувати теоретичні знання і приписи нормативно-правових актів у практичній діяльності;

– **студент повинен набути** навичок використання чинного законодавства, покликаного врегульовувати цивільні та сімейні відносини, для розширення свого правового кругозору, підвищення рівня правосвідомості і правової культури та вирішення питань, що виникають у практичній діяльності.

Для вивчення дисципліни «Цивільне та сімейне право» необхідно спиратися на знання, отримані під час вивчення попередніх навчальних курсів «Теорія держави і права України», «Історія держави і права України», «Римське право».

Навчальна дисципліна **«сімейне та цивільне право»** вивчається студентами ОКР «Бакалавр» денної форми навчання.

Дисципліна поділена на 2 змістових модулів, які об'єднують лекційний матеріал, семінарські заняття, самостійну роботу студентів та тестування. Рівень засвоєння студентом матеріалу модуля оцінюється за результатами виконання ним практичних завдань та модульної контрольної роботи.

Форма підсумкового контролю – залік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського
Інститут історії, політології та права

Кафедра історії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор із науково-педагогічної роботи

Н.І. Василькова

« 28 » серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

ОКР «Бакалавр»
напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»
галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»

Миколаїв – 2017-2018

Робоча програма навчальної дисципліни «Сімейне та цивільне право» для студентів денної та заочної форми навчання, напрям підготовки 6.020302 «Історія*», галузь знань 0203 «Гуманітарні науки», ОКР «Бакалавр»..

Розробник: Дмитрук Ірина Миколаївна, доцент кафедри історії, к.ю.н.

Робоча програма затверджена рішенням кафедри історії протоколом від «__» _____ 2017 року, протокол № _.

Завідувач кафедри історії _____ Ніколаєв І.Є.

«__» _____ 2017 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»	Нормативна	
	Напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»		
Індивідуальне науково-дослідне завдання: доповідь	Спеціальність (професійне спрямування): 6.020302 «Історія*»	Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 90		4-й	5-й
		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 30 самостійної роботи студента – 60		7-й	9-й
		Лекції	
	ОКР «Бакалавр»	ДФН	ЗФН
		12 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	78 год.
		Вид контролю:	
залік	залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить : для денної форми навчання – 90 год.: 30 год. – аудиторних занять, 60 год. – самостійної роботи (33%/67%); для заочної форми навчання – 90 год.: 10 год. – аудиторної роботи, 78 год. – самостійної роботи.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Сьогодні будь-яка свідома людина розуміє актуальність та значущість процесу побудови правової держави та громадського суспільства в Україні. Але він, насамперед, передбачає необхідність формування нового, вищого рівня правової свідомості та правової культури. Отже, великого значення набувають правове виховання і правова освіта, адже без глибоких знань права та законодавства, прав, свобод та обов'язків людини і громадянина еволюційний розвиток жодного суспільства не відбувається. Підвищення рівня правових знань у населення України, його правової свідомості та правової культури можливі лише за умови системного та повсякденного, професійно організованого правового виховання, що здійснюється з використанням усіх його форм, у тому числі й за допомогою найповнішої досконалої юридичної літератури.

Важливою галуззю права для повсякденного життя громадянина, для розширення кругозору студента із різних спеціальностей є предмет «Сімейне та цивільне право». Розкриття основ цивільного та сімейного законодавства, інститутів цих галузей права дасть змогу застосування норм цивільного та сімейного законодавства у повсякденному житті. Таким чином студенти підвищують свій професійний рівень, розширюють кругозір та діють в межах правової поведінки.

Викладаючи даний курс, постає завдання: розкрити та проаналізувати основні норми цивільного та сімейного законодавства як форми вираження відповідних галузей права, що дасть змогу визначити основні поняття.

Основна проблема: засвоєння сутності понять таких інститутів цивільного та сімейного права, як право власності, особисті немайнові права, правочин, авторське право, спадкове право, юридична особа, шлюб, усиновлення, аліменти та інші. **Обрані методи:** лекції з аналізом конкретних ситуацій. **Провідна ідея:** цивільне законодавство забезпечує регулювання відносин власності, товарно-грошового обігу, сфери особистого життя громадян, їх творчої та інтелектуальної діяльності. Регулювання сімейних відносин здійснюється відповідно до принципів добровільності шлюбу, рівності прав подружжя, вирішення внутрішньо сімейних питань за взаємною згодою, пріоритету сімейного виховання дітей, піклування про їх добробут і розвиток, забезпечення захисту прав та інтересів неповнолітніх дітей і непрацездатних членів сім'ї. Завдання викладання дисципліни:

1. Дати теоретичну підготовку студентам з питань правового регулювання діяльності держави у сфері земельного права.
2. Сформулювати у студентів вміння застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності.

Навчити правильно обґрунтовувати власне рішення і надавати необхідні консультації.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент оволодіває такими **компетентностями:**

1. **Загальнопредметні,** що передбачають набуття і розвиток здатності: оцінювати і прогнозувати правові події та явища з використанням наявних засобів інформації; самостійно працювати з різними джерелами інформації; ефективно вирішувати практичні завдання, спираючись на досягнення сучасної правової науки; аналізувати і творчо осмислювати інформацію; логічно міркувати, творчо мислити; постійно підвищувати рівень особистої культури та фахової майстерності.
2. **Фахові,** розуміння суті, призначення й змісту гуманітарних наук, функцій правової науки, як складової частини наукової думки і складової частини суспільства; знання норм цивільного

і сімейного права; знання основних нормативно-правових актів, що регулюють сімейні і цивільні правовідносини; володіння комплексним, інтеграційним, системним, динамічним, ситуаційним підходом до наукового аналізу.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ І ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

Тема 1. Загальні положення Цивільного права

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттями цивільного права як галузі права, вивчити предмет, метод, систему цивільного права, проаналізувати джерела цивільного права.

Дидактична: сформулювати уявлення про цивільне право, як галузь права, засвоїти базові поняття, що становлять цивільне право як науку, розширити сферу знань, ознайомитись з новим матеріалом.

Виховна: викликати відчуття інтересу до науки цивільного права, прищепити професійні якості, прививати правову культуру, підвищити загальний рівень правосвідомості студента.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 2 . Цивільно-правові відносини

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттями цивільно-правових відносин, засвоїти особливості їх структурних елементів.

Дидактична: розширити знання із структури цивільно-правових відносин; з'ясувати поняття суб'єктів та об'єктів цивільних правовідносин, їх види; розкрити поняття цивільної дієздатності та правоздатності

Виховна: розвинути аналітичний погляд на такі правові категорії, як цивільна правоздатність та цивільна дієздатність; навчити логічно мислити, наводити приклади цивільно-правових відносин, розрізняти їх серед інших правових відносин.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 3. Правочини

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.

Дидактична: засвоїти поняття правочин, пояснити відмінність правочину від договору, сформулювати істотні умови договору; пояснити поняття нікчемного договору.

Виховна: навчити розрізняти правочин і договір; сприяти формуванню правової грамотності, шляхом вивчення процесу укладання різних видів договорів

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 4. Сімейне право України

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права;

розшири знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.

Дидактична: установити взаємозв'язок між Цивільним правом України та Сімейним правом України, порівняти законодавчу базу, систематизувати отримані раніше знання із Цивільного права та засвоїти знання даної теми.

Виховна: досягти усвідомлення необхідності Сімейного права України в повсякденному житті; привити правову культуру правомірної поведінки в сімейному житті.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Тема 5. Права та обов'язки батьків та дітей

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити поняття «усиновлення», «опіка», «піклування», «патронат», «приймна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» згідно із діючим законодавством; розкрити ці поняття; установити взаємозв'язок між цими поняттями та навести основні норми, що регулюють порядок встановлення цих понять.

Дидактична: виокремити кожне із понять, дати змогу студентам самостійно розібратися в отриманій інформації та провести аналіз їх діяльності щодо отриманих знань; усвідомити значення понять «усиновлення», «опіка», «піклування», «патронат», «приймна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» у нашому суспільстві.

Виховна: виховати у студентів пізнавального інтересу до неблагополучних сімей з дітьми, дітей-сиріт, дітей-інвалідів та навести приклади. Яким чином можна змінити життя на краще для таких категорій громадян у правовому полі; підвищити рівень правової свідомості та правової культури.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 6. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Приймна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити правове положення інших членів сім'ї, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

Дидактична: ознайомити із правовим положенням діда, баби щодо їх онуків; права братів та сестер; права вітчима та мачухи на виховання дітей; обов'язки цих самих категорій осіб (баба, дід, прабаба, прадід, онук, онучка, вітчим, мачуха, сестра, брат).

Виховна: створити атмосферу емоційного підйому, викликану співпереживанням до інших членів сім'ї, прищепити професійні навички щодо правового статусу інших членів сім'ї та родичів; навчити оцінювати з точки зору права об'єм прав та обов'язків, якими володіють вказані суб'єкти, сприяти формуванню правової грамотності та поінформованості.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин	
	денна форма	
	усього	у тому числі

		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Кредит 1 Загальна частина цивільного права				
Тема 1. Загальні положення Цивільного права	16	2	4	10
Тема 2. Цивільно-правові відносини	14	2	2	10
Кредит 2 Особлива частина цивільного права				
Тема 3. Правочини	16	2	4	10
Тема 4. Сімейне право України	16	2	4	10
Кредит 3 Сімейне право				
Тема 5. Права та обов'язки батьків та дітей	14	2	2	10
Тема 6. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу	14	2	2	10
Контрольна робота				
Всього годин	90	12	18	60
Назви тем	Кількість годин			
	заочна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Кредит 1 Загальна частина цивільного права				
Тема 1. Загальні положення Цивільного права	15	2	2	12
Тема 2. Цивільно-правові відносини	15	2		14
Кредит 2 Особлива частина цивільного права				
Тема 3. Правочини	15	1		14
Тема 4. Сімейне право України	13	1		12
Кредит 3 Сімейне право				
Тема 5. Права та обов'язки батьків та дітей	16	2		14
Тема 6. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу	16	2		14
Контрольна робота				
Всього годин	90	10	2	78

5. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Загальна частина цивільного права	
1	Загальні положення Цивільного права	4
2	Цивільно-правові відносини	2
	Кредит 2. Особлива частина цивільного права	
3	Правочини	4

4.	Сімейне право України	4
	Кредит 3 Сімейне право	
5.	Права та обов'язки батьків та дітей	2
6.	Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу	2
	Разом	18

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Загальна частина цивільного права	
1	Співвідношення понять „цивільно-правові нормативні акти”, „цивільне законодавство” і „акти, які містять норми цивільного права”.	10
2	Фізичні особи, як суб'єкти цивільного права.	10
	Кредит 2. Особлива частина цивільного права	
3	Юридичні особи, як суб'єкти цивільного права.	10
4	Держава як суб'єкт цивільного права.	10
	Кредит 3 Сімейне право	
5	Об'єкти цивільного права.	10
6	Представництво і довіреність.	10
	Разом	60

6. Індивідуальне науково - дослідне завдання

Аналітичне обміркування, порівняння і конспектування основних положень електронної версії лекцій даної навчальної дисципліни та інших існуючих в літературі по відповідному питанню положень. Індивідуальні завдання (реферати курсові, контрольні, дипломні роботи), виконуються самостійно при консультуванні викладачем.

Мета індивідуальної роботи - закріплення та поглиблення теоретичних та практичних знань законодавства і права України, отриманих студентом в процесі вивчення курсу.

Студентам підготувати доповіді на теми:

1. Відмінність та спорідненість понять аналогія закону та аналогія права в цивільному законодавстві.
2. Відмежування цивільного права від інших галузей права.
3. Значення судової практики в цивільному праві.
4. Недійсність нормативних актів.
5. Розвиток науки цивільного права.
6. Цивільне право як навчальна дисципліна.
7. Поняття цінних паперів.
8. Акції та механізм їх функціонування.
9. Правове регулювання обігу облігацій.
10. Поняття та порядок випуску казначейських зобов'язань.
11. Правове регулювання вексельного обігу в Україні.
12. Місце проживання фізичної особи.
13. Фізична особа як підприємець.
14. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або померлою.
15. Майно як об'єкт цивільних прав.
16. Обчислення позовної давності.
17. Зловживання суб'єктивними цивільними правами.
18. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
19. Суть цивільно-правових дій та їх види.

20. Обставини, які впливають на юридичну силу дій.
21. Способи волевиявлення.
22. Власність та право власності.
23. Зміст права власності.
24. Поняття права спільної власності.
25. Право спільної часткової власності.
26. Право спільної сумісної власності.
27. Поняття та засоби захисту права власності.
28. Віндикаційний позов як спосіб захисту права власності.
29. Негаторний позов як спосіб захисту права власності..
30. Система міжнародної охорони інтелектуальної власності в сфері авторського права і суміжних прав: поняття, етапи створення та правове забезпечення.
31. Права та обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності, що впливають з охоронних документів.
32. Правове регулювання авторського та суміжних прав згідно з національним законодавством .
33. Правове регулювання права промислової власності.
34. Правова охорона засобів індивідуалізації учасників правового обороту і виробленої ними продукції (фірмових найменувань, товарних знаків, знаків обслуговування, найменувань місць походження товару).
35. Договори на створення і використання об'єктів інтелектуальної власності.
36. Сучасний стан державної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.
37. Правове регулювання патентування об'єктів промислової власності за національним законодавством.
38. Захист права інтелектуальної власності.
39. Суб'єкти права інтелектуальної власності: поняття та види.
40. Загальна характеристика сучасного законодавства про охорону винаходів, корисних моделей і промислових зразків.
41. Поняття та види патенту. Видача патенту.
42. Поняття, ознаки, правове значення винаходу та корисної моделі.
43. Правова охорона комп'ютерних програм та баз даних як об'єктів права інтелектуальної власності
44. Поняття шлюбу та порядок його укладання.
45. Сімя. Права та обов'язки членів сім'ї.
46. Шлюбний договір.
47. Припинення шлюбу та визнання його недійсним.
48. Взаємні права та обов'язки батьків та дітей.
49. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
50. Умови та порядок усиновлення.
51. Визнання усиновлення недійсним.
52. Скасування усиновлення.
53. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
54. Договір про патронат.
55. Припинення патронату над дітьми.
56. Припинення опіки та піклування над дітьми.
57. Поняття спадкового права.
58. Проблеми спадкового права.
59. Спадкування за законом та за заповітом.

В сучасних умовах економічного розвитку України перед вищими навчальними закладами стоїть завдання підвищення якості підготовки фахівців шляхом поглиблення їх компетентності. Одним із шляхів вирішення даного завдання є удосконалення форм та методів навчання, упровадження в навчальний процес новітніх освітніх технологій.

Проблемні лекції направлені на розвиток логічного мислення студентів. Коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами. Студентам під час лекцій роздається друкований матеріал, виділяються головні висновки з питань, що розглядаються. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного обмірковування. Студенти здійснюють коментарі самостійно або за участю викладача.

Робота в малих групах дає змогу структурувати семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду спілкування.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Мозкові атаки – метод розв’язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію

Кейс-метод – розгляд, аналіз конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань

Застосовуються такі основні методи навчання: словесні методи, тобто проведення лекційних занять, бесід, що дає змогу встановити діалог між студентом та викладачем; практичні методи, тобто проведення семінарських занять, вирішення практичних задач із застосуванням міжнародного та національного законодавства, а також написання рефератів, доповідей. Підготовка роботи включає такі етапи:

- > вибір теми;
- > складання попереднього плану;
- > підбір необхідних, спеціальних наукових публікацій та фактичного матеріалу;
- > консультації з викладачем і уточнення плану роботи;
- > написання роботи;
- > передача її на кафедру для рецензування;

Вибір теми роботи, відбір літератури, інформаційних джерел та інших матеріалів і складання плану.

Окрім запропонованої тематики робіт, студент має право запропонувати викладачеві та погодитися з ним щодо теми своєї роботи.

На основі вивчення актів законодавства, спеціальної літератури, студент складає деталізований план роботи, який може доповнюватись і уточнюватись. План визначає структуру, зміст, логічний взаємозв'язок частин роботи. Структура плану повинна підкреслювати дослідницьку спрямованість роботи і відповідати вимогам, що пред'являються до роботи з даного курсу.

Літературу студент підбирає самостійно, крім запропонованої, використовуючи для цього бібліотечний каталог.

Особливу увагу слід звернути увагу на спеціальну літературу, що стосується теми, періодичні видання, наукові статті. Після складання бібліографії студент повинен приступити до вивчення літератури.

Методи контролю

Серед основних форм контролю, які застосовуються при перевірці та оцінці засвоєння студентами навчального матеріалу є: усні опитування; самостійні письмові роботи; тестові завдання; вирішення задач; доповіді; презентації, творчі завдання та інші методи контролю відповідно до графіку контролю за самостійною роботою студентів.

Студент вважається допущеним до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом та не має невідпрацьованих занять з пропущених тем.

Використанням таких форм контролю знань студентів є: - поточний контроль; - рубіжний контроль; - підсумковий контроль.

Поточний контроль. Здійснюється на практичних заняттях такими основними видами робіт: - відповіді при опитуванні; - письмові роботи; - тестування; - виступ з науковим повідомленням або цікавою додатковою інформацією; - бліц-опитування; - вирішення ситуаційних завдань.

Для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента викладач може передбачати виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань.

Критеріями оцінки знань студентів при здійсненні поточного контролю є:

1. За усної відповіді (опитуваннях, виступах із повідомленнями, бліц-опитуваннях тощо): - повнота розкриття питання; - логіка викладання, культура мовлення; - емоційність, переконливість та впевненість студента; - обсяг використання основної та додаткової літератури (підручників, посібників, нормативно-правових актів, періодичної преси);

2. При виконанні письмових завдань: - повнота розкриття питання; - правильність відповідей на питання; - цілісність, системність, логічна послідовність викладення; - акуратність оформлення письмової роботи; - вміння застосовувати нормативно-правові акти.

Рубіжний контроль. Протягом семестру студенти виконують дві кредитні контрольні роботи, які передбачені навчальним планом.

Атестаційна оцінка виставляється на підставі поточних оцінок студента за всі види робіт, враховуючи оцінку з кожного залікового кредиту контролю, як сума накопичених балів.

Підсумковий контроль. Студенти виконують навчальну програму з дисципліни: відвідують практичні заняття, виконують завдання, формують наскрізний практикум із дисципліни – результат аудиторної (60%) і самостійної роботи (40%) студента – та отримують за навчальний семестр атестацію, що є дозволом на складання заліку.

Розподіл балів, які отримують студенти

Кредит та тема	Академічний контроль (форма представлення)	Кількість балів (за видами роботи)	Семінарські заняття	Кредитна контрольна робота	Кількість балів всього за кредит
Кредит 1. Тема 1.	Захист ІНДЗ	10	40		100
Тема 2.	Захист ІНДЗ	10	40		
Кредит 2. Тема 3.	Захист ІНДЗ	10	40		100
Тема 4.	Захист ІНДЗ	10	40		
Кредит 3. Тема 5..	Захист ІНДЗ	10	20	40	100
Тема 6	Захист ІНДЗ	10	20		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Список рекомендованої літератури

- Конституція України** // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
- Цивільний кодекс України** від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-44. – Ст. 356.
- Сімейний кодекс України** від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135.
- Господарський кодекс України** від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
- Цивільний процесуальний кодекс України** від 18 березня 2004р. //Урядовий кур’єр від 14 липня 2004р., № 130.
- Постанови** Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах (1972 – 2003 рр.). Офіційне видання. Київ, 2004р. 271с.
- Цивільний кодекс України: Коментар.** – Х.: ТОВ “Одисей”, 2003. 856с.
- Про** відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.1996р. // Відомості Верхов. Ради України. - 1997. -№ 5. - Ст. 28.
- Про** практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. № 6 // Вісн. Верхов. Суду України. - 2004. - № 1. - С. 17 – 25.
- Про** деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Президії Вищ. арбітражного суду України від 01.04.1994 р. № 02-5/215 // 36. роз'яснень Вищ. арбітражного суду України. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - С. 89 – 93.
- Про** судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 31.03.1995 р. № 4 // Вісн. Верхов. Суду України. - 2001. - № 3. Вкладка. - С. 1 – 8.
- Про** деякі питання, пов'язані з застосуванням індексу інфляції: Роз'яснення Вищ. арбітражного Суду України від 12.05.1999 р. № 02-5/223 // Вісник Вищ. арбітражного Суду України. - 1999.- № 3. - С.106 - 107.
- Про** деякі питання, порушені у доповідних записках про роботу арбітражних судів у 2000 р.: Інформ. лист Вищ. арбітражного Суду України від 07.06.2001 р. № 01-8/665 // Вісн. господарського судочинства. - 2001. - № 3. - С. 154 – 158.
- Про** іпотеку: Закон України від 5.06.03 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.- №38.- Ст. 313
- Про** заставу: Закон України від 2.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992.- № 47.- Ст. 642. (З наступними змінами).

Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.03 // Відомості Верховної Ради України. - 2004.- № 11. ст. 140. (З наступними змінами).

Про іпотечне кредитування операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19.06.03 // Відомості Верховної Ради України – 2004.- № 1.- Ст. 1.

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чернооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / X 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / X 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Офіційний веб-портал Верховної ради України// Режим доступу: www.rada.gov.ua

Офіційний веб-портал Президента України// Режим доступу: www.president.gov.ua

Офіційний Урядовий веб-портал// Режим доступу: www.kmu.gov.ua

Інститут історії, політології та права

Кафедра історії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор із науково-педагогічної роботи

Н.І. Василькова

« 28» серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СІМЕЙНЕ ТА ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

**ОКР «Бакалавр»
напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»
галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»**

Миколаїв – 2017-2018

Робоча програма навчальної дисципліни «Сімейне та цивільне право» для студентів денної та заочної форми навчання, напрям підготовки 6.020302 «Історія*», галузь знань 0203 «Гуманітарні науки», ОКР «Бакалавр»..

Розробник: Дмитрук Ірина Миколаївна, доцент кафедри історії, к.ю.н.

Робоча програма затверджена рішенням кафедри історії протоколом від «__» _____ 2017 року, протокол № _.

Завідувач кафедри історії _____ Ніколаєв І.Є.

«__» _____ 2017 року

3. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0203 «Гуманітарні науки»	Нормативна	
	Напрямок підготовки 6.020302 «Історія*»		
Індивідуальне науково-дослідне завдання: доповідь	Спеціальність (професійне спрямування): 6.020302 «Історія*»	Рік підготовки	
Загальна кількість годин – 90		4-й	5-й
		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 30 самостійної роботи студента – 60		7-й	9-й
		Лекції	
	ОКР «Бакалавр»	ДФН	ЗФН
		12 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	2 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	78 год.
		Вид контролю:	
залік	залік		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить : для денної форми навчання – 90 год.: 30 год. – аудиторних занять, 60 год. – самостійної роботи (33%/67%); для заочної форми навчання – 90 год.: 10 год. – аудиторної роботи, 78 год. – самостійної роботи.

4. Мета та завдання навчальної дисципліни

Сьогодні будь-яка свідома людина розуміє актуальність та значущість процесу побудови правової держави та громадського суспільства в Україні. Але він, насамперед, передбачає необхідність формування нового, вищого рівня правової свідомості та правової культури. Отже, великого значення набувають правове виховання і правова освіта, адже без глибоких знань права та законодавства, прав, свобод та обов'язків людини і громадянина еволюційний розвиток жодного суспільства не відбувається. Підвищення рівня правових знань у населення України, його правової свідомості та правової культури можливі лише за умови системного та повсякденного, професійно організованого правового виховання, що здійснюється з використанням усіх його форм, у тому числі й за допомогою найповнішої досконалої юридичної літератури.

Важливу галуззю права для повсякденного життя громадянина, для розширення кругозору студента із різних спеціальностей є предмет «Сімейне та цивільне право». Розкриття основ цивільного та сімейного законодавства, інститутів цих галузей права дасть змогу застосування норм цивільного та сімейного законодавства у повсякденному житті. Таким чином студенти підвищують свій професійний рівень, розширюють кругозір та діють в межах правової поведінки.

Викладаючи даний курс, постає завдання: розкрити та проаналізувати основні норми цивільного та сімейного законодавства як форми вираження відповідних галузей права, що дасть змогу визначити основні поняття.

Основна проблема: засвоєння сутності понять таких інститутів цивільного та сімейного права, як право власності, особисті немайнові права, правочин, авторське право, спадкове право, юридична особа, шлюб, усиновлення, аліменти та інші. **Обрані методи:** лекції з аналізом конкретних ситуацій. **Провідна ідея:** цивільне законодавство забезпечує регулювання відносин власності, товарно-грошового обігу, сфери особистого життя громадян, їх творчої та інтелектуальної діяльності. Регулювання сімейних відносин здійснюється відповідно до принципів добровільності шлюбу, рівності прав подружжя, вирішення внутрішньо сімейних питань за взаємною згодою, пріоритету сімейного виховання дітей, піклування про їх добробут і розвиток, забезпечення захисту прав та інтересів неповнолітніх дітей і непрацездатних членів сім'ї. Завдання викладання дисципліни:

3. Дати теоретичну підготовку студентам з питань правового регулювання діяльності держави у сфері земельного права.
4. Сформувати у студентів вміння застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності.

Навчити правильно обґрунтовувати власне рішення і надавати необхідні консультації.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент оволодіває такими **компетентностями:**

3. **Загальнопредметні,** що передбачають набуття і розвиток здатності: оцінювати і прогнозувати правові події та явища з використанням наявних засобів інформації; самостійно працювати з різними джерелами інформації; ефективно вирішувати практичні завдання, спираючись на досягнення сучасної правової науки; аналізувати і творчо осмислювати інформацію; логічно міркувати, творчо мислити; постійно підвищувати рівень особистої культури та фахової майстерності.
4. **Фахові,** розуміння суті, призначення й змісту гуманітарних наук, функцій правової науки, як складової частини наукової думки і складової частини суспільства; знання норм цивільного

і сімейного права; знання основних нормативно-правових актів, що регулюють сімейні і цивільні правовідносини; володіння комплексним, інтеграційним, системним, динамічним, ситуаційним підходом до наукового аналізу.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ І ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

Тема 1. Загальні положення Цивільного права

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттями цивільного права як галузі права, вивчити предмет, метод, систему цивільного права, проаналізувати джерела цивільного права.

Дидактична: сформулювати уявлення про цивільне право, як галузь права, засвоїти базові поняття, що становлять цивільне право як науку, розширити сферу знань, ознайомитись з новим матеріалом.

Виховна: викликати відчуття інтересу до науки цивільного права, прищепити професійні якості, прививати правову культуру, підвищити загальний рівень правосвідомості студента.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 2 . Цивільно-правові відносини

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттями цивільно-правових відносин, засвоїти особливості їх структурних елементів.

Дидактична: розширити знання із структури цивільно-правових відносин; з'ясувати поняття суб'єктів та об'єктів цивільних правовідносин, їх види; розкрити поняття цивільної дієздатності та правоздатності

Виховна: розвинути аналітичний погляд на такі правові категорії, як цивільна правоздатність та цивільна дієздатність; навчити логічно мислити, наводити приклади цивільно-правових відносин, розрізнити їх серед інших правових відносин.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 3. Правочини

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.

Дидактична: засвоїти поняття правочин, пояснити відмінність правочину від договору, сформулювати істотні умови договору; пояснити поняття нікчемного договору.

Виховна: навчити розрізняти правочин і договір; сприяти формуванню правової грамотності, шляхом вивчення процесу укладання різних видів договорів

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 4. Сімейне право України

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права;

розшири знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.

Дидактична: установити взаємозв'язок між Цивільним правом України та Сімейним правом України, порівняти законодавчу базу, систематизувати отримані раніше знання із Цивільного права та засвоїти знання даної теми.

Виховна: досягти усвідомлення необхідності Сімейного права України в повсякденному житті; привити правову культуру правомірної поведінки в сімейному житті.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Тема 5. Права та обов'язки батьків та дітей

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити поняття «усиновлення», «опіка», «піклування», «патронат», «приймна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» згідно із діючим законодавством; розкрити ці поняття; установити взаємозв'язок між цими поняттями та навести основні норми, що регулюють порядок встановлення цих понять.

Дидактична: виокремити кожне із понять, дати змогу студентам самостійно розібратися в отриманій інформації та провести аналіз їх діяльності щодо отриманих знань; усвідомити значення понять «усиновлення», «опіка», «піклування», «патронат», «приймна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» у нашому суспільстві.

Виховна: виховати у студентів пізнавального інтересу до неблагополучних сімей з дітьми, дітей-сиріт, дітей-інвалідів та навести приклади. Яким чином можна змінити життя на краще для таких категорій громадян у правовому полі; підвищити рівень правової свідомості та правової культури.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Тема 6. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Приймна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити правове положення інших членів сім'ї, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

Дидактична: ознайомити із правовим положенням діда, баби щодо їх онуків; права братів та сестер; права вітчима та мачухи на виховання дітей; обов'язки цих самих категорій осіб (баба, дід, прабаба, прадід, онук, онучка, вітчим, мачуха, сестра, брат).

Виховна: створити атмосферу емоційного підйому, викликану співпереживанням до інших членів сім'ї, прищепити професійні навички щодо правового статусу інших членів сім'ї та родичів; навчити оцінювати з точки зору права об'єм прав та обов'язків, якими володіють вказані суб'єкти, сприяти формуванню правової грамотності та поінформованості.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин	
	денна форма	
	усього	у тому числі

		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Кредит 1 Загальна частина цивільного права				
Тема 1. Загальні положення Цивільного права	16	2	4	10
Тема 2. Цивільно-правові відносини	14	2	2	10
Кредит 2 Особлива частина цивільного права				
Тема 3. Правочини	16	2	4	10
Тема 4. Сімейне право України	16	2	4	10
Кредит 3 Сімейне право				
Тема 5. Права та обов'язки батьків та дітей	14	2	2	10
Тема 6. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу	14	2	2	10
Контрольна робота				
Всього годин	90	12	18	60
Назви тем	Кількість годин			
	заочна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с. р.
1	2	3	4	5
Кредит 1 Загальна частина цивільного права				
Тема 1. Загальні положення Цивільного права	15	2	2	12
Тема 2. Цивільно-правові відносини	15	2		14
Кредит 2 Особлива частина цивільного права				
Тема 3. Правочини	15	1		14
Тема 4. Сімейне право України	13	1		12
Кредит 3 Сімейне право				
Тема 5. Права та обов'язки батьків та дітей	16	2		14
Тема 6. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу	16	2		14
Контрольна робота				
Всього годин	90	10	2	78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Загальна частина цивільного права	
1	Загальні положення Цивільного права	4
2	Цивільно-правові відносини	2
	Кредит 2. Особлива частина цивільного права	
3	Правочини	4

4.	Сімейне право України	4
	Кредит 3 Сімейне право	
5.	Права та обов'язки батьків та дітей	2
6.	Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу	2
	Разом	18

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Кредит 1. Загальна частина цивільного права	
1	Співвідношення понять „цивільно-правові нормативні акти”, „цивільне законодавство” і „акти, які містять норми цивільного права”.	10
2	Фізичні особи, як суб'єкти цивільного права.	10
	Кредит 2. Особлива частина цивільного права	
3	Юридичні особи, як суб'єкти цивільного права.	10
4	Держава як суб'єкт цивільного права.	10
	Кредит 3 Сімейне право	
5	Об'єкти цивільного права.	10
6	Представництво і довіреність.	10
	Разом	60

6. Індивідуальне науково - дослідне завдання

Аналітичне обміркування, порівняння і конспектування основних положень електронної версії лекцій даної навчальної дисципліни та інших існуючих в літературі по відповідному питанню положень. Індивідуальні завдання (реферати курсові, контрольні, дипломні роботи), виконуються самостійно при консультуванні викладачем.

Мета індивідуальної роботи - закріплення та поглиблення теоретичних та практичних знань законодавства і права України, отриманих студентом в процесі вивчення курсу.

Студентам підготувати доповіді на теми:

60. Відмінність та спорідненість понять аналогія закону та аналогія права в цивільному законодавстві.
61. Відмежування цивільного права від інших галузей права.
62. Значення судової практики в цивільному праві.
63. Недійсність нормативних актів.
64. Розвиток науки цивільного права.
65. Цивільне право як навчальна дисципліна.
66. Поняття цінних паперів.
67. Акції та механізм їх функціонування.
68. Правове регулювання обігу облігацій.
69. Поняття та порядок випуску казначейських зобов'язань.
70. Правове регулювання вексельного обігу в Україні.
71. Місце проживання фізичної особи.
72. Фізична особа як підприємець.
73. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або померлою.
74. Майно як об'єкт цивільних прав.
75. Обчислення позовної давності.
76. Зловживання суб'єктивними цивільними правами.
77. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
78. Суть цивільно-правових дій та їх види.

79. Обставини, які впливають на юридичну силу дій.
80. Способи волевиявлення.
81. Власність та право власності.
82. Зміст права власності.
83. Поняття права спільної власності.
84. Право спільної часткової власності.
85. Право спільної сумісної власності.
86. Поняття та засоби захисту права власності.
87. Віндикаційний позов як спосіб захисту права власності.
88. Негаторний позов як спосіб захисту права власності..
89. Система міжнародної охорони інтелектуальної власності в сфері авторського права і суміжних прав: поняття, етапи створення та правове забезпечення.
90. Права та обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності, що впливають з охоронних документів.
91. Правове регулювання авторського та суміжних прав згідно з національним законодавством .
92. Правове регулювання права промислової власності.
93. Правова охорона засобів індивідуалізації учасників правового обороту і виробленої ними продукції (фірмових найменувань, товарних знаків, знаків обслуговування, найменувань місць походження товару).
94. Договори на створення і використання об'єктів інтелектуальної власності.
95. Сучасний стан державної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.
96. Правове регулювання патентування об'єктів промислової власності за національним законодавством.
97. Захист права інтелектуальної власності.
98. Суб'єкти права інтелектуальної власності: поняття та види.
99. Загальна характеристика сучасного законодавства про охорону винаходів, корисних моделей і промислових зразків.
100. Поняття та види патенту. Видача патенту.
101. Поняття, ознаки, правове значення винаходу та корисної моделі.
102. Правова охорона комп'ютерних програм та баз даних як об'єктів права інтелектуальної власності
103. Поняття шлюбу та порядок його укладання.
104. Сім'я. Права та обов'язки членів сім'ї.
105. Шлюбний договір.
106. Припинення шлюбу та визнання його недійсним.
107. Взаємні права та обов'язки батьків та дітей.
108. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
109. Умови та порядок усиновлення.
110. Визнання усиновлення недійсним.
111. Скасування усиновлення.
112. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
113. Договір про патронат.
114. Припинення патронату над дітьми.
115. Припинення опіки та піклування над дітьми.
116. Поняття спадкового права.
117. Проблеми спадкового права.
118. Спадкування за законом та за заповітом.

В сучасних умовах економічного розвитку України перед вищими навчальними закладами стоїть завдання підвищення якості підготовки фахівців шляхом поглиблення їх компетентності. Одним із шляхів вирішення даного завдання є удосконалення форм та методів навчання, упровадження в навчальний процес новітніх освітніх технологій.

Проблемні лекції направлені на розвиток логічного мислення студентів. Коло питань теми обмежується двома-трьома ключовими моментами. Студентам під час лекцій роздається друкований матеріал, виділяються головні висновки з питань, що розглядаються. При читанні лекцій студентам даються питання для самостійного обмірковування. Студенти здійснюють коментарі самостійно або за участю викладача.

Робота в малих групах дає змогу структурувати семінарські заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду спілкування.

Семінари-дискусії передбачають обмін думками і поглядами учасників з приводу даної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Мозкові атаки – метод розв’язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію

Кейс-метод – розгляд, аналіз конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності.

Презентації – виступи перед аудиторією, що використовуються для представлення певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань

Застосовуються такі основні методи навчання: словесні методи, тобто проведення лекційних занять, бесід, що дає змогу встановити діалог між студентом та викладачем; практичні методи, тобто проведення семінарських занять, вирішення практичних задач із застосуванням міжнародного та національного законодавства, а також написання рефератів, доповідей. Підготовка роботи включає такі етапи:

- > вибір теми;
- > складання попереднього плану;
- > підбір необхідних, спеціальних наукових публікацій та фактичного матеріалу;
- > консультації з викладачем і уточнення плану роботи;
- > написання роботи;
- > передача її на кафедру для рецензування;

Вибір теми роботи, відбір літератури, інформаційних джерел та інших матеріалів і складання плану.

Окрім запропонованої тематики робіт, студент має право запропонувати викладачеві та погодитися з ним щодо теми своєї роботи.

На основі вивчення актів законодавства, спеціальної літератури, студент складає деталізований план роботи, який може доповнюватись і уточнюватись. План визначає структуру, зміст, логічний взаємозв'язок частин роботи. Структура плану повинна підкреслювати дослідницьку спрямованість роботи і відповідати вимогам, що пред'являються до роботи з даного курсу.

Літературу студент підбирає самостійно, крім запропонованої, використовуючи для цього бібліотечний каталог.

Особливу увагу слід звернути увагу на спеціальну літературу, що стосується теми, періодичні видання, наукові статті. Після складання бібліографії студент повинен приступити до вивчення літератури.

Методи контролю

Серед основних форм контролю, які застосовуються при перевірці та оцінці засвоєння студентами навчального матеріалу є: усні опитування; самостійні письмові роботи; тестові завдання; вирішення задач; доповіді; презентації, творчі завдання та інші методи контролю відповідно до графіку контролю за самостійною роботою студентів.

Студент вважається допущеним до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом та не має невідпрацьованих занять з пропущених тем.

Використанням таких форм контролю знань студентів є: - поточний контроль; - рубіжний контроль; - підсумковий контроль.

Поточний контроль. Здійснюється на практичних заняттях такими основними видами робіт: - відповіді при опитуванні; - письмові роботи; - тестування; - виступ з науковим повідомленням або цікавою додатковою інформацією; - бліц-опитування; - вирішення ситуаційних завдань.

Для зацікавленості у навчанні, розвитку здібностей студента викладач може передбачати виконання інших, індивідуальних для кожного студента завдань.

Критеріями оцінки знань студентів при здійсненні поточного контролю є:

1. За усної відповіді (опитуваннях, виступах із повідомленнями, бліц-опитуваннях тощо): - повнота розкриття питання; - логіка викладання, культура мовлення; - емоційність, переконливість та впевненість студента; - обсяг використання основної та додаткової літератури (підручників, посібників, нормативно-правових актів, періодичної преси);

2. При виконанні письмових завдань: - повнота розкриття питання; - правильність відповідей на питання; - цілісність, системність, логічна послідовність викладення; - акуратність оформлення письмової роботи; - вміння застосовувати нормативно-правові акти.

Рубіжний контроль. Протягом семестру студенти виконують дві кредитні контрольні роботи, які передбачені навчальним планом.

Атестаційна оцінка виставляється на підставі поточних оцінок студента за всі види робіт, враховуючи оцінку з кожного залікового кредиту контролю, як сума накопичених балів.

Підсумковий контроль. Студенти виконують навчальну програму з дисципліни: відвідують практичні заняття, виконують завдання, формують наскрізний практикум із дисципліни – результат аудиторної (60%) і самостійної роботи (40%) студента – та отримують за навчальний семестр атестацію, що є дозволом на складання заліку.

Розподіл балів, які отримують студенти

Кредит та тема	Академічний контроль (форма представлення)	Кількість балів (за видами роботи)	Семінарські заняття	Кредитна контрольна робота	Кількість балів всього за кредит
Кредит 1. Тема 1.	Захист ІНДЗ	10	40		100
Тема 2.	Захист ІНДЗ	10	40		
Кредит 2. Тема 3.	Захист ІНДЗ	10	40		100
Тема 4.	Захист ІНДЗ	10	40		
Кредит 3. Тема 5..	Захист ІНДЗ	10	20	40	100
Тема 6	Захист ІНДЗ	10	20		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Список рекомендованої літератури

- Конституція України** // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
- Цивільний кодекс України** від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40-44. – Ст. 356.
- Сімейний кодекс України** від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135.
- Господарський кодекс України** від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
- Цивільний процесуальний кодекс України** від 18 березня 2004р. //Урядовий кур’єр від 14 липня 2004р., № 130.
- Постанови** Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах (1972 – 2003 рр.). Офіційне видання. Київ, 2004р. 271с.
- Цивільний кодекс України: Коментар.** – Х.: ТОВ “Одисей”, 2003. 856с.
- Про** відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.1996р. // Відомості Верхов. Ради України. - 1997. -№ 5. - Ст. 28.
- Про** практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. № 6 // Вісн. Верхов. Суду України. - 2004. - № 1. - С. 17 – 25.
- Про** деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Президії Вищ. арбітражного суду України від 01.04.1994 р. № 02-5/215 // 36. роз'яснень Вищ. арбітражного суду України. - К.: Юрінком Інтер, 1998. - С. 89 – 93.
- Про** судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 31.03.1995 р. № 4 // Вісн. Верхов. Суду України. - 2001. - № 3. Вкладка. - С. 1 – 8.
- Про** деякі питання, пов'язані з застосуванням індексу інфляції: Роз'яснення Вищ. арбітражного Суду України від 12.05.1999 р. № 02-5/223 // Вісник Вищ. арбітражного Суду України. - 1999.- № 3. - С.106 - 107.
- Про** деякі питання, порушені у доповідних записках про роботу арбітражних судів у 2000 р.: Інформ. лист Вищ. арбітражного Суду України від 07.06.2001 р. № 01-8/665 // Вісн. господарського судочинства. - 2001. - № 3. - С. 154 – 158.
- Про** іпотеку: Закон України від 5.06.03 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003.- №38.- Ст. 313
- Про** заставу: Закон України від 2.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992.- № 47.- Ст. 642. (З наступними змінами).

Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.03 // Відомості Верховної Ради України. - 2004.- № 11. ст. 140. (З наступними змінами).

Про іпотечне кредитування операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України від 19.06.03 // Відомості Верховної Ради України – 2004.- № 1.- Ст. 1.

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чернооченко. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / X 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / X 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Офіційний веб-портал Верховної ради України// Режим доступу: www.rada.gov.ua

Офіційний веб-портал Президента України// Режим доступу: www.president.gov.ua

Офіційний Урядовий веб-портал// Режим доступу: www.kmu.gov.ua

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

План лекційного заняття №1

Тема: Загальні положення Цивільного права

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттями цивільного права як галузі права, вивчити предмет, метод, систему цивільного права, проаналізувати джерела цивільного права.

Дидактична: сформулювати уявлення про цивільне право, як галузь права, засвоїти базові поняття, що становлять цивільне право як науку, розширити сферу знань, ознайомитись з новим матеріалом.

Виховна: викликати відчуття інтересу до науки цивільного права, прищепити професійні якості, прививати правову культуру, підвищити загальний рівень правосвідомості студента.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література: Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запоріж. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З-78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина публішерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

План лекційного заняття №2

Тема: Цивільно-правові відносини

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттями цивільно-правових відносин, засвоїти особливості їх структурних елементів.

Дидактична: розширити знання із структури цивільно-правових відносин; з'ясувати поняття суб'єктів та об'єктів цивільних правовідносин, їх види; розкрити поняття цивільної дієздатності та правоздатності

Виховна: розвинути аналітичний погляд на такі правові категорії, як цивільна правоздатність та цивільна дієздатність; навчити логічно мислити, наводити приклади цивільно-правових відносин, розрізняти їх серед інших правових відносин.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література: Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чернооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубєвої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитоновна, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта XXI століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

План лекційного заняття №3

Тема: Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

Дидактична: розкрити поняття захист цивільних прав та інтересів судом, у адміністративному порядку, нотаріусом; сформулювати поняття самозахисту, строки та терміни захисту, а також поняття позовної давності.

Виховна: оволодіти знаннями по захисту порушених цивільних прав та інтересів для подальшого застосування в професійній практиці та у повсякденному житті

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література: Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, Т. С. Ківалової, О. І. ХаритонОВОЇ] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Істина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

План лекційного заняття №4

Тема: Правочини

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.

Дидактична: засвоїти поняття правочин, пояснити відмінність правочину від договору, сформулювати істотні умови договору; пояснити поняття нікчемного договору.

Виховна: навчити розрізняти правочин і договір; сприяти формуванню правової грамотності, шляхом вивчення процесу укладання різних видів договорів

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література: Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З-78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина публицерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, Т. С. Ківалової, О. І. ХаритонОВОЇ] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

План лекційного заняття ____№5____

Тема: Право власності

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити поняття права власності, сформулювати його види, пояснити, які норми цивільного законодавства регулюють це питання.

Дидактична: оволодіти основними знаннями з основ права власності, вивчити, що таке категорія власності, її основні ознаки та види; розкрити зміст права власності; закріпити знання щодо підстав набуття та припинення права власності; визначити порядок захисту права власності.

Виховна: сприяти формуванню пізнавального інтересу до категорії власності; формувати професійні якості, шляхом розкриття видів власності, змісту права власності.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література: **Беляневич О.Г.** Господарський договір та способи його укладання. -К., 2002.

Бервено С.М. Проблеми договірної права України: Монограф. -К., 2006.

Берестова І.Е. Набуття і збереження майна без достатньої правової підстави: загальнотеоретичні проблеми та правові наслідки: Монографія. - Дніпропетровськ, 2005.

Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві. - Монограф. - К., 2005.

Боднар Т.В. Договірні зобов'язання у цивільному праві України. - Монограф. - К., 2007.

Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. - М" 2006.

Васильєва В.А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: Монограф. - Івано-Франківськ, 2006.

- Вінник О.М.** Публічні і приватні інтереси в господарських товариствах: Проблеми правового забезпечення. Монограф. - К., 2003.
- Галянтич М.К.** Житлове право: Навч. посібн. - К., 2007.
- Галянтич М.К.** Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень: Монограф. - К., 2006.
- Дзера І.О.** Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.-К., 2001.
- Дзера О.В.** Розвиток права власності громадян в Україні. - Монограф. -К., 1996.
- Покровський І.А.** Основные проблемы гражданского права. -М., 1998.
- Право власності в Україні:** Навч. посіб. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2000.
- Право інтелектуальної власності:** Підручн. / За ред. О.А.Під-опригори, О.Д.Святоцького. - К.,
- Ромовська З.** Українське цивільне право. Загальна частина: Підручн.-К., 2006.
- Рябоконт Є.О.** Спадкове правовідношення у цивільному праві. Монографія. - К., 2002.
- Спадкове право:** Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.- практ. по-сібн. / За заг.ред. С.Я.Фурси. - К., 2007.
- Спасибо-Фатеева І.А.** Акционерные общества: корпоративные правоотношения: Монографія. - Х., 1998.
- Стефанчук Р.О.** Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту, Хмельницький, 2007.
- Страхове право України:** Навч. посіб. / За ред.Ю.О.Заїки. - К., 2004.
- Фурса С.Я., Є.І.Фурса.** Спадкове право. Теорія і практика. Навч. посібн.- К.,2002.
- Харитонов Є.О.** Вступ до цивільного права України: Навч. посіб. -К., 2006.
- Цивільне право України.** Загальна частина: Підручн. / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки - К., 2008.
- Цивільне право України.** Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. ССБичкової. - К., 2008.
- Цивільне право України:** Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.
- Цивільне право України.** Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.
- Цивільне право України:** Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Саяі-ахметова. - К., 2005.
- Цивільне право України.** Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.
- Цюра В.В.** Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. -К., 2006.
- Шишка Р.Б.** Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. - Харків, 2002.
- Щербина В.С.** Господарське право. - К., 2006.
- Щербина В.С.** Суб'єкти господарського права. - Монограф. - К., 2008.

- Житлове законодавство України:** Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М.К.Галянтича. - 2006.
- Житлове право України** / За ред. В.С.Гопанчука, Ю.О.Заїки. - К., 2003.
- Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В.Бобрової, О. А.Під-опригори - К., 1992.
- Заїка Ю.О.** Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. - К., 2007.
- Заїка Ю.О.** Спадкове право України: Навч. посібн. - К., 2006.
- Здійснення та захист корпоративних прав в Україні** (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В.Луця. - Тернопіль, 2007.
- Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О.В. Дзери. - К.: Юрінком, 2000.
- Йоффе О.С.** Избранные труды по гражданскому праву. - М-, 2004.
- Коссак В.М.** Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. - Львів, 1996.
- Кохановська О.В.** Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. - К., 2006.
- Кузнецова Н.С.** Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. - К., 1993.
- Кузнецова Н.С, Назарчук І.Р.** Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. - К., 1998.
- Кучеренко І.М.** Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. - К., 2004.
- Луць А.В.** Свобода договору в цивільному праві. - К., 2005.
- Луць В.В.** Контракти в підприємницькій діяльності. - К., 2001.
- Луць В.В.** Строки захисту цивільних прав. - Львів, 1993.
- Луць В.В., Яворська О.С, Сивий Р.Б.** Акціонерне право. - К., 2004.
- Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України:** в 2-х тт. / За відп. ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.) Н.С.Кузнецової, В.В.Луця. -К., 2006.
- Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців:** Монографія. / За ред.В.В.Луця. - К., 2007.

План лекційного заняття №6

Тема: Зобов'язальне право

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити поняття зобов'язального права; закріпити знання щодо видів зобов'язань; визначити поняття «множинність осіб»; оволодіти знаннями щодо забезпечення виконання зобов'язань; ознайомитись із поняттям відповідальності у Цивільному праві.

Дидактична: оволодіти знаннями щодо основ зобов'язального права, засвоїти його зміст та види зобов'язань; усвідомити значення договору у правовій теорії та практиці; ознайомитись із порядком укладання договорів та закріпити знання щодо забезпечення виконання зобов'язань та

відповідальності у Цивільному праві; узагальнити всі отримані знання та закріпити їх.

Виховна: прищепити професійні якості та аналітичний погляд на порядок укладання договорів; досягти усвідомлення важливості зобов'язального права; навчити оцінювати з точки зору логічного мислення ступінь відповідальності за порушення зобов'язального права.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література: Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.-К., 2001.

Покровський І.А. Основные проблемы гражданского права. -М., 1998.

Цивільне право України. Загальна частина: Підручн. / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки - К., 2008.

Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. ССБичкової. - К., 2008.

Цивільне право України: Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.

Цивільне право України. Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.

Цивільне право України: Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Самі-ахметова. - К., 2005.

Цивільне право України. Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.

Цюра В.В. Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. -К., 2006.

Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. - Харків, 2002.

Щербина В.С. Господарське право. - К., 2006.

Щербина В.С. Суб'єкти господарського права. - Монограф. - К., 2008.

Житлове законодавство України: Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М.К.Галантича. - 2006.

Житлове право України / За ред.В.С.Гопанчука, Ю.О.Заїки. -К., 2003.

Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В.Бобрової, О. А.Під-опригори - К., 1992.

Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. - К., 2007.

Заїка Ю.О. Спадкове право України: Навч. посібн. - К., 2006.

Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В.Луця. - Тернопіль, 2007.

Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О.В. Дзери. - К.: Юрінком, 2000.

Йоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву. - М-, 2004.

Коссак В.М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. - Львів, 1996.

Кохановська О.В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. - К., 2006.

Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. - К., 1993.

Кузнецова Н.С, Назарчук І.Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. - К., 1998.

Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. - К., 2004.

Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві. - К., 2005.

Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності. - К., 2001.

Луць В.В., Яворська О.С, Сивий Р.Б. Акціонерне право. - К., 2004.

Майданик Р.А. Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. -К., 2002.

Майданик Р.А. Траст: собственность и управление капиталами.-К., 1995.

Науково- практичний коментар до цивільного законодавства України. В4тт.- К., 2004.

Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: в 2-х тт. / За відп. ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.) Н.С.Кузнецової, В.В.Луця. -К., 2006.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія. / За ред.В.В.Луця. - К., 2007.

План лекційного заняття ____№7____

Тема: Право інтелектуальної власності

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: ознайомитись із поняттям права інтелектуальної власності; співвіднести право інтелектуальної власності із правом власності; розкрити зміст права інтелектуальної власності; визначити об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності; розкрити майнові та особисті немайнові права, строк дії права інтелектуальної власності; сформувані поняття авторське та суміжні права, розкрити ці поняття; визначити поняття співавторства; розкрити поняття права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття та раціоналізаторську пропозицію

Дидактична: оволодіти поняттям права інтелектуальної власності, авторським правом, суміжними правами, правом на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття та раціоналізаторську пропозицію, усвідомити значення законодавства, яке регулює дані поняття, засвоїти особливості понять, що розглядаються в даній темі; засвоїти інформацію по темі; систематизувати знання шляхом конспектування лекцій по темі на вивчення всієї необхідної інформації.

Виховна: досягти усвідомлення важливості знань, які студенти отримують в процесі вивчення даної теми, навчити оцінювати з точки зору права суб'єктів та об'єктів авторського та суміжного права, а також права інтелектуальної власності; сприяти формуванню правової грамотності.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

- Література: Интеллектуальная собственность в Украине:** правовые основы и практика: В 4-х томах. - К.: Издательский дом «Ин Юре», 1999 г.
- Интеллектуальная собственность:** словарь-справочник. - М.: Инфра-М 1995-355.С.
- Интеллектуальная собственность:** Основные материалы: В 2-х ч. -Новосибирск: ВО «Наука», Сибирская издательская фирма, 1993. - 189 с.
- Бромберг Г.В., Розов Б.С.** Интеллектуальная собственность: действительность переходного периода и рыночные перспективы. - М.: ИНИЦ,1998.-208 с.
- Капица В.М.** Интеллектуальная собственность в Украине: права автора, организации, государства. - К., 1995.
- Тимофеенко Л.П.** Интеллектуальная собственность: проблемы правовой охраны и использования. - К., 1996.
- Подопригора О.А., Подопригора О.О.** Право интеллектуальной собственности Украины. -К.: Юринком-Интер, 1998. - 336 с.
- Авторське право і суміжні права.** Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред.А.С. Довгерта. - Кн. 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України / Уклад. Р.В. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 520 с. - Книга 2: Вступи, статті європейських спеціалістів / Уклад.Р.В. Дроб'язко. - К.: ін Юре, 2001. - 460 с.
- Вишневикий Л.М., Иванов Б.И., Левин Л.Г.** Формула приоритета. Возникновение и развитие авторского и патентного права. - Ленинград, 1990. – 206 с.
- Гальперин Л.Б., Михайлова Л.А.** Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа // Советское государство и право. - 1991. - № 12.
- Сергеев А.П.** Авторское право России. - С.-Петербург, 1994. - 311 с.
- Сергеев А.П.** Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. - М., 1996.
- Тимофеенко Л.П.** О смежных правах. - К., 1996.
- Тимофеенко Л.П.** Охрана права на интеллектуальную собственность. - К.. 1994.
- Штефан М.И.** Ответственность за нарушение авторских прав и смежных прав // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 9. - С. 32-35.
- Бадиця І.А.** Авторське, винахідницьке право, право на відкриття і міжнародний захист авторських прав. - К.. 1997. - 107 с.
- Блинников В.И.** Охрана интеллектуальной собственности в СССР в современных условиях. Теория и практика изобретательства, рационализации и патентно-лицензионной работы. - М., 1991.
- Гаврилов Э.П.** Правовая охрана алгоритмов и программ для ЭВМ в СССР: современное состояние и перспективы // Вопросы изобретательства. - 1990. - № 1.
- Федотов М.А.** Киберпространство как сфера обитания права // Бюллетень ЮНЕСКО по авторскому праву. - 1998. - № 3 (на англ. яз.).

- Брыжкб В.Н., Завгородний А.Ф., Пичкур А.В.** Лицензирование прав и атентование научно-технологической продукции. - К., 1994. - 201 с.
- Воробьева О.В.** Экономическое и научно-техническое сотрудничество СССР с зарубежными странами: правовая охрана и использование изобретений. - М., 1990. -136 с.
- Капица Ю.М., Корнілов В.А.** Податкове регулювання розвитку науки і технологій в Україні. - К., 1995.- 50 с.
- Чертков Ю.М.** Проблемы компьютерного права. - М, 1991. - 272 с.
- Основы интеллектуальной собственности.** - К.: 1н Юре, 1999. - 600 с.
- Гражданское и торговое право капиталистических государств /** Под ред. Е.А. Васильева. - М, 1993.
- Свиридов В.А.** Изобретательское право. - Самара, 1992. - 62 с.
- Сергеев А.П.** Патентное право. -М, 1994. - 191 с.
- Правовые проблемы охраны селекционных достижений.** - К., 1992 - 104 с.
- Азимов Ч.М.** Основы патентного права Украины. - Харьков, 1994. - 63 с.
- Цивільне право України: Підручн: У 2 кн. /** За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.
- Цивільне право України. Академічний курс: Шдруч. У двох томах /** За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.
- Цивільне право України: Підручник /** С.О.Харитонов, Н.О.Самі-ахметова. - К., 2005.
- Цивільне право України. Курс лекцій /** За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.

План лекційного заняття ____№8____

Тема: Сімейне право України

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права; розшири знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.

Дидактична: установити взаємозв'язок між Цивільним правом України та Сімейним правом України, порівняти законодавчу базу, систематизувати отримані раніше знання із Цивільного права та засвоїти знання даної теми.

Виховна: досягти усвідомлення необхідності Сімейного права України в повсякденному житті; привити правову культуру правомірної поведінки в сімейному житті.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення.

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.// ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в попросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Підпригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

План лекційного заняття №9

Тема: Права та обов'язки батьків та дітей

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити права та обов'язки батьків та дітей, як майнові, так і немайнові. Визначити поняття «аліменти», як прожитковий міємум впливає на вирахування аліментів та визначення розміру аліментів.

Дидактична: оволодіти необхідними знаннями, для того, щоб відрізнити правовідносини, що регулюють майнові та немайнові відносини між батьками та дітьми, дослідити всю необхідну нормативно-правову базу, яка регулює це питання.

Виховна: прищепити усвідомлення, що батьки відповідають за своїх дітей на правовому рівні в першу чергу; викликати почуття інтересу, зацікавлення до теми, шляхом наведення прикладів із життя та розв'язання задач.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.// ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002.Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Підогригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

План лекційного заняття №10

Тема: Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Приймна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити поняття «усиновлення», «опіка», «піклування», «патронат», «прийомна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» згідно із діючим законодавством; розкрити ці поняття; установити взаємозв'язок між цими поняттями та навести основні норми, що регулюють порядок встановлення цих понять.

Дидактична: виокремити кожне із понять, дати змогу студентам самостійно розібратися в отриманій інформації та провести аналіз їх діяльності щодо отриманих знань; усвідомити значення понять «усиновлення», «опіка», «піклування», «патронат», «прийомна сім'я», «дитячий будинок сімейного типу» у нашому суспільстві.

Виховна: виховати у студентів пізнавального інтересу до неблагополучних сімей з дітьми, дітей-сиріт, дітей-інвалідів та навести приклади. Яким чином можна змінити життя на краще для таких категорій громадян у правовому полі; підвищити рівень правової свідомості та правової культури.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.// ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002.Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підпригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Підпригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В.Ф и Пушкина Л.А. Советское гражданское право, в 2-х томах. -К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

План лекційного заняття №11

Тема: Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: визначити правове положення інших членів сім'ї, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

Дидактична: ознайомити із правовим положенням діда, баби щодо їх онуків; права братів та сестер; права вітчима та мачухи на виховання дітей; обов'язки цих самих категорій осіб(баба, дід, прабаба, прадід, онук, онучка, вітчим, мачуха, сестра, брат).

Виховна: створити атмосферу емоційного підйому, викликану співпереживанням до інших членів сім'ї, прищепити професійні навички щодо правового статусу інших членів сім'ї та родичів; навчити оцінювати з точки зору права об'єм прав та обов'язків, якими володіють вказані суб'єкти, сприяти формуванню правової грамотності та поінформованості.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2002.Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /ІІ частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в попросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Підогригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

План лекційного заняття _____ №12_____

Тема: Спадкове право

Вид заняття: лекція з аналізом конкретних ситуацій

Мета: розкрити загальні положення спадкового права, спадкування за заповітом та за законом, здійснення права на спадкування, роз'яснення процедури виконання заповіту, оформлення права на спадщину, визначення поняття «спадковий договір».

Дидактична: оволодіти знаннями щодо спадкового права, усвідомити його значення та роль у суспільстві та у системі цивільного права, розширити сферу знань цивільного права, закріпити отриманий новий матеріал.

Виховна: виховувати зацікавленість дисципліною шляхом наведення прикладів із життя та розв'язання задач, піднімати рівень правової культури та правової поведінки.

Методи: застосовувались методи правового аналізу та синтезу, синергетичний метод, метод пояснення

Дидактичні засоби навчання: посібник для самостійної роботи.

Література:

Кухарев О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. / О. Є. Кухарев. – К. : Правова єдність : Алерта, 2013. – 328 с.

Міжнародне приватне право / за ред. С. Г. Кузьменко. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 316 с.

Міжнародне приватне право : підручник / за ред. В. П. Жушмана, І. А. Шуміло. – Х. : Право, 2012. – 320 с.

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс : підручник / З. В. Ромовська. – 2-ге вид., допов. – К. : Дакор, 2013. – 304 с.

Сімейне право : підручник / за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 322 с.

Степанюк А. А. Колізії наслідування в міжнародному частному праві : моногр. / А. А. Степанюк ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Фоліо, 2004. – 160 с.

Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підручник / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Атіка, 2009. – 500 с.

Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2011–2012. – Т. 1–2.

Абраменков М. С. Проблема выморочного имущества в международных наследственных отношениях / М. С. Абраменков // Государство и право. – 2010. – № 9. – С. 91–96.

Аверина К. Н. Особенности правового регулирования брачно-семейных отношений, осложненных иностранным элементом / К. Н. Аверина // Международное право и международные организации. – 2012. – № 4. – С. 67–76.

Бартоле Е. Міжнародне усиновлення: погляд на питання з точки зору прав людини / Е. Бартоле // Право США. – 2012. – № 1/2. – С. 291–310.

Бородаенко А. А. Деятельность Международной комиссии гражданского состояния по обеспечению прав внебрачных детей / А. А. Бородаенко // Современное право. – 2011. – № 3. – С. 116–119.

Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями / О. Будзінська // Юридичний журнал. – 2009. – № 2. – С. 39–44.

Володина Н. В. Семейно-брачные отношения в современном мусульманском, иудейском и индуистском праве / Н. В. Володина, С. Е. Вавильченкова // Современное право. – 2012. – № 12. – С. 133–139.

Губанова О. В. Проблемні питання організаційно-правового регулювання міжнародного усиновлення / О. В. Губанова // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2010. – № 4. – С. 18–22.

Євко В. Ю. Основні протиріччя правового регулювання міждержавного усиновлення в Україні / В. Ю. Євко, С. М. Кравчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 12. – С. 46–54.

Ієвіня О. Регулювання укладення шлюбу у міжнародному приватному праві / О. Ієвіня // Нотаріат для вас. – 2009. – № 12. – С. 29–37.

Калакура В. Колізійне регулювання укладення шлюбу з участю іноземного елемента / В. Калакура //Юридична Україна. – 2009. – № 10. – С. 127–134.

Калакура В. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві / В. Калакура //Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2009. – Вип. 80. – С. 40–43.

Калакура В. Я. Правове регулювання відносин батьків і дітей у міжнародному сімейному праві / В. Я. Калакура // Університетські наукові записки / Хмельн. ун-т упр. та права. – 2009. – № 3. – С. 81–87.

Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві / В. Я. Калакура // Право України. – 2013. – № 7. – С. 145–153.

Кернична С. Я. Правове регулювання спадкування та заповітів в європейському законодавстві / С. Я. Кернична // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – К., 2010. – Вип. 47. – С. 378–382.

Кисіль В. І. Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві / В. І. Кисіль // Право України. – 2013. – № 7. – С. 154–182.

Кожевникова В. Правове регулювання укладення шлюбів громадянами України у Федеративній Республіці Німеччина / В. Кожевникова // Вісник прокуратури. – 2010. – № 1. – С. 117–124.

Комарук І. А. Шляхи вирішення питань, пов'язаних з міжнародним усиновленням: Гаазька Конвенція про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення від 29 травня 1993 року / І. А. Комарук //Держава і право. Юридичні і політичні науки.– К., 2010. – Вип. 48. – С. 572–577.

Комарук І. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання / І. Комарук // Юридичний журнал. – 2010. – № 2. – С. 32–35.

Кравченко Н. Міжнародне усиновлення бути чи не бути? / Н. Кравченко // Вісник прокуратури. – 2013. – № 5. – С. 78–86.

Курдельчук Д. Міжнародне спадкування – це складно і просто / Д. Курдельчук, Т. Момонт // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2012. – № 1. – С. 193–196.

Курдельчук Д. Ще раз про деякі особливості міжнародного спадкування / Д. Курдельчук // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – № 4. – С. 164–168.

Маркова О. В. Алиментные обязательства в международном частном праве / О. В. Маркова //Международное публичное и частное право. – 2011. – № 3. – С. 24–29.

Мироненко В. Особливості усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами / В. Мироненко // Нотаріат для вас. – 2012. – № 5. – С. 33–39.

праве, признании и исполнении решений и принятии и применении аутентичных документов по вопросам наследования и о создании Европейского сертификата о наследовании : Регламент (ЕС) №650/2012 Европейского Парламента и Совета от 4 июля 2012 г. //Журнал международного частного права. – 2012. – № 4. – С. 34–92.

Погорецька Н. В. Колізійні норми спадкування у міжнародному приватному праві / Н. В. Погорецька // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 4. – С. 30–37.

Приданов А. Н. Правовые проблемы, приводящие к нарушению прав и интересов детей в процессе их усыновления иностранными гражданами / А. Н. Приданов // Современное право. – 2013. – № 2. – С. 71–74.

Розгон О. В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства / О. В. Розгон // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія "Право". – 2010. – № 945. – С. 121–125.

Розгон О. В. Деякі колізійні питання регулювання спадкових відносин з іноземним елементом / О. В. Розгон // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія "Право". – 2009. – № 872, Вип. 6. – С. 104–108.

Розгон О. В. Поняття сім'ї в національному й міжнародному аспектах // Проблеми законності. – Х., 2008. – Вип. 99. – С. 91–96.

Розгон О. Феномен міжнародного усиновлення / О. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – № 2. – С. 49–59.

Розгон О. Шлюб громадянина України з іноземцем на території України / О. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2012. – № 1. – С. 321–326.

Руда О. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві / О. Руда // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2010. – Вип. 88, ч. 1. – С. 116–119.

Конспект лекцій з дисципліни

Конспект лекцій з дисципліни розробляється відповідно до вимог навчальної (типової) програми, розглядається та затверджується кафедрою. Він є результатом творчості викладача, постійно поповнюється новим навчальним матеріалом. До нього можна додавати ілюстрований матеріал, статті з газет тощо.

Лекція № 1

Тема лекції: Загальні положення Цивільного права

Ключові поняття:

цивільне право ([лат.](#) *Ius civile*; [англ.](#) *Civil law*, [нім.](#) *Zivilrecht*, [фр.](#) *Droit civil*) — галузь [права](#), яка включає в себе норми права, що регулюють [майнові](#) та [особисті немайнові правові суспільні відносини](#) між [рівноправними суб'єктами права](#) — [фізичними](#) та [юридичними особами](#), [територіальними громадами](#), державами та іншими суб'єктами [публічного права](#).

майнові відносини це конкретні *вольові відносини* з приводу належності, використання чи переходу нерухомого і рухомого майна та інших матеріальних благ від одного суб'єкта до іншого.,

особисті немайнові відносини регулюються цивільним правом, якщо інше не передбачено законодавчими актами, або не впливає із суті особистого немайнового відношення.

Мета та завдання: розширити знання в сфері Цивільного права України, систематизувати понятійний апарат, поглибити сутність категорій право, цивільне право та основний категорійний апарат.

План лекційного заняття:

1. Поняття, предмет, метод і система ЦП.
Принципи ЦП.
2. Джерела ЦП. Цивільне законодавство.
3. Функції ЦП.

Література:

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д.

Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Зміст лекції

1. Цивільне право як галузь приватного права - це сукупність цивільно-правових норм, закріплених у ЦК України, інших законодавчих та нормативно-правових актах, які регулюють на засадах юридичної рівності, диспозитивності майнові відносини товарно-грошового характеру, а також особисті немайнові відносини (як пов'язані, так і не пов'язані з майновими відносинами) за участю суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, держави, територіальних громад), які мають самостійний організаційно-майновий статус, діють вільно і на власний розсуд здійснюють свої права, вступають у правовідносини, а також несуть цивільно-правову відповідальність за винну протиправну поведінку перед потерпілим (боржником) за допущене порушення.

(УСНО) Встановлення предмета цивільного права дає можливість дати відповідь на питання, що воно регулює як галузь права, яке коло суспільних відносин входить до сфери цивільно-правового регулювання.

Предмет ЦП: 1. майнові відносини це суспільні відносини, які виникають з приводу створення, розподілу, привласнення, обігу матеріальних благ, при цьому врегульовані нормами права. Вони мають вартісно-товарний характер, майнову самостійність суб'єктів цивільного права, юридичну рівність суб'єктів цивільного права, майнову відокремленість учасників обігу.

2. особисті немайнові відносини, А) що пов'язані з майновими - такі немайнові відносини, об'єктом яких є особисті права на нематеріальні блага, що можуть породжувати можливість одержання грошової винагороди чи іншого матеріального блага. Такими є права авторства на твори науки, літератури, мистецтва, винаходів, промислові зразки, права на товарні знаки,

фірмові найменування та на інші результати інтелектуальної діяльності. При цьому результати інтелектуальної діяльності можуть бути такої матеріальної форми, яка перетворює їх на товар (наприклад, визнаний винахід, опублікований роман, промисловий зразок, товарний знак).

Б) особисті немайнові відносини не пов'язані з майновими - особисті немайнові відносини, об'єктом яких є особисті права на нематеріальні блага, що не здатні самі по собі породжувати у його носія право на грошову винагороду чи інше матеріальне благо. Традиційно такими вважалися право на честь, гідність особи, право на ділову репутацію, на ім'я, право на життя і здоров'я, на особисту і сімейну таємницю, недоторканність приватного життя, оскільки такі блага безпосередньо охоронялися законом.

Метод правового регулювання визначається як система специфічних способів, засобів, прийомів, за допомогою яких право як регулятор суспільних відносин впливає на них у нормативному порядку, встановлюючи правила поведінки їх учасників, надаючи їм права та встановлюючи їм обов'язки. ознаки методу цивільно-правового регулювання: юридична рівність учасників цивільних правовідносин; самостійний (незалежний) організаційно-майновий статус учасників цивільних правовідносин; ініціативно-диспозитивний характер цивільно-правових норм; відновлювально-компенсаційний характер захисних засобів порушеного права, спрямованих на майнову сферу порушника, а не на особу.

Система ЦП:

Загальну частину цивільного права мають становити норми про: основні положення (цивільні відносини, підстави виникнення цивільних прав та обов'язків, захист цивільних прав); суб'єктів і об'єкти цивільних прав; правочини (угоди); представництво і довіреність; позовну давність; речове право, право інтелектуальної власності.

Особливу частину цивільного права утворюють норми про: особисті немайнові права; речове право; інтелектуальну власність; зобов'язальне право - загальні положення; договірні та позадоговірні зобов'язання; спадкове право.

Принципи визначаються як основні керівні засади (основні ідеї), які знаходять своє закріплення в нормах відповідної галузі права, що спрямовують розвиток і функціонування усієї правової системи.

До принципів ЦП відповідно до ст. 3 ЦК відносять: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність, а також принципи юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності учасників цивільних відносин

2.Джерело цивільного права — це форма вираження цивільно-правових норм, що мають загальнообов'язковий характер. У цивільно-правовій системі

України основним джерелом цивільного права є нормативно-правовий акт, а в окремих випадках — також звичай та договір.

До джерел ЦП відносяться:

1. Конституція України. Вона наділена вищою юридичною силою і може бути застосована безпосередньо до врегулювання цивільно-правових відносин, оскільки є нормативно-правовим актом прямої дії.

2. Міжнародні договори. Для визнання за міжнародним договором правової природи джерела права потрібно, щоб згоду на його обов'язковість було надано ВР України. При цьому він має вищу юридичну силу, порівняно з законами України, тобто якщо в чинному міжнародному договорі, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, то застосовуються правила відповідного міжнародного договору (ст. 10 ЦК).

3. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України (ч. 2 ст. 4 ЦК). ЦК України було прийнято 16 січня 2003 року і він вступив у силу з 1 січня 2004 року. За структурою ЦК України містить 1308 статей в 90 главах, зібраних у 6 книг:

- 1 книга — Загальні положення;
- 2 книга — Особисті немайнові права фізичних осіб;
- 3 книга — Право власності та інші речові права;
- 4 книга — Право інтелектуальної власності;
- 5 книга — Зобов'язальне право;
- 6 книга — Спадкове право.

4. Сімейний кодекс України, Кодекс законів України про працю, Земельний кодекс України. В один рівень із законами слід поставити також і декрети Кабінету Міністрів України, окремі з яких чинні і до сьогодні.

5. Акти Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, які не можуть суперечити положенням ЦК України або іншого закону (ч. 4 ст. 4 ЦК)

6. До джерел цивільного законодавства також належать і нормативно-правові акти інших органів державної влади України.

7. Стаття 7. Звичай

1. Цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту.

Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин.

Звичай може бути зафіксований у відповідному документі.

2. Звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується.

8. Договір. Згідно із Ст. 6. ЦК (Акти цивільного законодавства і договір)

1. Сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства.

2. Сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, які не врегульовані цими актами.

3. Сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд.

Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Стаття 8. Аналогія

1. Якщо цивільні відносини не врегульовані ЦК, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами ЦК, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

2. У разі неможливості використати аналогію закону для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права).

Цивільне законодавство — це сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, які містять цивільно-правові норми. Ієрархія системи нормативно-правових актів обумовлена їх юридичною силою. Основу цивільного законодавства становить Конституція України (ч. 1 ст. 4 ЦК). В її нормах закладені цивільно-правові засади регулювання відносин власності (ст.ст. 13, 14, 41), особистих немайнових прав (ст.ст. 3, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 32), відносин інтелектуальної власності (ст.ст. 41, 54), підприємницької діяльності (ст. 42) тощо.

3. Функції, поряд з методом правового регулювання і принципами права, становлять правові категорії, які відображають елементи змісту сучасного права і характеризують його в цілому. Відповідно функції сучасного цивільного права разом з методом цивільно-правового регулювання суспільних відносин і галузевими принципами виражають соціальне призначення сучасного цивільного права, своєрідність форм цивільно-правового регулювання.

Функції сучасного цивільного права — це певні напрями впливу цивільно-правових норм, зумовлені змістом суспільних відносин (власності, товарно-грошових, особистих немайнових), що їх включено до предмета цивільно-правового регулювання.

Цивільне законодавство, цивілістична наука і практика розрізняють такі функції: регулятивну, охоронну, попереджувально-виховну, попереджувально-стимулюючу.

Реалізація регулятивної функції забезпечує врегулювання нормами цивільного права відносин власності, товарно-грошових та особистих немайнових. Так, статті 224—229 ЦК України виконують регулятивну функцію, оскільки правила зазначених статей регламентують товарно-грошові відносини з приводу купівлі-продажу майна і, отже, передбачають права та обов'язки покупця і продавця, наслідки невиконання сторонами

своїх обов'язків, відповідальність продавця за відсудження проданої речі у покупця. Те саме можна сказати про переважну більшість цивільно-правових норм, у яких реалізується регулятивна функція.

Чинність охоронної функції забезпечує захист порушених суб'єктивних майнових і особистих прав. Так, ст. 440 ЦК України виконує охоронну функцію, бо за її допомогою може бути відновлено майнове становище, зокрема громадянина, право власності якого на певну річ порушено внаслідок її знищення. Відповідно до цієї статті шкода, заподіяна майну громадянина, підлягає відшкодуванню з боку правопорушника в повному обсязі. Чимало цивільно-правових норм виконують охоронну функцію, у тому числі норми, присвячені цивільно-правовим договорам: купівлі-продажу, поставці, майновому найму тощо. Цивільно-правові норми, які передбачають охоронні позадоговірні зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, безпідставного придбання чи збереження майна за рахунок коштів іншої особи, головним чином виконують охоронну функцію (статті 440—466, 467, 468 і 469-471 ЦК України).

Попереджувально-виховна функція тісно пов'язана з охоронною. Попереджувально-виховний ефект досягається через інститут цивільно-правової відповідальності. Сам факт існування цивільно-правових норм про відповідальність позитивно впливає на свідомість громадян, утримуючи їх від правопорушень. Коли ж вчинено цивільний делікт шляхом заподіяння шкоди майну громадянина або організації, то попереджувально-виховний ефект цивільно-правової відповідальності реалізується через виконання обов'язку правопорушником з відшкодування заподіяних збитків. Відчувши майновий тягар, правопорушник повинен переглянути й змінити своє негативне ставлення до прав громадян та організацій. Під впливом понесених втрат у його свідомості мають вироблятися позитивні соціально-психологічні настанови, спрямовані на додержання у майбутньому покладених на нього цивільних обов'язків. У цьому полягає виховний і попереджувальний вплив заходів цивільно-правової відповідальності. Таким уявляється механізм здійснення охоронної і попереджувально-виховної функцій цивільно-правової відповідальності.

Попереджувально-виховна функція може здійснюватися лише щодо правопорушників, чия поведінка заслуговує на осудження. Неможливо виховувати громадян чи трудові колективи, які з погляду суб'єктивного ставлення до своєї діяльності є сумнінними і бездоганними. Якщо ж законодавець допускає цивільно-правову відповідальність незалежно від вини, то, на наш погляд, має застосовуватися не попереджувально-виховна функція, а попереджувально-стимулююча. Її зміст полягає у стимулюванні різними цивільно-правовими засобами необхідної суспільству і державі поведінки громадян та організацій. Так, інститут деліктної підвищеної (незалежно від вини) відповідальності за заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки виконує попереджувально-стимулюючу функцію (ст. 450 ЦК України). Суть останньої — у стимулюванні зусиль власників джерел

підвищеної небезпеки на їх поступове зменшення для оточуючих шляхом удосконалення технічних засобів і заходів з техніки безпеки.

Лекція № 2

Тема лекції: Цивільно-правові відносини

Ключові поняття:

цивільна дієздатність це здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання

цивільна правоздатність юридичний термін, який означає здатність людини мати цивільні права і зобов'язання. Цивільну правоздатність мають усі фізичні особи. Вона виникає в момент народження людини і припиняється у момент її смерті.

правосуб'єктність - наявність у особи водночас правоздатності й дієздатності (праводієздатності). тобто здатності не лише отримувати права та обов'язки, а й своїми діями набувати прав і створювати для себе юридичні обов'язки, а також нести відповідальність за скоєні правопорушення.

юридична особа - організація, підприємство чи установа, що має відокремлене майно, може набувати від свого імені майнових і особистих немайнових прав та виконувати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді тощо. Обов'язковий атрибут — організаційна єдність, тобто вона повинна виступати як єдиний суб'єкт правовідносин, діяти на підставі статуту.

Мета та завдання: систематизувати та поглибити знання за темою, залучити до аналітичної діяльності, шляхом вивчення цивільного законодавства, розширити знання по темі шляхом розкриття суб'єктів, об'єктів та змісту цивільно-правових відносин.

План лекційного заняття:

1. Поняття та зміст цивільно-правових відносин.
2. Види цивільно-правових відносин.
3. Суб'єкти цивільно-правових відносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових відносин.
5. Об'єкти цивільно-правових відносин.

Література:

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитоновна, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонової] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Зміст лекції

1. Цивільно-правові відносини характеризуються як правовий зв'язок юридично рівних, взаємно відокремлених у майновому і організаційному відношенні суб'єктів, які є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, забезпечених можливістю застосування до їх порушників заходів державного примусу.

Вони характеризуються:

- підставами їх виникнення, зміни та припинення;
- суб'єктивним складом;
- змістом та структурою;
- об'єктивним складом.

Підставою виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин є юридичний факт. Згідно із ст. 11 ЦК це:

- 1) договори та інші правочини;
- 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності;
- 3) завдання майнової та моральної шкоди іншій особі;
- 4) акти цивільного законодавства;

5) акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування;

6) рішення суду;

7) настання або ненастання певної події;

8) інші юридичні факти (ст. 11 ЦК).

Суб'єктний склад цивільних правовідносин становлять особи, які беруть участь у відповідних правовідносинах. Учасниками цивільних правовідносин є фізичні та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК).

Суб'єкти повинні володіти правосуб'єктністю. Під поняттям "**правосуб'єктність**" слід розуміти соціально-правову можливість суб'єкта бути учасником цивільних правовідносин.

Правосуб'єктність складається із:

- правоздатність (здатність суб'єкта бути носієм цивільних прав та обов'язків) - дієздатність (здатність суб'єкта своїми діями набувати цивільних прав та здійснювати їх, а також: створювати для себе цивільні обов'язки та виконувати їх)

- деліктоздатність (здатність суб'єкта нести цивільно-правову відповідальність за невиконання цивільного обов'язку).

Учасників цивільних правовідносин поділяють на уповноваженого та зобов'язаного.

Зміст цивільних правовідносин становлять суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки його учасників.

Суб'єктивне цивільне право — це міра дозволеної поведінки учасника цивільних правовідносин. (УСНО)Змістом суб'єктивного права є юридичні можливості, що надані суб'єктові, які в своїй сукупності становлять повноваження. Кожне суб'єктивне цивільне право передбачає, зазвичай, такі основні повноваження:

- повноваження на власні дії — можливість самостійного вчинення суб'єктом фактичних та юридично значущих діянь. Наприклад, власник, здійснюючи своє право власності, може вчиняти дії з володіння, користування та розпорядження певним майном;

- повноваження вимоги — можливість вимагати від зобов'язаного суб'єкта виконання покладених на нього обов'язків. Наприклад, покупець за договором купівлі-продажу має право вимагати в продавця передачі йому у власність майна, за яке він сплатив відповідну суму;

- повноваження на захист — можливість самостійно чи опосередковано через юрисдикційні органи застосувати щодо зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перепон у здійсненні регулятивного суб'єктивного права чи відновлення його до попереднього стану. Іноді ці повноваження в літературі розглядаються як окреме суб'єктивне цивільне право.

Суб'єктивний цивільний обов'язок — це міра необхідної поведінки учасника цивільних правовідносин. (УСНО)Розрізняють два види суб'єктивних цивільних обов'язків:

- активний (позитивний) обов'язок — спонукання суб'єкта до вчинення суспільно корисних дій (наприклад, вчинити дію з передачі майна, виконання робіт чи надання послуг) в інтересах уповноваженого суб'єкта, оскільки невиконання цього обов'язку забезпечується санкцією;

- пасивний (негативний) обов'язок — спонукання суб'єкта до утримання від учинення певних дій, якими порушуються публічні інтереси та інтереси уповноважених осіб (наприклад, заборона заподіювати шкоду іншим особам зумовлює обов'язок не вчиняти дій, якими може бути завдано шкоду).

За своєю структурою зміст цивільних правовідносин може бути простим або складним. Простим вважають зміст правовідносин, в яких одна сторона наділена лише суб'єктивним цивільним правом, а інша — лише суб'єктивним цивільним обов'язком,

наприклад, дарування, позичка тощо. Складним вважають зміст правовідносин, в яких на боці кожної зі сторін є як суб'єктивні цивільні права, так і суб'єктивні цивільні обов'язки, наприклад, купівля-продаж, міна, поставка тощо. Таких правовідносин у цивільному праві переважна більшість.

Об'єктом цивільних правовідносин є те, на що ці правовідносини спрямовані та вчиняють певний вплив.

До об'єктів цивільних правовідносин належать: речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні й нематеріальні блага (ст. 177 ЦК).

2. Цивільні правовідносини можна поділити на відповідні види, залежно від тих чи інших обставин.

1) За підставою виникнення правовідносин вирізняють регулятивні та охоронні правовідносини.

Регулятивні правовідносини — це правовідносини, які призначені для опосередкування (регулювання) зв'язків нормального цивільного обороту і виникають переважно на підставі правомірного юридичного акта, як правило, правочину.

Охоронні правовідносини — це правовідносини, які виникають у випадках необхідності захисту інтересів учасників цивільного обороту, переважно, на підставі цивільного правопорушення.

2) За характером взаємозв'язку між зобов'язаним та уповноваженим суб'єктом розрізняють абсолютні, загальнорегулятивні та відносні правовідносини.

Абсолютні правовідносини — це правовідносини, коли уповноваженій особі протистоїть невизначене коло зобов'язаних суб'єктів. Структура цього виду правовідносин: на боці уповноваженої особи — один, на боці зобов'язаної — всі; наприклад, правовідносини, що пов'язані із правом власності.

Загальнорегулятивні відносини — це правовідносини, коли кожному суб'єкту правовідносин протистоїть кожен інший суб'єкт цих правовідносин. Структура цього виду правовідносин: на боці уповноваженої особи — кожен, на боці зобов'язаної — всі; наприклад, правовідносини, що пов'язані з особистими немайновими благами.

Відносні правовідносини — це правовідносини, в яких уповноваженій особі протистоїть чітко визначена зобов'язана особа. Структура цього виду правовідносин: на боці уповноваженої особи — один, на боці зобов'язаної — один; наприклад, зобов'язальні правовідносини.

3) За об'єктом слід виділяти правовідносини майнового та немайнового характеру.

Майнові правовідносини — правовідносини, об'єктом яких є майнові блага, вони відображають їх належність або перехід, наприклад, правовідносини власності.

Немайнові правовідносини — це правовідносини, які мають своїм об'єктом немайнові блага, наприклад, правовідносини щодо честі, гідності та репутації.

4) За способом задоволення інтересів зобов'язаної особи виділяють речові, зобов'язальні, корпоративні та виключні правовідносини.

Речові правовідносини — це правовідносини, які характеризують майновий стан суб'єктів.

Зобов'язальні правовідносини — це правовідносини, які відображають майнові відносини з передачі майна, виконання робіт, надання послуг.

Корпоративні правовідносини — це правовідносини, які опосередковують процес управління приватним майном корпорації з боку її членів.

Виключні правовідносини — це правовідносини, які фіксують закріплення об'єктів інтелектуальної власності за відповідними особами, а також: опосередковують динаміку використання вказаних об'єктів.

5) За характером поведінки зобов'язаної сторони розрізняють активні та пасивні правовідносини.

Активні правовідносини — це правовідносини, у яких змістом суб'єктивного обов'язку зобов'язаного є вчинення виключно певних дій (передача майна, виконання робіт, надання послуг).

Пасивні правовідносини — це правовідносини, у яких змістом суб'єктивного обов'язку зобов'язаного є утримання від порушення права уповноваженої сторони.

3. Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин.

Згідно із Ст 24. ЦК Людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою.

Обставини, при яких визначається цивільно-правовий статус фізичної особи:

1. Кожна людина бере участь у цивільних правовідносинах під власним іменем. (УСНО) і лише в окремих випадках (наприклад, в авторських відносинах) - має право використовувати псевдонім (вигадане ім'я) чи виступати анонімно (без імені). Відповідно до ст. 28 ЦК фізична особа набуває та здійснює цивільні права та обов'язки під своїм ім'ям. Набуття прав та обов'язків під іменем іншої особи не допускається.

Згідно з чинним цивільним законодавством України поняттям "ім'я" охоплюються прізвище, власне ім'я та по батькові.

2. Вік. Закон встановлює вік, з досягненням якого особа набуває часткової, неповної та повної цивільної дієздатності (статті 31, 32, 34 ЦК). Вік має важливе значення при вирішенні таких питань, як надання неповнолітньому повної цивільної дієздатності (емансипація), при вступі особи у члени кооперативних та громадських організацій, а також у багатьох інших випадках.

Основним документом, що підтверджує вік, є свідоцтво про народження особи, видане на підставі запису в книзі реєстрації народжень державного органу реєстрації актів цивільного стану. Дата народження зазначається також у паспорті громадянина.

3. Під правоздатністю традиційно розуміють здатність бути суб'єктом права, тобто мати визначені права та обов'язки. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. У випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку. Цивільна правоздатність фізичної особи припиняється у момент її смерті.

4. Цивільна дієздатність - це здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Види цивільної дієздатності:

а) повну, що виникає із досягненням 18 років; Емансипація. Згідно із ст. 34 ЦК дієздатність особи в повному обсязі виникає з настанням повноліття, тобто з досягненням особою 18-ти років. Саме з цим віком для осіб будь-якої статі пов'язане настання всіх показників їхньої зрілості, до яких належать зрілість фізична, обумовлена переважно фізіологічним станом, психічна, що означає уміння розумно керувати своїми діями і вчинками, і, нарешті, що не менш важливо, так звана соціальна зрілість, що дозволяє брати самостійну участь у житті суспільства (працювати, обіймати певні посади тощо).

Фізична особа може набути повної цивільної дієздатності і до досягнення зазначеного віку, а саме: у разі реєстрації шлюбу за правилами шлюбно-сімейного законодавства, що передбачено ч. 2 ст. 34 ЦК.

Згідно із ст. 35 ЦК допускаються такі можливі випадки емансипації:

- 1) при досягненні особою 16 років, якщо вона працює за трудовим договором;
- 2) якщо неповнолітня особа записана матір'ю або батьком дитини;

3) при досягненні 16 років, якщо фізична особа зареєстрована як підприємець. У перших двох випадках емансипація підлітка не настає автоматично і пов'язана з дотриманням визначених умов. Так, для набуття повної цивільної дієздатності у названих випадках необхідно отримати згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника та звернутися із заявою до органу опіки та піклування, який приймає відповідне рішення. А у разі, якщо батьки чи прирівняні до них особи не дають такої згоди, повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.

б) неповну (у віці від 14 до 18 років); Згідно із ст. 31 ЦК малолітня особа, тобто особа, яка не досягла 14 років, володіє частковою цивільною дієздатністю і може самостійно здійснювати такі юридичні дії:

1) вчиняти дрібні побутові правочини. Щоб правочин вважався дрібним побутовим і, відповідно, правомірним та таким, що тягне виникнення певних правових наслідків, необхідно, щоб виконувалися три умови у сукупності: а) такий правочин повинен задовольняти дрібні побутові потреби малолітнього; б) відповідати його фізичному, духовному чи соціальному розвитку; в) стосуватися предмета, який має невисоку вартість. Наприклад, купівля хліба, молока, інших харчових продуктів, що придбаються практично постійно, зошитів, інших предметів, необхідних малолітньому щодня тощо;

2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Зокрема, вимагати визнання себе творцем об'єкта права інтелектуальної власності, зазначення свого імені чи псевдоніма у зв'язку з використанням твору тощо.

Усі інші правочини та юридичні дії від імені малолітньої особи вчиняють її законні представники, якими можуть бути батьки, усиновителі або опікуни.

в) часткову (до досягнення 14 років). Згідно із ст. 32 ЦК неповнолітня особа, тобто особа у віці від 14 до 18 років, володіє неповною цивільною дієздатністю. Така особа самостійно може здійснювати зазначені нижче юридичні дії:

1) вчиняти дрібні побутові правочини, що повинні відповідати критеріям, передбаченим ст. 31 ЦК для малолітньої особи з урахуванням порівняно більшої фізичної і психічної зрілості неповнолітнього;

2) здійснювати особисті немайнові та майнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Таким чином, неповнолітні мають значно ширший обсяг прав у сфері інтелектуальної власності порівняно з малолітніми. Крім особистих немайнових прав, вони вправі самостійно здійснювати також майнові права, передбачені ст. 424 ЦК, зокрема, право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, виключне право дозволяти чи забороняти його використання, а також право на отримання винагороди від використання такого об'єкта;

3) одноразово розпорядитися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами (відсотками за банківськими вкладами, доходами від акцій тощо). Так, неповнолітній за отриману стипендію на власний розсуд може придбати будь-яку річ. Проте розпорядитися цією річчю, наприклад, подарувати товаришу на день народження, він може лише за згодою батьків чи прирівняних до них осіб.

Водночас, за наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування, керуючись ч. 5 ст. 32 ЦК, може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами чи позбавити її цього права в порядку, передбаченому статтями 236-241 ЦПК. Суд може скасувати своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо обставини, що були підставою для його прийняття, відпали;

4) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи. Зокрема, згідно із ст. 10 Закону України "Про кооперацію" членом виробничого кооперативу може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Стаття 10 Закону України "Про кредитні спілки" передбачає, що для участі у кредитній спілці фізична особа повинна набути повної цивільної дієздатності.

Обмеження за віком (18 років) містяться також у ст. 5 Закону України "Про благодійність та благодійні організації" та ряді інших нормативних актів;

5) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним неповнолітнім на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок). При цьому слід звернути особливу увагу, що самостійно розпоряджатися вкладом особа має право лише у тому разі, якщо вона сама вносила кошти на рахунок та уклала договір банківського вкладу. У випадку ж, коли вклад на ім'я неповнолітнього повністю або частково було внесено іншими особами, він уже не може самостійно ним розпоряджатися, а відповідно до частин 3 та 4 ст. 32 ЦК зобов'язаний отримати згоду від батьків (усиновлювачів) або піклувальника та органу опіки та піклування. Аналогічні положення містяться також у пунктах 10.5 та 10.15 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженій постановою НБУ № 492 від 12 листопада 2003 р.

Щодо решти правочинів, то особи віком від 14 до 18 років обмежені у можливості їх укладення і повинні отримувати відповідні дозволи і погодження. За загальним правилом достатньо лише отримати згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Така згода надається тим із батьків (усиновлювачів), з ким неповнолітня дитина постійно проживає. Згода другого з батьків презюмується.

Обмеження у дієздатності відбувається у зв'язку з існуванням однієї із таких обставин:

1) психічним розладом особи, що істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;

2) зловживанням спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, що призводить до скрутного матеріального становища самої особи або її сім'ї, а також інших осіб, яких вона зобов'язана утримувати.

Фізична особа може бути обмежена в цивільній дієздатності лише судом у порядку, передбаченому статтями 236-241 ЦПК.

Зважаючи на стан здоров'я, особа може бути **обмежена у дієздатності або визнана недієздатною**. Недієздатність фізичної особи — це нездатність фізичної особи власними діями набувати цивільних прав і виконувати цивільні обов'язки.

Підставою визнання фізичної особи недієздатною є хронічний, стійкий психічний розлад здоров'я, внаслідок якого вона не здатна усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними (ст. 39 ЦК). І лише за наявності цих підстав суд може за заявою заінтересованих осіб винести рішення про визнання особи недієздатною. За загальним правилом, фізична особа визнається недієздатною з моменту набуття рішенням суду законної сили. Однак у випадках, якщо від часу виникнення недієздатності залежить визнання недійсним шлюбу, договору або іншого правочину, момент визнання фізичної особи недієздатною суд може встановлювати з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів про психічний стан особи (ст. 40 ЦК).

Наслідками визнання фізичної особи недієздатною є встановлення над нею опіки, тобто абсолютно весь спектр можливих цивільних прав (обов'язків) фізичної особи здійснюються (виконують) опікуни, в тому числі й обов'язки з відповідальності.

У разі, якщо підстави для визнання особи недієздатною зникли, наприклад, особа видужала або значно поліпшився її психічний стан, внаслідок чого у неї поновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, суд, за позовом опікуна, органу опіки та піклування, поновлює цивільну дієздатність особи та припиняє опіку над нею.

Юридична особа як суб'єкт ЦП

Стаття 80 нового ЦК України передбачає, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правосудністю і дієздатністю, може бути позивачем і відповідачем у суді.

Ознаки юридичної особи:

А. Організаційна єдність.

Б. Наявність відокремленого майна. Кожна юридична особа має своє майно, відокремлене, по-перше, від майна членів трудового колективу даної організації; по-друге, від майна держави чи автономного утворення, територіальної громади; по-третє, від майна інших організацій, у тому числі вищестоящих органів.

В. Виступ у цивільному обороті від свого імені.

Г. Здатність нести самостійну майнову відповідальність. Юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями належним їй (закріпленим за нею) майном, на яке за ст. 96 ЦК України та іншими актами законодавства може бути звернено стягнення. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом.

Д. Здатність бути позивачем або відповідачем у суді.

Види юр.особи:

Залежно від існуючих форм власності в Україні: а) приватні; б) колективні; в) державні; г) змішані.

Відповідно до суб'єктного складу юридичні особи поділяються на: а) українські; б) спільні з участю іноземного інвестора; в) іноземні; г) міжнародні організації та об'єднання.

Організаційно-правова форма. Відповідно до ст. 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Таким чином, перелік організаційно-правових форм юридичних осіб не є вичерпним.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. Товариство може створюватися такою однією особою, якщо інше не передбачено законом. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Установою є організація, створена однією або кількома засновниками, які не беруть участі в її управлінні, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

Товариства залежно від мети здійснення підприємницької діяльності поділяють на підприємницькі та непідприємницькі. Підприємницькі товариства здійснюють діяльність з метою одержання та наступного розподілу між учасниками прибутку. Вони можуть бути організовані тільки як господарські товариства (АТ, ТзОВ, ТзДВ, ПТ та КТ) або виробничі кооперативи. Непідприємницькі товариства (споживчі кооперативи, об'єднання громадян тощо) — це товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Види господарських товариств згідно із Законом «Про Господарські товариства» від 19.09.1991:

Акціонерним вважається товариство, яке має статутний фонд, поділений на певне число акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства лише у межах належних їм акцій. У випадках, передбачених статутом, акціонери, які не повністю оплатили акції, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства також у межах несплачених сум. Бувають відкритими та закритими.

Товариством з обмеженою відповідальністю визнається товариство, що має статутний капітал, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 100 осіб. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів. Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

Товариством з додатковою відповідальністю визнається товариство, статутний фонд якого поділено на частки, визначені статутними документами. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками у статутний фонд, а при недостатності цих сум - додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника. Граничний розмір відповідальності учасників передбачається у статутних документах (ст. 65 Закону України "Про господарські товариства").

До об'єднань осіб належать повні і командитні товариства.

Повне товариство - це таке товариство, всі учасники якого займаються сумісною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Солідарна відповідальність означає, що при недостатності майна у такого товариства кредитор має право звернутися з вимогою про покриття боргу як до всіх учасників разом, так і до кожного з них зокрема, як у частині, так і в повній сумі боргу. В засновницькому договорі про повне товариство зазначається розмір частки кожного з учасників, склад і порядок внесення вкладів, форма їхньої участі у справах товариства. Ведення справ товариства може здійснюватися або всіма учасниками, або одним чи кількома з них, виступаючи від імені товариства. У цьому разі обсяг повноважень учасників визначається довіреністю, підписаною рештою учасників товариства (статті 66 і 68 Закону України "Про господарські товариства").

Командитне товариство включає поряд з одним чи кількома учасниками, які несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, також одного чи більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майно товариства (вкладників). Якщо в командитному товаристві беруть участь двоє чи більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства (ст. 75 Закону України "Про господарські товариства").

Іноді юридичні особи здійснюють певну діяльність і за межами свого місця знаходження. З цією метою вони створюють відособлені підрозділи — представництво та філію.

Представництво — це відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

Філія — це відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності.

Відповідно до ст. 120 ГК України підприємства як юридичні особи можуть на добровільних засадах об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству. Зокрема, підприємства мають право об'єднуватися в:

- асоціації, тобто договірні об'єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності, при цьому асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з її учасників;

- корпорації - договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень з централізованого регулювання діяльності кожного з учасників;

- консорціуми - тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети;

- концерни - статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного чи групи підприємств;

- інші об'єднання, створені за галузевим, територіальним або іншими принципами.

Об'єднання є юридичною особою, може мати самостійний і зведений баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням. Об'єднання діють на основі договору або статуту, затвердженого їх засновниками або власниками.

До непідприємницьких товариств відносять об'єднання громадян, відповідно до статті 1 Закону України "Про об'єднання громадян" від 6 червня 1992 р. зазначається, що об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Об'єднання громадян, незалежно від своєї назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо), в розумінні цього закону визнається політичною партією або громадською організацією.

Політичною партією є об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування та представництво в їх складі. В Україні зареєстровано і діють Українська республіканська партія, Демократична партія, Партія зелених, Соціалістична партія та інші.

Громадською організацією є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. Громадські організації створюються і діють у формі спілок (адвокатів, музикантів та інших), товариств (наприклад, Наукове товариство ім. Т. Шевченка), комітетів (приміром, Національний олімпійський комітет України), асоціацій (наприклад, Українська уфологічна асоціація). Об'єднання громадян мають право на добровільних засадах засновувати або вступати між собою у спілки (союзи, асоціації тощо), яким відповідно до їхніх статутів теж можуть надаватися права юридичної особи.

Правами юридичних осіб наділяються також різні фонди (наприклад, Український фонд культури, Український національний фонд допомоги інвалідам Чорнобиля). Фондами визнаються організації, що засновуються громадянами і юридичними особами на основі їх добровільних і безповоротних майнових вкладів у благочинних або інших некомерційних цілях. Майно, передане засновниками, є власністю фонду. Порядок формування органів та управління фондом визначається його статутом, який затверджує засновник. Засновники фонду не відповідають за зобов'язаннями створених ними фондів, а фонди не відповідають за зобов'язаннями своїх засновників.

Юридичними особами є і споживчі кооперативи. Ними визнаються організації, засновані на членстві громадян з метою задоволення потреб членів та інших громадян у торговельному чи побутовому обслуговуванні, а також членів кооперативу в житлі, дачах, гаражах, соціально-культурних та інших послугах. Споживчими кооперативами є, зокрема, житлово-будівельні, гаражні та інші кооперативи. Члени споживчого кооперативу не відповідають за його зобов'язаннями, якщо інше не передбачено статутом кооперативу. Ще одним різновидом господарського товариства є виробничий кооператив. Під виробничим кооперативом розуміють добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Особливістю є додаткова регламентація діяльності виробничих кооперативів Законом України "Про кооперацію" від 10.07.2003.

Учасниками цивільно-правових відносин виступають і релігійні організації. Відповідно до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 р. (ст. 7) ці організації утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно зі своїми статутами (положеннями). Релігійними організаціями в Україні є релігійні громади,

управління й установи, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства, духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об'єднання представляються своїми центрами (управліннями).

Держава та органи місцевого самоврядування як суб'єкти ЦП.

Як суб'єкти цивільного права, держава та інші соціально-публічні утворення мають такий самий правовий статус, що й інші учасники цивільних правовідносин, і так само відповідають за порушення або невиконання своїх зобов'язань, як і інші суб'єкти цивільного права. Тобто, вони діють у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин (ст.ст. 167-169 ЦК).

Цивільна правосуб'єктність держави та інших соціально-публічних утворень зумовлена наявністю у них відповідних властивостей, що забезпечують реалізацію цивільної правосуб'єктності.

Зокрема, держава має своє відокремлене майно, що складається з тієї частини державного майна, яка не закріплена за окремими юридичними особами публічного права. Насамперед, це майно державного казначейства, що входить до складу державного бюджету. Майно казначейства є матеріальною базою самостійної участі держави у цивільних правовідносинах.

Крім того, держава самостійно виступає в цивільному обігу через свої органи.

Держава бере участь у цивільних правовідносинах не як єдине ціле, а як сукупність суб'єктів різних рівнів. Всі вони незалежні один від одного і виступають як самостійні учасники цивільно-правових відносин. Що стосується територіальних громад, то у цивільних відносинах вони виступають не від імені держави, а як об'єднання громадян за місцем проживання, що є соціальними утвореннями публічно-правового характеру.

4. Підставою виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин є юридичні факти, тобто конкретні життєві обставини, з якими норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків. Тому юридичні факти виступають як проміжна ланка між правовою нормою і цивільними правовідносинами. Юридичними фактами можуть бути різні життєві обставини, що належать як до сфери природи (народження і смерть особи, перебіг часу), так і до соціальної сфери життя (дії і вчинки людей, адміністративні акти, рішення суду). Без юридичних фактів не встановлюються, не змінюються і не припиняються жодні цивільні правовідносини. Так, глава 25 ЦК України передбачає можливість виникнення, зміни або припинення правовідносин майнового найму. Однак для того, щоб вказані цивільні правовідносини виникли, необхідно укласти угоду, передбачену ст. 256 ЦК України. Вже існуючі правовідносини майнового найму можуть бути змінені на правовідносини купівлі-продажу, якщо сторони дійдуть до відповідної угоди і змінять уже існуючий договір. Нарешті, правовідносини майнового найму можуть бути припинені достроково на вимогу наймодавця при настанні одного з юридичних фактів, передбачених ст. 269 ЦК України. Значення юридичних фактів у цивільному праві не вичерпується тим, що вони є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин. Такі юридичні факти, як народження, досягнення повноліття, визнання громадянина недієздатним тягне за собою виникнення або припинення правоздатності і дієздатності.

Однак не кожна життєва обставина є юридичним фактом, а лише така, з якою норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків. Так, наприклад, досягнення 18-річного віку само по собі не викликає будь-яких правових наслідків. Але законодавство, пов'язуючи з досягненням цього віку виникнення цивільної дієздатності (ч. 1 ст. 11 ЦК України), робить його юридичним фактом. Таким чином можна зробити висновок, що юридичний факт характеризується двома чинниками: наявністю явищ зовнішнього світу (життєві обставини) і визнання їх державою юридичними фактами. Одні й ті самі факти можуть бути або не бути юридичними залежно від того, як до них ставиться держава в даний період. Така життєва обставина, як смерть громадянина або ліквідація юридичної особи як підстава припинення зобов'язань ЦК УРСР 1922 р.

юридичним фактом не визнавалися. І лише ЦК УРСР 1964 р. (ст. 223) визнала цю обставину юридичним фактом, що є однією з підстав припинення зобов'язань.

Стаття 4 ЦК України передбачає приблизний перелік юридичних фактів, які породжують цивільні правовідносини (цивільні права та обов'язки):

— угоди, передбачені законом, а також угоди, хоч й не передбачені законом, але такі, що йому не суперечать;

— адміністративні акти;

— відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції, створення творів науки, літератури, мистецтва;

— заподіяння шкоди іншій особі, а також набуття або збереження майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав;

— події, з якими закон пов'язує настання цивільно-правових наслідків.

Разом з тим закон підкреслює, що цей перелік не є вичерпним. Визнається можливим виникнення цивільних прав та обов'язків з "інших дій громадян і організацій". Дане положення має надзвичайно важливе значення для цивільного законодавства, яке, на відміну від кримінального, має справу перш за все не з аномальними явищами, а з нормальним розвитком економічного обороту. Сучасний рівень розвитку економічного обороту робить неможливим закріплення у цивільному законодавстві всіх без винятку юридичних фактів. Потреба в таких юридичних фактах може виникнути цілком несподівано і безвідкладно, тоді як внесення відповідних змін у законодавство завжди вимагає певного часу. Тому в цивільному законодавстві і передбачено правило, згідно з яким юридичні факти, не передбачені цивільним законодавством, спричинюють відповідні правові наслідки, якщо вони не суперечать загальним засадам і змісту цивільного законодавства.

Таким чином, під юридичними фактами в цивільному праві слід розуміти конкретні життєві обставини, з якими норми цивільного законодавства пов'язують настання правових наслідків і перш за все виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин.

Підставою цивільних правовідносин може бути одиничний юридичний факт. Так, для встановлення зобов'язання підряду достатньо укласти договір між підрядником і замовником. Такі обставини називаються простими юридичними фактами. Однак виникнення деяких цивільних правовідносин може бути зумовлено сукупністю юридичних фактів, що називається складним юридичним фактом, або юридичним складом. Кожний з юридичних фактів, що входить до юридичного складу, може мати самостійне значення. Але даний правовий наслідок може викликати тільки юридичний склад у цілому, увесь комплекс фактів.

Юридичні склади поділяються на прості і складні. Прості юридичні склади являють собою сукупність фактів, які можуть накопичуватись у довільній послідовності, важливо лише, щоб у якийсь певний момент вони були в наявності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 78 ЦК України зупинення перебігу строку позовної давності настає за наявності комплексу юридичних фактів: 1) перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил; 2) переведення Збройних Сил на воєнний стан в останні 6 місяців перебігу строку позовної давності. Складні юридичні склади — це сукупність фактів, між якими існує суворозалежність. У цьому випадку юридичні факти повинні виникати в чітко визначеному порядку і бути в наявності в потрібний час. Так, спадкоємець, вказаний у заповіті, може стати власником спадкового майна за наявності таких юридичних фактів, що розвиваються в певній послідовності:

складання заповіту спадкодавцем; відкриття спадщини;

прийняття спадщини спадкоємцем.

Особливий різновид юридичних складів у механізмі цивільно-правового регулювання являють собою ті склади, обов'язковими елементом яких є такий юридичний факт, як державна реєстрація дії або події. Особлива роль таких юридичних складів

полягає в тому, що вже саме існування юридичного факту у формі дії або події за відсутності факту їх державної реєстрації не спричинює цивільно-правових наслідків. Так, угоди з нерухомим майном породжують права на таке майно лише за умови їх державної реєстрації, для виникнення права на винахід необхідне подання заявки і визнання пропозиції винаходом (видача патенту) в Державному комітеті з питань науки і інтелектуальної власності. Існування таких юридичних складів об'єктивно необхідне, бо державна реєстрація прав, дій, подій є засобом публічного контролю за цивільним оборотом з метою забезпечення найповнішої охорони важливих майнових і особистих благ та свобод суб'єктів.

5.Об'єктом цивільних правовідносин є те, на що ці правовідносини спрямовані та вчиняють певний вплив.

У ЦК пропонуються класифікації об'єктів цивільних прав за 2 критеріями: 1) залежно від характеру благ (ст. 177) і 2) залежно від оборотоздатності об'єктів цивільних прав (ст. 178).

Залежно від ступеню оборотоздатності об'єкти цивільних прав поділяються на три групи:

- 1) об'єкти, що перебувають у вільному цивільному обігу.
- 2) об'єкти, обмежені у цивільному обігу (обмежено оборотоздатні).
- 3) об'єкти, вилучені з цивільного обігу (обороту).

Залежно від характеру благ об'єкти цивільних прав поділяються на такі види:

- 1) речі, щодо яких можуть виникати цивільні права і обов'язки;
- 2) дії (послуги), що здійснюються у сфері цивільних відносин;
- 3) результати дій (роботи), які мають правове значення;
- 4) результати інтелектуальної, творчої діяльності;
- 5) інформація - задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі;
- 6) особисті нематеріальні (немайнові) блага: життя і здоров'я фізичної особи, честь, гідність, ділова репутація, ім'я, тощо;
- 7) інші матеріальні і нематеріальні блага.

ст. 179 ЦК визначає річ як предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Об'єктами цивільних прав (правовідносин) можуть бути лише оборотоздатні речі.

За правовим режимом речі приватного права поділяються на:

- а) речі, які вільно перебувають у цивільному обігу;
- б) речі, обмежені у обігу (обороті).

Залежно від можливості пересування у просторі речі можуть бути поділені на рухомі та нерухомі.

Залежно від здатності речей зберігати при подрібненні свою суть вони поділяються на подільні й неподільні.

Залежно від можливості індивідуалізації речей вони поділяються на визначені індивідуальними і родовими ознаками (ст. 184 ЦК).

Залежно від характеру використання споживчих якостей речей їх можна розділити на такі, що споживаються, і такі, що не споживаються (у ст. 185 ЦК вони іменуються "споживні" та "неспоживні").

Залежно від господарського значення речі можуть бути поділені на головні і другорядні.

Якщо між головною і другорядними речами є економічний зв'язок, останні іменуються продукцією, плодами і доходами.

Продукцією, плодами та доходами є все те, що виробляється, добувається, одержується з речі або приноситься річчю, вони можуть бути фактичними чи природними (наприклад, урожай із земельної ділянки) або юридичними (орендна плата за передане у найом майно).

Плоди - це природний результат органічного розвитку тварин і рослин. До них належать фрукти, приплід худоби та птиці та продукти, які вони надають (яйця, молоко).

Продукція - це майно, отримане в результаті цілеспрямованого використання речі (виготовлені товари, побудований будинок). Доходи - це грошові та інші надходження, яке дає майно від використання в цивільному обігу (орендна плата, проценти, які нараховуються на вклад).

Продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 189 ЦК). Наприклад, закон встановлює виняток із загального правила про повну належність доходів власнику речі щодо випадків віндикації речі у добросовісного набувача (ч. 2 ст. 390 ЦК).

Особливим різновидом речей є гроші (грошові кошти).

Гроші становлять особливий різновид рухомого майна. Вони найчастіше виступають як законний платіжний засіб у оплатних договорах, але можуть бути також предметом деяких цивільно-правових правочинів (заповіту, договорів позики, дарування, кредитних договорів тощо).

Різновидом речей є також валютні цінності, понять; та порядок використання яких визначається спеціальним законодавством.

У ст. 194 ЦК 2003 р. цінний папір визначено як документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що випливають з цього документа, іншим особам. Закон України від 23 лютого 2006 р. "Про цінні папери та фондовий ринок" у ст. 3 наводить практично тотожне визначення цієї категорії.

важливими функціями цінних паперів є:

- перерозподіл грошових коштів між галузями і сферами економіки, між територіями і країнами, між групами і верствами населення;

- надання їхнім власникам, крім права на капітал, певних додаткових прав. Наприклад, право на участь в управлінні підприємством, право на додаткову інформацію тощо;

- забезпечення отримання доходу на капітал і (або) повернення самого капіталу.

Для цінних паперів характерними є:

- 1) цивільна оборотоздатність;

- 2) нерозривний зв'язок із закріпленим у цьому папері майновим правом; реалізувати це право можна лише шляхом використання самого паперу;

- 3) формальність і наявність обов'язкових реквізитів: недотримання цих вимог тягне невизнання документа цінним папером (ч. 2 ст. 196 ЦК);

- 4) "формальна легітимація", яка полягає в тому, що дотримання формальних вимог до цінного паперу забезпечує перевагу у останніх форми над змістом права, вираженого у цьому папері;

- 5) незалежність прав добросовісного володільця цінного паперу від прав попередніх володільців цього паперу: проти добросовісного володільця цінного паперу боржник не може висувати заперечення, які міг би висунути проти попереднього його володільця.

Згідно зі ст. 195 ЦК в Україні в цивільному обороті можуть бути такі групи цінних паперів:

- 1) пайові цінні папери, які засвідчують участь у статутному капіталі, надають їх власникам право на участь в управлінні емітентом і одержання частини прибутку, зокрема, у вигляді дивідендів та частини майна при ліквідації емітента;

- 2) боргові цінні папери, які засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти за зобов'язанням;

- 3) похідні цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та (або) товарних ресурсів;

4) товаророзпорядчі цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Класифікація цінних паперів можлива за різними підставами:

- залежно від способу легітимації правомочного суб'єкта - папери на пред'явника, іменні, ордерні;

- за строком існування - строкові, безстрокові;

- за формою існування - документарні, бездокументарні;

- за національною приналежністю - вітчизняні, іноземні;

- за типом використання - інвестиційні (капітальні), не інвестиційні;

- за формою власності - державні, недержавні;

- за оборотоздатністю - ринкові або вільно оборотні, неринкові;

- за рівнем ризику - безризикові чи малоризикові, ризикові;

- за наявністю доходу - доходні, бездоходні;

- за формою вкладення коштів - боргові, володільницькі часткові'.

Проте найбільш поширеним і традиційним в теорії цінних паперів є поділ їх на:

- папери на пред'явника або "пред'явницькі" (складені на пред'явника). Права за ними належать пред'явникові;

- ордерні цінні папери (складені за наказом певної особи). Права належать особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу;

- іменні цінні папери (складені на ім'я певної особи). Права належать особі, зазначеній у цінному папері.

Папером на пред'явника є цінний папір, держатель якого легітимований як суб'єкт вираженого в ньому права. Тобто для реалізації права держателя паперу достатньо лише пред'явлення цього паперу (це можуть бути державні облігації, ощадні сертифікати тощо). Тому цінний папір на пред'явника - це документ, де ім'я власника не фіксується безпосередньо, і обіг якого не потребує реєстрації.

Папери на пред'явника становлять об'єкти прав, на які зазвичай поширюються усі положення про речові права на майно: вони можуть бути відчужені і заставлені на загальних підставах.

Для передання іншій особі прав, посвідчених цінним папером на пред'явника, достатньо вручення цінного паперу цій особі.

Цінним ордерним папером є документ, держатель якого легітимований як суб'єкт вираженого у ньому права, за умови, що на ньому зупиняється безперервна низка передавальних написів (індосаментів).

Права за ордерним цінним папером передаються шляхом вчинення на цьому папері передавального напису (індосаменту). Індосант відповідає за існування та здійснення цього права.

Крім розглянутих вище, важливе практичне значення має перелік видів цінних паперів, які можуть випускатися і бути в обігу в Україні (див. ч. 5 ст. 3 Закону "Про цінні папери та фондовий ринок"):

1) пайові цінні папери - цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів), надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема, у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента. До пайових цінних паперів відносяться: а) акції; б) інвестиційні сертифікати;

2) боргові цінні папери - цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів відносяться: а) облігації підприємств; б) державні облігації України; в) облігації місцевих позик; г) казначейські зобов'язання України; г) ощадні (депозитні) сертифікати; д) векселі;

3) іпотечні цінні папери - цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться: а) іпотечні облігації; б) іпотечні сертифікати; в) заставні; г) сертифікати фондів операцій з нерухомістю;

4) приватизаційні цінні папери - цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

5) похідні цінні папери - цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів;

б) товаророзпорядчі цінні папери - цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Акція - іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, в тому числі право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені ЦК та Законом України від 17 вересня 2008 р. "Про акціонерні товариства", що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Акціонерне товариство розмішує акції 2 типів - прості та привілейовані.

Облігація - цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Випускаються облігації таких видів:

- 1) державні облігації;
- 2) облігації місцевих позик;
- 3) облігації підприємств.

Державні облігації поділяються на облігації внутрішніх державних позик, облігації зовнішніх державних позик та цільові облігації внутрішніх державних позик України.

Казначейське зобов'язання України - державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

В Україні можуть випускатися такі види казначейських зобов'язань:

- довгострокові (понад 5 років);
- середньострокові (від 1 до 5 років);
- короткострокові (до 1 року).

Вексель - цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

В Україні можуть випускатися і бути у обігу простий і переказний векселі. Векселі існують виключно у документарній формі.

До цінних паперів належать так звані похідні цінні папери. Похідні цінні папери - цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів. До них належать, зокрема, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного

курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсів та відсоткові опціони).

Крім того, існують такі види цінних паперів, не згадані в Законі України "Про цінні папери та фондовий ринок":

- коносамент (передбачений КТМ);
- чеки (передбачені Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. № 22);
- бони в іноземній валюті: короткострокові боргові зобов'язання, що емітуються казначейством, муніципальними органами та приватними фірмами та використовуються їх утримувачами як покупний чи платіжний засіб (передбачені Законом "Про зовнішньоекономічну діяльність"),
- варанти або складські свідоцтва (передбачені Законом України від 2 жовтня 1992 р. "Про заставу").

Об'єктом цивільних прав є дії (послуги) та результати дій або "результати робіт" (ст. 177 ЦК).

Послуга є різновидом правомірних дій і тлумачиться як діяльність, що здійснюється з метою виконання цивільного обов'язку і не пов'язана зі створенням матеріального блага. Об'єктом правовідносин може бути також результат дій (результат робіт). У цьому випадку під "роботами" маються на увазі дії, спрямовані на досягнення матеріального результату, що може полягати в створенні речі, її переробці чи обробці тощо. Результат роботи заздалегідь визначений у договорі сторін і визначається, передусім, особою, що замовила виконання роботи.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності це комплексний за своїм характером об'єкт, котрий включає як немайнові, так і майнові прана (право на авторство, право на опублікування твору, право на авторський гонорар тощо).

До об'єктів цивільних прав належать результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти прана інтелектуальної власності (ст. 199 ЦК). Зокрема, продуктами творчої діяльності є твори науки, літератури, мистецтва незалежно від форми, призначення, цінності, а також способу відтворення.

Інформація - це задокументовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі.

Головні положення щодо правового регулювання інформаційних відносин містяться у Законі України від 2 жовтня 1992 р. "Про інформацію".

Інформація, яка підлягає охороні, може бути використана іншими особами за таких умов:

- 1) отримання інформації законним шляхом;
- 2) отримання дозволу від того, хто має право на інформацію, на таке використання. Відносини між тим, хто набуває право (ліцензіар), і тим, хто має право на інформацію (ліцензіат), оформляються ліцензійним договором.

Згідно з ч. 2 ст. 200 ЦК суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової й моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями (ст. 22, 23 ЦК).

Особисті немайнові блага - це блага, що позбавлені майнового змісту, нерозривно пов'язані із суб'єктом цивільного права, визнані суспільством, а тому охороняються цивільним законодавством. Більшість немайнових благ є природною властивістю фізичної особи. У ЦК особистим немайновим благам як об'єкту цивільних прав присвячена ст. 201. За цією нормою до немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством, належать: здоров'я, життя, честь, гідність, ділова репутація, ім'я (найменування),

авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Більшість з них є такими, що можуть належати тільки фізичній особі (здоров'я, життя, свобода творчості), проте деякі блага можуть бути також об'єктом цивільних прав юридичної особи (найменування, ділова репутація). Для захисту нематеріальних благ одночасно можуть бути використані як спеціальні, так і загальні способи захисту. Із загальних засобів найчастіше використовуються відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди (ст.ст. 22, 23 ЦК).

Особисті немайнові блага поділяються на три групи:

- особисті немайнові права, спрямовані на індивідуалізацію особи (право на ім'я);
- особисті немайнові права, спрямовані на забезпечення особистої недоторканності фізичної особи (право на життя, право на здоров'я, право на захист особистого зображення, захист честі і гідності);
- особисті немайнові права, спрямовані на забезпечення недоторканності особистого життя громадян (право на недоторканність житла, особистої документації, на таємницю особистого життя тощо).

Зокрема, до числа особливих об'єктів цивільних прав можна віднести згаданих у ЦК тварин, майно та підприємства.

Стаття 180 ЦК характеризує тварин як особливий об'єкт цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Таким чином, тварини є самостійним об'єктом цивільних прав, правовий режим якого встановлюється не лише цивільним законодавством, але й спеціальним Законом України від 13 грудня 2001 р. "Про тваринний світ".

Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК). Майно:

- 1) є особливим об'єктом цивільних прав;
- 2) майно може розглядатися як поняття, що має матеріальний субстрат, тобто бути фактично тотожним поняттю речей, але може і не мати такого субстрату (майнові права та обов'язки);

3) майном може вважатися сама річ, але поняття "майно" може бути й ширшим за поняття "річ", охоплюючи суміжні з нею категорії, сукупність речей тощо.

Отже, можна зробити висновок", що під "майном" у ЦК розуміється узагальнююче поняття, котрим позначається уся сукупність матеріальних благ та обтяжень, котрі можуть бути об'єктом цивільних правовідносин.

Підприємство - це єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності.

До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, в тому числі земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 191 ЦК). Підприємству властиві такі ознаки:

- 1) це єдиний майновий комплекс, що включає різні види майна, об'єднані спільним призначенням;
- 2) цей майновий комплекс використовується для здійснення підприємницької діяльності;
- 3) вчинення правочинів з підприємством не тягне припинення його функціонування;
- 4) підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю незалежно від здатності окремих його частин до переміщення;

5) підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. При цьому відчуження окремих частин не тягне припинення існування підприємства як єдиного об'єкта цивільних прав, аж поки не буде реалізована остання його частина, що належить первісному суб'єкту права на це підприємство.

Лекція № 3

Тема лекції: Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

Ключові поняття:

Моральні збитки — втрати немайнового характеру внаслідок завданих моральних або фізичних страждань чи інших негативних наслідків фізичній або юридичній особі незаконними діями чи бездіяльністю інших осіб.

Нотаріат - система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати безперечні права й факти, що мають юридичне значення, а також виконувати інші нотаріальні дії з метою надання цим правам і фактам юридичної вірогідності.

Виконавчий напис нотаріуса — це підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості (грошових сум чи майна) та розпорядження про примусове стягнення з боржника на користь кредитора цієї заборгованості. Виконавчий напис вчиняється нотаріусом на борговому документі.

Строк - це певний період у часі, зі с мливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення.

Термін - не певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія або подія, яка має юридичне значення.

Претензійний строк - це встановлений законодавством проміжок часу, протягом якого особа у встановлених законом випадках має звернутися до порушника договору з вимогою (претензією) про врегулювання суперечки, що виникла між ними. Їх дотримання має важливе значення, оскільки надалі від цього залежить можливість позовного захисту.

Мета та завдання: систематизувати знання, отримані на лекційному занятті; поглибити уявлення про захист цивільних прав та інтересів судом, у адміністративному порядку, нотаріусом, шляхом самозахисту.

План лекційного заняття:

1. Захист цивільних прав та інтересів судом.
2. Захист цивільних прав та інтересів у адміністративному порядку.
3. Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом.
4. Самозахист.
5. Строки та терміни захисту. Позовна давність.

Література:

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чернооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

Зміст лекції

1.Захист цивільних прав - це правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої уповноваженій особі шкоди.

залежно від порядку захисту цивільних прав можна виокремити:

- 1) судовий захист (ст. 55 Конституції, ст. 16 ЦК);
- 2) адміністративний захист (ст. 17 ЦК);
- 3) захист нотаріусом (ст. 18 ЦК);
- 4) самозахист (ст. 55 Конституції, ст. 19 ЦК);

5) захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій (органів прокуратури - ст. 121 Конституції та Закон України від 5 листопада 1991 р. "Про прокуратуру"; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини - ст. 55 Конституції та Закон України від 23 грудня 1997 р. "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини"; після використання всіх національних засобів правового захисту - Європейським судом з прав людини, який діє відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Підставами для захисту цивільного права є його порушення, невизнання або оспорювання.

Порушення цивільного права - це результат протиправних дій, внаслідок чого воно зазнало зменшення або ліквідації, що позбавляє його носія можливості здійснити, реалізувати це право повністю або частково.

Невизнання це дії носіїв пасивного цивільного обов'язку, які полягають у запереченні цивільного права уповноваженої особи, внаслідок чого остання повністю або частково позбавляється можливості реалізувати своє право. Несприятливий наслідок може мати місце як при абсолютному, так і при відносному цивільному право-відношенні.

Оспорювання - це такий стан цивільного правовідношення, за якого між його учасниками існує спір з приводу наявності чи відсутності у них суб'єктивного права, а також щодо належності такого права певній особі. Оспорюване цивільне право ще не порушене, але виникає невизначеність у праві, що зумовлює неможливість його повного або часткового використання. Наприклад, при розгляді справи про визначення частки майна у спільній власності сторони правовідносин спільної власності (співвласники) звертаються до суду для того, щоб вирішити цей спір і визначити дійсну частку кожного із співвласників.

Суб'єкт цивільного права може обрати один або кілька способів захисту.

Способи захисту судом цивільних прав та інтересів:

1) визнання права - застосовується у випадку спору щодо наявності у суб'єкта цивільного права чи цивільного обов'язку;

2) визнання правочину недійсним - може мати місце у випадку укладення заперечуваного правочину;

3) зобов'язання припинити дію, яка порушує право, - можливе щодо триваючого цивільного правопорушення. Прикладом може бути зобов'язання припинити розповсюдження твору мистецтва до вирішення спору судом;

4) відновлення становища, яке існувало до порушення (реституція) застосовується у разі, коли необхідно поновити порушене цивільне право. Такий спосіб захисту застосовується, наприклад, у випадку визнання правочину недійсним;

5) примушування до виконання обов'язку в натурі - полягає у адресованій зобов'язаній особі вимозі вчинити дію або утриматися від дії. Може застосовуватися незалежно від застосування інших засобів захисту (відшкодування збитків чи моральної шкоди, стягнення штрафу тощо);

6) зміна правовідношення - полягає у реорганізації правовідносин, перетворенні одного обов'язку на інший, покладенні на боржника нового обов'язку;

7) припинення правовідношення - застосовується у разі невиконання чи неналежного виконання особою обов'язків або зловживання цивільним правом. Це може бути, наприклад, розірвання договору оренди, купівлі-продажу тощо;

8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди - можуть застосовуватися у випадку завдання майнової шкоди цивільним правам та інтересам (ст. 22 ЦК).

Право на відшкодування збитків виникає у особи з самого факту невиконання обов'язку, порушення цивільних прав,

Збитками є:

о втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

о доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди - застосовується у випадках заподіяння особі фізичних та моральних страждань внаслідок порушення її цивільного права або інтересу (ст. 23 ЦК).

10) визнання незаконним правого акту органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування - полягає у скасуванні (позбавленні юридичної сили) такого акту (ст. 55 Конституції, ст. 21 ЦК). Відповідно до Закону "Про судоустрій і статус суддів" і КАС розгляд справ, адміністративної юрисдикції (адміністративних справ) належить до компетенції адміністративних судів.

11) інші способи захисту цивільних прав та інтересів, встановлені договором або законом. Наприклад, визнання правочину дійсним у випадках, передбачених ч. 2 ст. 219 ЦК, ч. 2 ст. 220 ЦК, застосування засобів забезпечення зобов'язань тощо).

2. Способами адміністративного порядку захисту цивільних прав є.

1) скасування правових актів державних органів, їх посадових та службових осіб вищестоящим органом влади;

2) використання органами держави чи місцевого самоврядування, які наділені юрисдикційними повноваженнями, способів захисту цивільних прав, встановлених ст. 16 ЦК.

Найбільш поширеним способом захисту в адміністративному Порядку є визнання правового акта незаконним і (або) його скасування. Стаття 118 Конституції передбачає, що рішення голів місцевих державних адміністрацій, які суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою Місцевої державної адміністрації вищого рівня. - Якщо особи приватного права набувають цивільних прав та обов'язків за принципом: "Дозволені є те, що не заборонено законом", то особи публічного права, здійснюючи свої повноваження, керуються принципом "Дозволено (цим особам) і має виконуватися (ними) те, що приписує закон". Отже, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові, службові особи зобов'язані діяти лише в межах своїх повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією та законами України (ст.19 Конституції). Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст.3 Конституції). Цим і визначаються засади, порядок та способи участі органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування Л і їх посадових,

службових осіб у захисті цивільних прав та інтереси учасників цивільних відносин.

Звернення за захистом цивільних прав до Президента України, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також до посадових, службових осіб цих органів не позбавляє особу права звернутися до суду і вимагати захисту цивільних прав та інтересів у порядку, встановленому ст.16 ЦДК.

Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом

Захист цивільних прав та інтересів учасників цивільних відносин є одним із найважливіших завдань нотаріату.

Як встановлює ст.18 ЦК, нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом.

Виконавчий напис нотаріуса — це підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості (грошових сум чи майна) та розпорядження про примусове стягнення з боржника на користь кредитора цієї заборгованості. Виконавчий напис вчиняється нотаріусом на борговому документі.

Порядок вчинення виконавчих написів визначений гл. 14 Закону України від 2 вересня 1993 р. "Про нотаріат" та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 1994 р. №18/5.

Стягнення за виконавчим написом нотаріусів допускається у випадках, передбачених чинним законодавством. Такі підстави перераховані у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. №1172.

3. Як встановлює ст. 18 ЦК нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом.

Виконавчий напис нотаріуса - це підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості (грошових сум чи майна) та розпорядження про примусове стягнення з боржника на користь кредитора цієї заборгованості. Виконавчий напис вчиняється нотаріусом на борговому документі.

Порядок вчинення виконавчих написів визначений главою 14 Закону України від 2 вересня 1993 р. "Про нотаріат" та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. №20/5.

За переліком вчинення виконавчих написів можливе у наступних випадках: стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими правочинами; стягнення з громадян (фізичних осіб) податкової заборгованості; стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом; стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти; стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації; стягнення за диспашею; стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів; повернення об'єкта лізингу; стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном; стягнення за чеками.

Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше 3 років, а у відносинах між юридичними особами - не більше 1 року (ст. 88 Закону "Про нотаріат").

Виконавчий напис, за яким стягувачем або боржником є громадянин, може бути пред'явлено до примусового виконання протягом 3 років, а з усіх інших вимог - протягом одного року з моменту вчинення виконавчого напису, якщо законом не встановлено інших строків.

4. Самозахистом є тільки перешкодження будь-яким третім особам, які неправомірно посягають на цивільні права, заподіяння шкоди цивільним правам та інтересам інших осіб тощо.

Самозахист допускається за таких умов: а) має місце порушення цивільного права або небезпека його порушення; б) існує необхідність припинення (попередження) порушення власними силами; в) заходи самозахисту адекватні ступеню небезпеки правопорушення, тобто, заподіяння шкоди порушнику чи іншій особі має бути санкціонованим законом, не виходити за межі дозволеного.

Зважаючи на можливість заподіяння шкоди цивільним правам інших осіб при застосуванні самозахисту (заподіяння шкоди майну, немайновим благам), він допускається за дотримання таких умов: а) заподіяна шкода має бути менш значною; б) реальна небезпека, яка загрожувала цивільним правам особи за цих обставин, не могла бути усунена іншими засобами. Застосування цього способу у вказаних межах звільняє від відповідальності особу за шкоду, заподіяну третій особі, яка порушила або порушує права та інтереси того, хто захищається.

Формами самозахисту є: 1) необхідна оборона; 2) завдання шкоди у стані крайньої необхідності; 3) притриманий майна кредитором; 4) інші засоби, не заборонені законом.

Необхідна оборона полягає у завданні шкоди правопорушнику з метою припинити правопорушення і захистити власний інтерес. Завдання шкоди у стані крайньої необхідності припускає завдання шкоди невинуватій особі з метою відвернення небезпеки, за умови, що завдана шкода менша, ніж та, яка загрожувала. Притримання майна кредитором є способом самозахисту і одним із способів забезпечення виконання зобов'язання (ст.ст. 594-597, 856, 874, 916, 1019 ЦК). Притримання речі допускається, доти, доки зобов'язання не буде виконане.

5. Стаття 251 ЦК дає поняття строків та термінів у цивільному праві

За цією статтею строк - це певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Термін - не певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія або подія, яка має юридичне значення.

Порівнюючи наведені визначення, можна помітити, що термін може існувати як окрема категорія цивільного права, а може розглядатися як складова частина строку (наприклад, як його кінцевий момент).

Згідно з ч. 3 ст. 251 ЦК строки і терміни поділяються на:

1) законні -- визначені актами цивільного законодавства (наприклад, ст. 1270 ЦК встановлює 6-місячний строк для прийняття спадщини);

2) договірні -- визначені правочином за бажанням сторони і на її розсуд;

3) судові - визначені рішенням суду (наприклад, строк для опублікування інформації про спростування відомостей, що принижують честь та гідність фізичної особи).

Визначення строків та термінів відбувається відповідно до правил ст. 252 ЦК:

- строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами (наприклад, договір оренди укладений строком на 2 роки),

- термін визначається календарною датою (наприклад, договір позики укладений терміном до 10 січня 2003 р.) або вказівкою на подію, яка має неминуче настати (наприклад, договір позики укладений до закінчення жнив у поточному році).

Для правильного визначення та ефективного використання строків важливе значення має встановлення початку та закінчення їхнього перебігу.

Згідно зі ст. 253 ЦК перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок. Наприклад, якщо договір позики грошей укладений строком до 20 липня 2004 р., то прострочка виконання починається з 21 липня.

Визначення моменту закінчення строку залежать від одиниці часу, що використовується для обчислення строку:

1) строк, визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку;

2) строк, визначений місяцями, спливає у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, у якому немає відповідного числа, строк спливає в останній день цього місяця. (До строку, що визначений півроком або

кварталом року, застосовуються правила про строки, які визначені місяцями. При цьому відлік кварталів ведеться з початку року);

3) строк, визначений тижнями, спливає у відповідний день останнього тижня строку.

Якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, що визначений відповідно до закону в місці вчинення певної дії, днем закінчення строку є перший за ним робочий день (ст. 254 ЦК). Наприклад, у разі, коли закінчення строку припадає на суботу, вважається, що він закінчується в понеділок.

Якщо строк встановлено для вчинення дії, вона може бути вчинена до закінчення останнього дня строку. У разі, якщо ця дія має бути вчинена в установі, то строк спливає тоді, коли у цій установі за встановленими правилами припиняються відповідні операції.

Письмові заяви та повідомлення, здані до установи зв'язку до закінчення останнього дня строку, вважаються такими, що здані своєчасно (ст. 255 ЦК). При цьому важливо отримати документ, який посвідчує цю дію і таким чином підтверджує ту обставину, що строк не пропущений.

Згідно з ч. 3 ст. 70 ЦП К вважається, що останній день строку триває до 24 години. Отже, не вважається простроченням вчинення дії (реалізації права, виконання обов'язку) до 24 години останнього дня.

Претензійний строк - це встановлений законодавством проміжок часу, протягом якого особа у встановлених законом випадках має звернутися до порушника договору з вимогою (претензією) про врегулювання суперечки, що виникла між ними. Їх дотримання має важливе значення, оскільки надалі від цього залежить можливість позовного захисту. Разом з тим сфера застосування цих строків обмежена і за суб'єктивним складом, і за колом відносин (деякі господарські відносини).

Позовна давність - це строк, в межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (ст. 256 ЦК).

Позовна давність поділяється на 2 види: загальну і спеціальну.

Загальна позовна давність становить 3 роки (ст. 257 ЦК) і застосовується до всіх позовів, окрім тих, для яких законодавцем встановлені спеціальні правила.

Спеціальна позовна давність може встановлюватися законом для окремих вимог. Вона може бути порівняно із загальною позовною давністю: 1) скороченою; 2) подовженою.

1) Скорочена спеціальна позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог:

- про стягнення неустойки (штрафу, пені);
- про спростування недостовірної інформації, вміщеної у засобах масової інформації. (У цьому разі позовна давність обчислюється від дня вміщення цих відомостей у засобах масової інформації або від дня, коли особа довідалася чи могла довідатися про таке вміщення);
- про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності (ст. 362 ЦК);
- у зв'язку з недоліками проданого товару (ст. 681 ЦК);
- про розірвання договору дарування (ст. 728 ЦК);
- у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти (ст. 925 ЦК);
- про оскарження дій виконавця заповіту (ст. 1293 ЦК).

2) Подовжена спеціальна позовна давність, у свою чергу, може бути 2 різновидів: а) 5 років; б) 10 років.

Позовна давність у 5 років застосовується до вимог про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману.

Позовна давність у 10 років застосовується до вимог про застосування наслідків нікчемного правочину.

Лекція № 4

Тема лекції: Правочини

Ключові поняття:

Правочин є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Недійсний правочин є дії суб'єктів цивільного права, що спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, але не

породжують бажані сторонами юридичні результати внаслідок невідповідності вчинених дій вимогам закону.

Нікчемний правочин визнається правочин, якщо його недійсність безпосередньо встановлена законом (ч. 2 ст. 215 ЦК). визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

Оспорюваний правочин припускаються дійсними, такими, що породжують цивільні права та обов'язки. Проте їхня дійсність може бути оспорена стороною правочину або іншою зацікавленою особою у судовому порядку.

Мета та завдання: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.

План лекційного заняття:

1. Поняття та види правочинів.
2. Види і форми правочинів.
3. Визнання правочинів недійсними. Види недійсних правочинів.

Література:

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д.

Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукаsevич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукаsevич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина пabлишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубева, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одиссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Зміст лекції

1. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Правочини відрізняються від інших юридичних фактів такими рисами:

1) правочини є вольовими актами, спрямованими на досягнення певного правового результату. Цим правочини відрізняються від такого виду юридичних фактів, як події, котрі відбуваються та створюють правові наслідки незалежно від волі суб'єктів цивільного права;

2) правочини завжди є діями суб'єкта цивільних відносин. Цим вони відрізняються від адміністративних актів (актів управління), які видають органи державної влади та управління, виступаючи суб'єктами публічного права;

3) правочини завжди є правомірними діями, що тягнуть виникнення або видозміни регулятивних цивільних правовідносин. Цим правочини відрізняються від такого виду юридичних фактів, як делікти, котрі порушують цивільні права і тягнуть виникнення регулятивних відносин;

4) воля у правочинах завжди спрямована саме на встановлення, зміну, припинення цивільних прав і обов'язків. Цим вони відрізняються від юридичних вчинків, де волевиявлення не спрямоване спеціально на створення юридичних наслідків;

5) правочини опосередковують динаміку цивільних правовідносин між різними суб'єктами цивільного права. Цим вони відрізняються від такого виду юридичних фактів, як акти цивільного стану, котрі, по-перше, об'єднують і події, і дії; по-друге, нерозривно пов'язані з фізичною особою і не стосуються осіб юридичних; по-третє, слугують передумовою виникнення у фізичної особи можливості бути суб'єктом цивільних прав і обов'язків.

2. 1. Залежно від числа сторін, що беруть участь у правочині, їх поділяють на односторонні, двосторонні і багатосторонні

2. Залежно від наявності або відсутності обов'язку сторін надавати зустрічне матеріальне відшкодування правочини поділяють на оплатні і безоплатні.

3. Залежно від моменту, з якого правочини вважаються укладеними, вони поділяються на реальні і консенсуальні.

Консенсуальним є правочин, у якому для настання правових наслідків досить досягнення сторонами домовленості з усіх істотних умов. З моменту досягнення згоди правочин вважається укладеним. У його сторін виникають відповідні права і обов'язки

Для укладення реального правочину однієї домовленості сторін недостатньо. Необхідною є також передача речі. Поки вона не відбудеться, правочин не вважається укладеним. Прикладом

реальної угоди є договір позики. Потрібно звернути увагу на те, що оскільки в консенсуальних правочинах момент укладення і момент виконання не співпадають, а в реальних - співпадають, то консенсуальні договори завжди є взаємними, а реальні - односторонніми.

4. Залежно від значення підстав (цілей) правочину для його дійсності вони поділяються на абстрактні і каузальні.

Правочини, в яких визначено підстави їхнього укладення, називаються каузальними.

Абстрактними вважаються правочини, у яких не визначено підстави їхнього здійснення. Найбільш яскравим прикладом абстрактного правочину є видача векселя.

5. Залежно від наявності вказівки на строк встановлення прав і обов'язків, правочини поділяються на строкові і безстрокові.

є такі **форми вчинення правочинів**: 1) конклюдентними діями; 2) шляхом мовчання; 3) усно; 4) письмово; 5) письмово з нотаріальним посвідченням; 6) письмово з дотриманням спеціальних вимог (державна реєстрація тощо).

1. конклюдентні дії, тобто, звичайна за певних обставин поведінка особи, з якої ясно випливає намір (бажання) особи здійснити правочин на заздалегідь відомих умовах.
2. (ч. 3 ст. 205 ЦК). Мовчання має правове значення тільки у випадку, якщо законом або домовленістю сторін правочину йому надане таке значення. (УСНО) Так, якщо орендар продовжує користуватися майном після спливу строку договору за відсутності заперечень з боку орендодавця, договір вважається поновленим на тих самих умовах на раніше визначений договором строк (ст. 764 ЦК).
3. усна форма правочину, коли висновок про волю особи робиться не приблизно, а на підставі безпосередньо висловленого нею бажання. Переговори.
4. У простій письмовій формі мають укладатися правочини:
 - а) між юридичними особами;
 - б) між фізичною та юридичною особою (крім випадків, коли момент вчинення правочину співпадає з його виконанням);
 - в) фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у 20 і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
 - г) інші правочини, для яких письмова форма передбачена законом (ст. 208 ЦК).Згідно зі ст. 207 ЦК письмовою формою вважається фіксація змісту правочину у одному (договір, довіреність тощо) або у кількох документах (листи, телеграми тощо). Правочин вважається також вчиненим у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або інших технічних засобів зв'язку.
5. Нотаріальне посвідчення правочину означає, що його зміст, час і місце здійснення, наміри суб'єктів правочину, його відповідність закону та інші обставини перевірені та офіційно зафіксовані нотаріусом. Нотаріальне посвідчення правочину здійснює нотаріус. У разі відсутності в населеному пункті нотаріуса необхідні дії здійснюють уповноважені на це службові особи органів місцевого самоврядування. Крім того, у випадках, встановлених законом, до нотаріального посвідчення правочину прирівнюється його посвідчення певною посадовою особою: командиром військової частини, головним лікарем лікарні, капітаном морського судна тощо (ст.ст. 245, 1252 ЦК). Договори, як правило, укладені у нотаріальній формі: договори про відчуження (купівля-продаж, дарування, рента, довічне утримання) житлового будинку, іншої нерухомості (ст.ст. 657, 719, 732, 745 ЦК); договори застави нерухомого майна транспортних засобів, космічних об'єктів (ст. 577 ЦК); договори купівлі-продажу майна державних підприємств (ст. 27 Закону "Про приватизацію державного майна"); шлюбний договір (ст. 94 СК); заповіти (ст. 1247 ЦК); спадковий договір (ст. 1304 ЦК); довіреність на вчинення правочинів, які потребують нотаріальної форми, а також довіреність, що видається у порядку передоручення (ст. 245 ЦК).
6. Державній реєстрації підлягають ті правочини, щодо яких така вимога прямо встановлена у законі. Правочин, який підлягає державній реєстрації, вважається вчиненим лише з моменту його державної реєстрації (ч. 1 ст. 210 ЦК).

3. Недійсними правочинами є дії суб'єктів цивільного права, що спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, але не породжують бажані сторонами юридичні результати внаслідок невідповідності вчинених дій вимогам закону. недійсність зумовлюється наявністю дефектів ознак або елементів правочину, недотриманням вимог, необхідних для чинності правочину (ст.ст. 203, 215 ЦК).

Зокрема, це можуть бути:

1) дефекти суб'єктного складу (укладення правочину особою, що не має необхідного обсягу дієздатності - правочиноздатності);

2) дефекти волі (невідповідність волі та волевиявлення);

3) дефекти (недотримання) форми;

4) дефекти (незаконність і/або аморальність) змісту та порядку укладення правочину.

Стаття 215 ЦК розрізняє нікчемні та оспорювані правочини.

Нікчемним (або "абсолютно недійсним") визнається правочин, якщо його недійсність безпосередньо встановлена законом (ч. 2 ст. 215 ЦК). визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

оспорювані правочини припускаються дійсними, такими, що породжують цивільні права та обов'язки. Проте їхня дійсність може бути оспорена стороною правочину або іншою зацікавленою особою у судовому порядку.

Нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з моменту його вчинення (ст. 236 ЦК).

Види недійсних правочинів:

1. Правочини з дефектами суб'єктного складу.
2. Правочини з дефектами волі.
3. Правочини з дефектами форми.
4. Правочини з дефектами змісту та порядку укладання.

Лекція № 5

Тема лекції: Право власності

Ключові поняття:

Власність це суспільні відносини, що характеризуються двома основними ознаками: 1) виникають з приводу речей (майна); 2) мають вольовий зміст.

Право власності сукупність урегульованих законом суспільних відносин щодо володіння, користування й розпорядження майном. Одне з центральних понять цивільного права. Стабільність правовідносин власності забезпечується державою. В Україні визнаються приватна, державна, комунальна форми власності, які є рівноправними.

Мета та завдання: розкрити поняття права власності, сформулювати його види, пояснити, які норми цивільного законодавства регулюють це питання.

План лекційного заняття:

1. Загальні положення права власності.
2. Набуття і припинення права власності.
3. Види права власності.
4. Захист права власності.

Література:

Беляневич О.Г. Господарський договір та способи його укладання. -К., 2002.

Бервено С.М. Проблеми договірної права України: Монограф. -К., 2006.

Берестова І.Е. Набуття і збереження майна без достатньої правової підстави: загальнотеоретичні проблеми та правові наслідки: Монографія. - Дніпропетровськ, 2005.

Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві. - Монограф. - К., 2005.

Боднар Т.В. Договірні зобов'язання у цивільному праві України. - Монограф. - К., 2007.

Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. - М" 2006.

- Васильєва В.А.** Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: Монограф. - Івано-Франківськ, 2006.
- Вінник О.М.** Публічні і приватні інтереси в господарських товариствах: Проблеми правового забезпечення. Монограф. - К., 2003.
- Галянтич М.К.** Житлове право: Навч. посібн. - К., 2007.
- Галянтич М.К.** Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень: Монограф. - К., 2006.
- Дзера І.О.** Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.-К., 2001.
- Дзера О.В.** Розвиток права власності громадян в Україні. - Монограф. -К., 1996.
- Покровський І.А.** Основные проблемы гражданского права. -М., 1998.
- Право власності в Україні:** Навч. посіб. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2000.
- Право інтелектуальної власності:** Підручн. / За ред. О.А.Під-опригори, О.Д.Святоцького. - К.,
- Ромовська З.** Українське цивільне право. Загальна частина: Підручн.-К., 2006.
- Рябоконт Є.О.** Спадкове праводношення у цивільному праві. Монографія. - К., 2002.
- Спадкове право:** Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.- практ. по-сібн. / За заг.ред. С.Я.Фурси. - К., 2007.
- Спасибо-Фатеева І.А.** Акционерные общества: корпоративные правоотношения: Монографія. - Х., 1998.
- Стефанчук Р.О.** Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту, Хмельницький, 2007.
- Страхове право України:** Навч. посіб. / За ред.Ю.О.Заїки. - К., 2004.
- Фурса С.Я., Є.І.Фурса.** Спадкове право. Теорія і практика. Навч. посібн.-К.,2002.
- Харитонов Є.О.** Вступ до цивільного права України: Навч. посіб. -К., 2006.
- Цивільне право України.** Загальна частина: Підручн. / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки - К., 2008.
- Цивільне право України.** Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. ССБичкової. - К., 2008.
- Цивільне право України:** Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.
- Цивільне право України.** Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.
- Цивільне право України:** Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Саяі-ахметова. - К., 2005.
- Цивільне право України.** Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.
- Цюра В.В.** Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. -К., 2006.
- Шишка Р.Б.** Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. - Харків, 2002.

- Щербина В.С.** Господарське право. - К., 2006.
- Щербина В.С.** Суб'єкти господарського права. - Монограф. - К., 2008.
- Житлове законодавство України:** Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М.К.Галянтича. - 2006.
- Житлове право України** / За ред.В.С.Гопанчука, Ю.О.Заїки. -К., 2003.
- Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В.Бобрової, О. А.Під-опригори - К., 1992.
- Заїка Ю.О.** Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. - К., 2007.
- Заїка Ю.О.** Спадкове право України: Навч. посібн. - К., 2006.
- Здійснення та захист корпоративних прав в Україні** (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В.Луця. - Тернопіль, 2007.
- Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О.В. Дзери. - К.: Юрінком, 2000.
- Йоффе О.С.** Избранные труды по гражданскому праву. - М-, 2004.
- Коссак В.М.** Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. - Львів, 1996.
- Кохановська О.В.** Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. - К., 2006.
- Кузнецова Н.С.** Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. - К., 1993.
- Кузнецова Н.С, Назарчук І.Р.** Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. - К., 1998.
- Кучеренко І.М.** Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. - К., 2004.
- Луць А.В.** Свобода договору в цивільному праві. - К., 2005.
- Луць В.В.** Контракти в підприємницькій діяльності. - К., 2001.
- Луць В.В., Яворська О.С, Сивий Р.Б.** Акціонерне право. - К., 2004.
- Майданик Р.А.** Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. -К., 2002.
- Майданик Р.А.** Траст: собственность и управление капиталами.-К., 1995.
- Майданик Р.А.** Аномалії у цивільному праві" (2007).
- Науково- практичний коментар до цивільного законодавства України.** В4тт.- К., 2004.
- Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України:** в 2-х тт. / За відп. ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.) Н.СКузнецової, В.В.Луця. -К., 2006.
- Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців:** Монографія. / За ред.В.В.Луця. - К., 2007.

Зміст лекції

1. Власність - це суспільні відносини, що характеризуються двома основними ознаками: 1) виникають з приводу речей (майна); 2) мають вольовий зміст. Характерні ознаки права власності :

1) це складне за змістом суб'єктивне цивільне право особи, яке охоплює низку правомочностей власника: право володіння, право користування і право розпорядження майном (ст. 317 ЦК);

2) суб'єктами права власності можуть бути усі учасники цивільних відносин: фізичні особи, юридичні особи (у тому числі юридичні особи публічного права -- ст.ст. 82, 329 ЦК), держава та інші суб'єкти публічного права.

3) усі суб'єкти права власності є рівними перед законом (ст. 13 Конституції, ч. 2 ст. 318 ЦК).

4) об'єктом правовідносин власності може бути будь-яка індивідуально-визначена річ. Родові речі можуть бути об'єктом права власності за умови їхньої індивідуалізації (упакування, маркування, написи тощо);

5) своє право на річ власник здійснює завжди своєю владою і на власний розсуд (ст. 319 ЦК).

6) власник має максимально повну владу над речами, що йому належать.

7) право власності у випадках його обмеження має здатність до "самовідновлення".

8) на зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

Зміст права власності: 1) право на власну поведінку (право на здійснення права власності на власний розсуд); 2) право вимагати не порушувати його; 3) право звернутися до суду за захистом порушеного права власності з речовим позовом (віндикаційним позов неволодіючого майном власника до його фактичного набувача про витребування індивідуально-визначеного майна з чужого незаконного володіння (ст. 387 ЦК України), негативним є позов власника про усунення будь-яких перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження майном, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння (ст. 391 ЦК України) . тощо).

Зміст права власності: 1) права володіння річчю; 2) права користування річчю; 3) права розпорядження річчю.

1. Право володіння - це юридична можливість фактичного впливу на річ. Буває законним і незаконним.
2. Право користування - це юридична можливість видобувати корисні (споживчі) властивості речі.
3. Право розпорядження полягає в юридичній можливості власника визначати фактичну і юридичну долю речі.

у праві використовуються так звані речові права вторинного характеру. За ГК (ст. 136) право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених ГК та іншими законами. Право оперативного управління - це засноване на праві власності іншої особи і наданому нею повноваженні право володіння, а також обмежені права користування і розпорядження майном в цілях і межах, встановлених власником. Якщо право господарського відання містить усі 3 правомочності - володіння, користування і розпорядження, то право оперативного управління, зазвичай охоплює одночасно лише 2 - володіння і користування або володіння і розпорядження. У будь-якому випадку особа, в оперативному управлінні якої знаходиться майно, не має права розпоряджатися цим майном на свій розсуд, а може це робити лише в межах, встановлених власником.

2. Підстави набуття права власності бувають первинними і похідними. До первинних підстав набуття права власності відносять, зокрема, такі способи, передбачені ЦК: 1) виготовлення нової речі (ст. 331); 2) переробка речі (ст. 332); 3) привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333); 4) набуття права власності на безхазяйну річ (ст. 335), знахідку (ст.ст. 337-339), бездоглядну домашню тварину (ст.ст. 340-342), скарб (ст. 343); 5) набувальна давність (ст. 344); 6) приватизація (ст. 345) тощо. Похідними підставами набуття права власності є:

1) договір; 2) спадкування.

Універсальними підставами виникнення права власності є:

1) отримання продукції, плодів та доходів (ч. 2 ст. 189 ЦК); 2) договір; 3) спадкування за заповітом (глава 85 ЦК).

Спеціальними підставами набуття права приватної власності є:

1) виготовлення нової речі (ст. 331); 2) переробка речі (ст. 332); 3) привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333); 4) набувальна давність (ст. 344); 5) знайдення скарбу (крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 343); 6) заволодіння рухомою річчю, від якої власник відмовився (ст. 336); 7) знайдення речі (ч. 1 ст. 338) або бездоглядної домашньої тварини (ч. 1 ст.

341); 8) приватизація (ст. 345); 9) спадкування за законом (глава 86); 10) самочинне будівництво, якщо це передбачено законом (ч. 3 ст. 376 ЦК).

Спеціальними підставами набуття права державної власності можуть бути: 1) виявлення скарбу, що є пам'яткою історії та культури (ч. 4 ст. 343); 2) викуп земельної ділянки у зв'язку з суспільною необхідністю органом державної влади (ст.ст. 350, 351); 3) викуп пам'ятки історії та культури (ст. 352); 4) реквізиція (ст. 353); 5) конфіскація (ст. 354 ЦК).

Спеціальними підставами набуття права комунальної власності можуть бути: 1) виникнення права власності на безхазяйну річ (ст.ст. 335, 344); 2) на знахідку, від якої відмовилася особа, що її знайшла (ч. 2 ст. 338); 3) на бездоглядну домашню тварину, від якої відмовилася особа, що її знайшла (ч. 2 ст. 341).

Спеціальними підставами набуття права власності Автономною Республікою Крим може бути викуп земельної ділянки у зв'язку з суспільною необхідністю органом влади Автономної Республіки Крим (ст.ст. 350, 351 ЦК).

Підставами припинення права власності є юридичні факти (певні обставини), з якими закон пов'язує ліквідацію права власності взагалі або перехід його до іншої особи. Відповідно до ст. 346 ЦК право власності припиняється у разі:

- 1) відчуження власником свого майна;
- 2) відмови власника від права власності;
- 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі;
- 4) знищення майна;
- 5) викупу пам'яток історії та культури;
- 6) викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю;
- 7) викупу нерухомого майна у зв'язку з суспільною необхідністю в земельній ділянці, на якій воно розміщене;
- 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника;
- 9) реквізиції;
- 10) конфіскації.
- 11) припинення юридичної особи чи смерті власника.

Залежно від значення волі власника усі підстави припинення права власності можна розділити на 2 групи:

- 1) припинення права власності з волі власника;
- 2) припинення права власності незалежно від волі власника.

Припинення права власності незалежно від волі власника може бути 2 різновидів:

- а) припинення права власності з об'єктивних причин (загибель речі, загублений речі власником; сплив строку набувальної давності);
- б) припинення права власності внаслідок волевиявлення інших суб'єктів права (примусовий викуп майна, звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника, реквізиція, конфіскація тощо).

3. Конституція передбачає 3 економічні форми власності: приватну, державну, комунальну. Проте різновидів права власності у Конституції згадується більше: право власності Українського народу (ст. 13); право державної власності (ст. 14); право приватної власності як невід'ємне право людини (ст. 41); право власності Автономної Республіки Крим (АРК) (ст. 138); право комунальної власності як власність територіальних громад (ст. 142 Конституції). право власності як інститут цивільного права України має бути поділений на 2 визначальних види:

- 1) право приватної власності;
- 2) право публічної власності.

право публічної власності охоплює такі різновиди, як: 1) право власності Українського народу; 2) право державної власності; 3) право власності АРК; 4) право комунальної власності.

залежно від кількості суб'єктів, що мають право власності на один і той самий об'єкт, варто розрізняти: 1) індивідуальне право власності; 2) право спільної власності.

Залежно від особливостей об'єкта правовідносин власності розрізняють: 1) право власності на загальні (звичайні) об'єкти цивільних прав; 2) спеціальні об'єкти.

До перших можна віднести право власності на будь-які речі приватного права, що вільно перебувають у цивільному обігу і не мають специфіки правового режиму, пов'язаних з особливостями цього об'єкту.

До других можна віднести право власності на речі приватного права, що спеціально виокремлені в актах цивільного законодавства з метою встановлення особливого правового режиму. Це, наприклад, право власності на землю (глава 27), право власності на житло (глава 28 ЦК), право власності на речі, обмежені у цивільному обігу.

4. Захист права власності - це сукупність передбачених законом цивільно-правових засобів, які, по-перше, гарантують нормальне господарське використання майна (тобто вони забезпечують захист відносин власності в їх непорушеному стані), по-друге - застосовуються для поновлення порушених правовідносин власності, для усунення перешкод, що заважають їх нормальному функціонуванню, для відшкодування збитків, які заподіяні власнику.

Характерними рисами цивільно-правового захисту права власності є:

- 1) його гарантованість державою;
- 2) його загальність (можливість отримати такий захист існує для усіх суб'єктів права власності (на це вказує і ст. 13 Конституції);
- 3) його рівність для усіх суб'єктів;
- 4) повнота захисту (власник, права якого порушені, має право не лише вимагати відновлення стану, який існував до порушення та припинення порушення, але також й право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди на підставах, встановлених ст.ст. 22, 23 ЦК).

Цивільно-правові засоби захисту права власності можуть бути поділені на легітимовані (публічні) і самоврядні (приватні). Легітимовані (публічні) - це ті, що здійснюються на підставі припису закону за допомогою суду та інших державних органів, а самоврядні (приватні) - це ті, що здійснюються самими власниками без звернення до суду та інших державних органів - самозахист; захист на підставі норм, встановлених договором, тощо.

Легітимовані поділяються на судові та адміністративні.

Легітимованія судові поділяються на речово-правові та зобов'язально-правові.

Лекція № 6

Тема лекції: Зобов'язальне право

Ключові поняття:

Забезпечення виконання зобов'язання - вжиття спеціальних заходів майнового характеру, які спонукають сторони до неухильного й реального виконання зобов'язань. Виконання зобов'язань може забезпечуватися, згідно з законом або договором, неустойкою (штрафом, пенею), заставою і поручительством. Зобов'язання між громадянами або з їхньою участю можуть забезпечуватися завдатком, а зобов'язання між юридичними особами — гарантією.

Зобов'язальне право — частина цивільного права, що являє собою сукупність норм, які регулюють відносини, в яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або ж утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання.

Зобов'язання — правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо або ж утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його зобов'язання.

Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди — позадоговірні зобов'язання, що виникають з правопорушення. Шкода, заподіяна особі, майну громадянина або організації, підлягає відшкодуванню

особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що шкода заподіяна не з її вини. Шкода, заподіяна в стані необхідної оборони, якщо не були перевищені її межі, відшкодуванню не підлягає. Суд має право зменшити розмір відшкодування шкоди, заподіяної громадянином, залежно від його майнового стану.

Договір — угода двох чи більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Завдаток — грошова сума, що видається однією з договірних сторін іншій стороні на підтвердження укладення договору й забезпечення його виконання.

Застава — один із засобів забезпечення зобов'язань у цивільно-правових відносинах, при якій кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання задовольнити свої вимоги з вартості заставленого майна.

Неустойка (штраф, пеня) — визначена законом або договором грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредиторіві в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання. Виступає одним із засобів забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством.

Порука — в цивільному праві спосіб забезпечення виконання зобов'язань. Поручитель бере на себе зобов'язання перед кредитором іншої особи відповідати: повністю або в частині за виконання нею зобов'язання.

Гарантія — один із засобів забезпечення виконання зобов'язань. Застосовується між юридичними особами. За договором гарантія організація-гарант зобов'язується перед організацією-кредитором погасити заборгованість організації-боржника, якщо та цього не зробить. Під загрозою визнання недійсним договір. Гарантія має укладатися у письмовій формі.

Мета та завдання: розкрити поняття зобов'язального права; закріпити знання щодо видів зобов'язань; визначити поняття «множинність осіб»; оволодіти знаннями щодо забезпечення виконання зобов'язань; ознайомитись із поняттям відповідальності у Цивільному праві.

План лекційного заняття:

1. Загальні положення про зобов'язання.
2. Категорія договору в цивільному праві.
3. Забезпечення виконання зобов'язань.
4. Відповідальність у ЦП.

Література:

Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.-К., 2001.

Покровський І.А. Основные проблемы гражданского права. -М., 1998.

Цивільне право України. Загальна частина: Підручн. / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки - К., 2008.

Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. ССБичкової. - К., 2008.

- Цивільне право України:** Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.
- Цивільне право України.** Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.
- Цивільне право України:** Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Самі-ахметова. - К., 2005.
- Цивільне право України.** Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.
- Цюра В.В.** Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. -К., 2006.
- Шишка Р.Б.** Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. - Харків, 2002.
- Щербина В.С.** Господарське право. - К., 2006.
- Щербина В.С.** Суб'єкти господарського права. - Монограф. - К., 2008.
- Житлове законодавство України:** Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М.К.Галянтича. - 2006.
- Житлове право України /** За ред.В.С.Гопанчука, Ю.О.Заїки. -К., 2003.
- Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В.Бобрової, О. А.Під-опригори - К., 1992.
- Заїка Ю.О.** Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. - К., 2007.
- Заїка Ю.О.** Спадкове право України: Навч. посібн. - К., 2006.
- Здійснення та захист корпоративних прав в Україні** (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В.Луця. - Тернопіль, 2007.
- Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О.В. Дзери. - К.: Юрінком, 2000.
- Йоффе О.С.** Избранные труды по гражданскому праву. - М-, 2004.
- Коссак В.М.** Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. - Львів, 1996.
- Кохановська О.В.** Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. - К., 2006.
- Кузнецова Н.С.** Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. - К., 1993.
- Кузнецова Н.С, Назарчук І.Р.** Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. - К., 1998.
- Кучеренко І.М.** Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. - К., 2004.
- Луць А.В.** Свобода договору в цивільному праві. - К., 2005.
- Луць В.В.** Контракти в підприємницькій діяльності. - К., 2001.
- Луць В.В., Яворська О.С, Сивий Р.Б.** Акціонерне право. - К., 2004.
- Майданик Р.А.** Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. -К., 2002.
- Майданик Р.А.** Траст: собственность и управление капиталами.-К., 1995.
- Майданик Р.А.** Аномалії у цивільному праві" (2007).
- Науково- практичний коментар до цивільного законодавства України.** В4тт.- К., 2004.
- Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України:** в 2-х тт. / За відп. ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.) Н.СКузнецової, В.В.Луця. -К., 2006.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія. / За ред. В. В. Луця. - К., 2007.

Зміст лекції

1. Цивільне зобов'язання — це правовідносини, в яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Уся сукупність цивільних зобов'язань створює певну систему, яку називають зобов'язальним правом — це підгалузь цивільного права.

Види цивільних зобов'язань:

1) Залежно від спрямованості:

- регулятивні зобов'язання — зобов'язання, що спрямовані на регулювання відносин між суб'єктами в нормальному (непорушеному) стані, наприклад, договірні відносини, які здійснюються без їх порушення;

- охоронні зобов'язання — зобов'язання, які спрямовані на регулювання відносин між суб'єктами в аномальному (порушеному) стані та спрямовані на їх відновлення, наприклад, деліктні зобов'язання.

2) Залежно від підстав виникнення зобов'язальних правовідносин:

- зобов'язання, що виникають з правочинів, до них, зокрема, належать договірні зобов'язання та зобов'язання, що виникають з односторонніх правочинів;

- зобов'язання, що виникають із неправомірних дій, до яких слід відносити зобов'язання, що виникають з деліктів, кондикційні зобов'язання;

- зобов'язання, що виникають з інших юридичних фактів, які охоплюють собою зобов'язання, в основі виникнення яких лежать юридичні вчинки та події.

3) Залежно від співвідношення прав та обов'язків учасників:

- односторонні зобов'язання — в яких одну сторону наділено виключно правами стосовно іншої сторони, а іншу сторону — лише обов'язками, наприклад, за деліктними зобов'язаннями одну сторону наділено виключно правом вимагати відшкодування шкоди, а інша — зобов'язана здійснити таке відшкодування;

- двосторонні (взаємні) зобов'язання — в яких кожному зі сторін наділено взаємними (кореспондуючими) правами та обов'язками щодо одна одної, наприклад, за договором купівлі-продажу кожному із сторін наділено стосовно іншої правами та обов'язками.

4) Залежно від характеру правових зв'язків між їх суб'єктами:

- прості — в яких сторони наділені лише по одному взаємопов'язаному праву та обов'язку, наприклад, договір позики;

- складні — в яких у осіб є по декілька взаємопов'язаних прав та обов'язків, наприклад, у договорі підряду.

5) Залежно від визначення об'єкта зобов'язання:

- зобов'язання з конкретно визначеним об'єктом;

- альтернативні зобов'язання — в яких боржник повинен учинити на користь кредитора власним вибором одну з декількох дій, які передбачено в зобов'язанні, або відмовитися від учинення однієї з передбачених дій, наприклад, за договором особа повинна або передати певну річ, або оплатити її вартість. Логічна конструкція цього виду зобов'язань опосередковується алгоритмом: або — або. Причому вважаються, що боржник має право вибору предмета зобов'язання, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту (ст. 539 ЦК України);

- факультативні зобов'язання — в яких боржник повинен учинити на користь кредитора конкретну дію чи відмовитися від її вчинення, а у разі невиконання цього зобов'язання — вправі замінити його іншим конкретно визначеним зобов'язанням, наприклад, за зобов'язанням особа повинна передати певну річ, а у разі невиконання цього зобов'язання особа повинна передати іншу річ. Логічна конструкція цього виду зобов'язань опосередковується алгоритмом: якщо ні — то.

6) Залежно від значимості цивільних зобов'язань:

- основні зобов'язання — які можуть існувати самостійно, наприклад, договір купівлі-продажу;

- додаткові (акцесорні) — які забезпечують належне виконання основного зобов'язання та виникають і існують лише за умови існування основного, наприклад, зобов'язання із застави, яке забезпечує виконання зобов'язання за кредитом.

7) Залежно від того, наскільки їх виконання залежить від персоніфікації суб'єктів:

- неперсоніфіковані зобов'язання — в яких для виконання зобов'язання не має значення суб'єкт зобов'язання;

- фідучіарні (особистісні) зобов'язання — в яких зобов'язання повинно бути виконано конкретною особою чи перед конкретною особою, а у разі відсутності цієї особи вони не переходять у правонаступництво та припиняються, наприклад, зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

На кожній із сторін чи боржника, чи кредитора може бути декілька осіб – це називається **множинністю осіб**.

Зобов'язання з множинністю суб'єктів поділяють в свою чергу на:

- дольові зобов'язання, тобто такі, в яких кожен із кредиторів має право вимагати виконання зобов'язання, а кожен із боржників зобов'язаний виконати зобов'язання в рівній частці з іншими особами, якщо інше не встановлено договором чи актами цивільного законодавства (ст. 540 ЦК). Слід зазначити, що дольове виконання зобов'язань із множинністю осіб презюмується;

- солідарні зобов'язання, тобто такі, в яких право вимоги чи право виконання неподільні. Також виділяють солідарні активні, пасивні та змішані зобов'язання. У разі солідарної вимоги кредиторів (солідарна активна множинність) кожний із кредиторів має право пред'явити боржникові вимогу в повному обсязі. Виконання боржником свого обов'язку одному із солідарних кредиторів у повному обсязі звільняє боржника від виконання решті солідарних кредиторів. Солідарний кредитор, який одержав виконання від боржника, зобов'язаний передати належне кожному з решти солідарних кредиторів у рівній частці, якщо інше не встановлено договором між ними. У разі солідарного обов'язку боржників (солідарна пасивна множинність) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконано в повному обсязі. Виконання солідарного обов'язку в повному обсязі одним із боржників припиняє обов'язок решти солідарних боржників перед кредитором. У разі змішаних солідарних зобов'язань наявні разом активні та пасивні солідарні зобов'язання. І тому застосовують правила, що стосуються кожного з цих видів. Також потрібно зазначити, що солідарне зобов'язання виникає лише у випадках, встановлених договором або законом (ст. 541 ЦК);

- субсидіарні (додаткові) зобов'язання, тобто такі, які характеризуються наявністю основного та субсидіарного (додаткового) боржника. Якщо кредитор звернув свою вимогу до основного боржника, а той відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність (ст. 619 ЦК). Тобто субсидіарні зобов'язання мають місце лише за пасивної чи змішаної множинності. Як і солідарні зобов'язання, субсидіарні можуть виникати лише у випадках, якщо це прямо передбачено договором чи законом.

2. Договір це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Стаття 627 ЦК визначає свободу договору як право сторін вільно укладати договір, обирати контрагентів та визначати умови договорів з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Таким чином, свобода договору означає:

1) неприпустимість примусу вступу в договірні відносини. Учасники цивільного обороту мають право вільно, виходячи з власних інтересів, вирішувати, вступати їм у договірні відносини чи ні. Як виняток із загального правила, обов'язок вступу в договірні відносини може бути прямо встановлений актом цивільного законодавства (публічний договір - ст. 633 ЦК) або попередній договір (ст. 635 ЦК);

2) можливість вільного вибору майбутнього контрагента. Винятки з цього правила можуть встановлюватися лише законом. Наприклад, підприємець за публічним договором приймає на себе обов'язок продати майно, надати послуги тощо кожному, хто до нього звернеться (ст. 633 ЦК);

3) можливість сторін вільно визначати характер (вид, тип) договору, який вони укладають. Це означає, що сторони за своїм вибором вправі укласти як договори, передбачені цивільним законодавством, так і договори, що не передбачені цивільним законодавством, але не суперечать його загальним засадам (так звані "безіменні" або ж "неназвані" договори).

4) можливість учасників договору вільно визначати його зміст. Разом з тим принцип свободи договору логічно доповнюється вимогою обов'язковості його виконання сторонами (ст. 629 ЦК).

Класифікація договорів у цивільному праві можлива за різними підставами.

1. Залежно від моменту виникнення прав і обов'язків у сторін договору розрізняють договори консенсуальні і реальні.

Консенсуальні договори - це договори, які вважаються укладеними з моменту досягнення угоди зі всіх істотних умов у формі, необхідній за законом. До них, зокрема, належать: купівля-продаж, найом, доручення, комісія, спільна діяльність та ін.

Реальними називаються договори, в яких для виникнення прав і обов'язків недостатньо угоди, а необхідна ще й передача речі (речей). Наприклад, договір позики вважається укладеним не з моменту, коли сторони домовилися про те, що гроші будуть передані в борг, а з моменту передачі їх позичальнику.

2. Залежно від характеру розподілу прав і обов'язків між учасниками угоди договори поділяються на односторонні та взаємні або синалагматичні (у ст. 626 ЦК вони іменуються "двосторонніми" та "багатосторонніми").

3.3 урахуванням наявності або відсутності еквівалентності відносин договори поділяються на оплатні і безоплатні.

4. За ступенем юридичної завершеності можна виокремити договори остаточні та попередні.

Остаточні договори безпосередньо породжують права та обов'язки сторін щодо виконання робіт, надання послуг, передачі майна тощо. Переважне число договорів має саме такий характер.

Попередній договір таких прав та обов'язків безпосередньо не породжує. Він лише створює інший, досить своєрідний обов'язок: після закінчення певного строку (чи з настанням певного терміну) укласти передбачений ним новий договір (ст. 635 ЦК).

5. За змістом діяльності, що ними регулюється, усі договори поділяють на майнові й організаційні.

Майновими є договори, спрямовані на регулювання діяльності осіб з приводу певного майнового блага. Їх відмінною рисою є спрямованість на отримання майна або блага, що досягається виконанням зобов'язання. Специфікою організаційних договорів є те, що вони призначені створити передумови, передбачити можливості для подальшої підприємницької або іншої діяльності.

6. Залежно від значення договору для задоволення певних (приватних або суспільних) інтересів розрізняють звичайні (приватноправові) договори і договори публічні.

7.3 урахуванням значення договору для визначення кола повноправних учасників розрізняють основні договори і договори приєднання.

Основний договір є первісною і головною підставою визначення прав і обов'язків учасників зобов'язання. Значення договору приєднання полягає в тому, що його умови визначені однією зі сторін у формулярах або в інших стандартних формах і можуть бути прийняті другою стороною не інакше як шляхом приєднання до запропонованого договору в повному обсязі (ст. 634 ЦК).

8. Залежно від цілей укладення розрізняють такі групи цивільно-правових договорів:

- договори про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, постачання, контракція, позика, міна, дарування, постачання енергоресурсів);

- договори про передачу майна у тимчасове користування (майновий найом, оренда, житловий найом, побутовий прокат, безоплатне користування майном, лізинг);

- договори про виконання робіт (побутовий підряд, підряд на капітальне будівництво, договір на виконання проектних і пошукових робіт, договір на виконання аудиторських робіт);

- договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції);

- договори про надання послуг (перевезення, страхування, доручення, комісія, зберігання, про посередницькі послуги, довічне утримання, кредитний договір);

- договори про спільну діяльність (засновницький договір, угоди про науково-технічну співпрацю).

9. Залежно від суб'єкта, що набуває права за договором, розрізняють договори на користь кредитора і договори на користь третьої особи.

Договір на користь кредитора - це звичайний, типовий цивільно-правовий договір, що ґрунтується на врахуванні інтересів учасників майбутнього зобов'язання. Договір на користь третьої особи означає, що боржник, зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена в договорі. Причому ця третя особа, так само як і кредитор, також має право вимагати від боржника виконання договору (ст. 636 ЦК). Таким, наприклад, є договір страхування життя.

Зміст договору - це сукупність умов (пунктів), визначених на розсуд сторін і погоджених ними, та умов, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Сторони також мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору (ст. 628 ЦК).

Залежно від їхнього юридичного значення всі договірні умови можна звести до 3 основних груп: істотні, звичайні і випадкові.

Частина 1 ст. 638 ЦК поділяє істотні умови на 4 групи:

- 1) умови про предмет;
- 2) умови, які визначені законом як істотні;
- 3) умови, які є необхідними для договорів цього виду;
- 4) умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Звичайними називають ті умови, які передбачені нормативними актами. Випадкові умови включаються у договір на розсуд сторін.

Порядок укладання договору.

узгодження умов договору між сторонами проходить 2 стадії: шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір, що називається офертою, і прийняття пропозиції іншою стороною, ЦО має назву акцепт. Відповідно сторона, що запропонувала укласти договір, називається оферентом, а сторона, що прийняла таку пропозицію - акцептантом.

У разі односторонньої відмови від договору в повному обсязі або частково, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір вважається відповідно розірваним або зміненим.

Особливою підставою розірвання або зміни договору є істотна зміна обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору. У цьому випадку договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання (ст. 652 ЦК).

Якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, які істотно змінилися, або щодо його розірвання, договір може бути розірваний або змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони за наявності одночасно таких умов:

- 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;
- 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їх виникнення за всієї турботливості та обачності, які від неї вимагалися;
- 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору;
- 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона.

Крім того, для зміни договору необхідна наявність ще однієї із двох умов:

- 1) розірвання договору суперечить суспільним інтересам;
- 2) розірвання договору потягне для сторін (чи однієї з них) заподіяння шкоди, яка значно перевищує витрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

У разі зміни договору за взаємною згодою зобов'язання сторін змінюються відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо, а у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються з моменту досягнення домовленості про зміну або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором чи не обумовлено характером його зміни.

3. Загальні умови забезпечення виконання зобов'язань встановлені ст. 548 ЦК, що полягають у такому:

- 1) виконання зобов'язання (основного зобов'язання) забезпечується додатковим (акцесорним) зобов'язанням, якщо це передбачено договором або законом;
- 2) недійсне зобов'язання не підлягає забезпеченню;
- 3) визнання недійсним основного зобов'язання (вимоги) тягне недійсність додаткового (забезпечувального) зобов'язання, якщо інше не встановлено ЦК;
- 4) недійсність правочину щодо забезпечення виконання зобов'язання не спричиняє недійсність основного зобов'язання.

Засоби забезпечення зобов'язань можуть бути класифіковані за різними ознаками.

1. Так, залежно від часу і способу встановлення (виникнення) вони можуть бути поділені на спеціальні і універсальні.

Спеціальні засоби забезпечення встановлюються в момент виникнення зобов'язання. У результаті кредитор і боржник заздалегідь уявляють конкретні наслідки невиконання зобов'язання. До таких засобів належать: неустойка, завдаток, застава, порука, гарантія і притриманий. Вони передбачені главою 49 ЦК.

Універсальним засобом забезпечення зобов'язань є відшкодування боржником збитків, котрих зазнав кредитор внаслідок невиконання зобов'язання (ст. 623 ЦК). Особливістю його є те, що він застосовується незалежно від спеціальної домовленості сторін про це. Крім того, розмір збитків може бути визначений тільки після невиконання зобов'язань.

2. Залежно від характеру забезпечення інтересів кредитора можна розрізнити речово-правові і зобов'язально-правові засоби забезпечення зобов'язань.

Речово-правові засоби характерні тим, що інтереси кредитора забезпечуються за рахунок заздалегідь виділеного майна. Предметом забезпечення є це майно. До них належать: застава, завдаток, притримання.

Зобов'язально-правові засоби стимулюють боржника до належного виконання зобов'язання шляхом створення можливості пред'явлення до нього або до третіх осіб, що виступають в договорі, зобов'язальної вимоги. До них належать: неустойка, порука, гарантія.

Застава - це вид забезпечення виконання зобов'язання, внаслідок якого кредитор-заставодержатель набуває права у разі не виконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, отримати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Відповідно до ст. 570 ЦК завдаток - це грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. Договір про завдаток має оформлятися письмово, і недотримання письмової форми тягне його нікчемність (ст. 547 ЦК). При цьому призначення завдатку полягає, передусім, в тому, що він має запобігти невиконанню зобов'язання, яке ним забезпечене.

Суть права притримання полягає в тому, що кредитор, у якого знаходиться річ, призначена для передачі боржнику або особі, вказаній боржником, у випадку невиконання боржником у термін зобов'язання з оплати цієї речі або компенсації кредитору пов'язаних з нею витрат і інших збитків, має право утримувати її у себе доти, доки відповідне зобов'язання не буде виконане.

Згідно зі ст. 549 ЦК неустойка - це грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредитору в разі порушення боржником зобов'язання.

Умовами стягнення неустойки є невиконання зобов'язання і вина боржника, незалежно від наявності збитків у кредитора. Однак якщо збитки є, то залежно від співвідношення права на стягнення неустойки з правом на відшкодування збитків розрізняють неустойку:

- 1) залікову - не виключає право вимагати відшкодування збитків, але тільки в тій частині, яка не покрита неустойкою;
- 2) виключну - закон або договір можуть передбачити стягнення тільки неустойки, але не збитків (використовується, як правило, у випадках прострочення зобов'язання);
- 3) штрафну (кумулятивну) - стягнення збитків у повній сумі крім неустойки;
- 4) альтернативну - за вибором кредитора стягується або неустойка, або збитки (ст. 624 ЦК).

За договором поруки поручитель (це може бути одна або кілька осіб) частково або у повному обсязі поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку (ст. 553 ЦК).

Отже, порука - це договір, за яким до зобов'язання основного боржника додатково приєднується зобов'язання іншої особи, що за нього ручається. У випадку неспроможності основного боржника, відповідальність несе особа, що за нього ручалася, тобто поручитель.

Гарантія полягає в тому, що банк, фінансова установа, страхова організація (гарант) поручається перед кредитором (бенефіціаром) за виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Іншими словами, гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ст. 560 ЦК).

Характерними ознаками гарантії є те, що вона:

1) має самостійний характер. Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема, і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання;

2) має особливий суб'єктний склад (як гарант можуть виступати тільки банки, інші фінансові установи, страхові організації);

3) не обмежується строком пред'явлення кредитором позовних вимог до гаранта;

4) має оплати й характер;

5) є безвідкличною.

4. Під цивільно-правовою відповідальністю розуміють невігідні наслідки майнового характеру, які настають для осіб, що допустили цивільні правопорушення. Цивільно-правова відповідальність завжди має майновий характер. Вона може виступати у формі відшкодування збитків, сплати штрафу, пені, неустойки, втрати завдатку.

За підставами виникнення вирізняють договірну та деліктну відповідальність.

Договірна відповідальність має місце, коли одна зі сторін не виконала чи неналежно виконала умови договору. Міри договірної відповідальності можуть бути передбачені як законом, так і безпосередньо договором.

Недоговірна або деліктна відповідальність впливає безпосередньо із правопорушення і за відсутності укладеного між порушником і потерпілим договором.

Особливостями цивільно-правової відповідальності є:

1) державний примус, який відрізняє юридичну відповідальність від інших видів соціальної відповідальності (наприклад, моральної);

2) крім державного примусу, який характеризує право загалом, типовими для відповідальності є несприятливі наслідки, що настають для її суб'єкта (в цивільному праві це, як правило, наслідки майнового характеру, майнові втрати, наприклад, відшкодування збитків, стягнення неустойки тощо);

3) державний і суспільний осуд порушника за порушення норм, встановлених державою, який дозволяє відмежувати відповідальність від інших випадків настання несприятливих наслідків.

Під формою цивільно-правової відповідальності розуміють форму вираження додаткових обтяжень, що покладаються на правопорушника.

Найпоширенішою формою відповідальності є відшкодування збитків. Під збитками розуміють:

1) втрати, яких особа зазнала внаслідок знищення або пошкодження її речі, а також ті витрати, до яких вона примушена у зв'язку з необхідністю відновити своє порушене право (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Наприклад, готель не отримав планового прибутку у зв'язку з тим, що змушений був ремонтувати зіпсований постояльцем номер; внаслідок несвоєчасного ремонту транспортного засобу, який не вийшов на лінію, автотранспортне підприємство не отримало прибутку.

Лекція № 7

Тема лекції: Право інтелектуальної власності

Ключові поняття:

Право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК та іншим законом.

Авторське право — розділ цивільного права, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Суміжні право - це права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права).

Співавторство — створення об'єктів інтелектуальної власності в результаті спільної праці двох або більше фізичних осіб.

Корисна модель — результат творчої діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним використанням пристрою.

Промисловий зразок. Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» промисловий зразок визначається як результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Пристрій як об'єкт винаходу – конструкції, вироби та інші, що характеризуються наявністю конструктивного елемента (елементів) у зв'язку між елементами, їхнім взаємним розташуванням і формою виконання, а також параметрами (та іншими характеристиками) елемента і матеріалом, з якого він виконаний.

Наукове відкриття – це визнання явищ, властивостей або законів матеріального світу, які досі не були пізнані і не допускали перевірки.

Винаходи – це нові розв'язки окремих задач, які ґрунтуються на властивостях або законах матеріального світу.

Мета та завдання: ознайомитись із поняттям права інтелектуальної власності; співвіднести право інтелектуальної власності із правом власності; розкрити зміст права інтелектуальної власності; визначити об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності; розкрити майнові та особисті немайнові права, строк дії права інтелектуальної власності; сформулювати поняття авторське та суміжні права, розкрити ці поняття; визначити поняття співавторства; розкрити поняття права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття та раціоналізаторську пропозицію.

План лекційного заняття:

1. Загальна характеристика права інтелектуальної власності.
2. Основні положення авторського права і суміжних прав.
3. Право промислової власності.

Література:

Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика: В 4-х томах. - К.: Издательский дом «Ин Юре», 1999 г.

Интеллектуальная собственность: словарь-справочник. - М.: Инфра-М 1995-355.С.

Интеллектуальная собственность: Основные материалы: В 2-х ч. -Новосибирск: ВО «Наука», Сибирская издательская фирма, 1993. - 189 с.

Бромберг Г.В., Розов Б.С. Интеллектуальная собственность: действительность переходного периода и рыночные перспективы. - М.: ИНИЦ, 1998.-208 с.

- Капица В.М.** Интеллектуальная собственность в Украине: права автора, организации, государства. - К., 1995.
- Тимофеенко Л.П.** Интеллектуальная собственность: проблемы правовой охраны и использования. - К., 1996.
- Подопригора О.А., Подопригора О.О.** Право интеллектуальной собственности Украины. -К.: Юринком-Интер, 1998. - 336 с.
- Авторське право і суміжні права.** Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред.А.С. Довгерта. - Кн. 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України / Уклад. Р.В. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 520 с. - Книга 2: Вступи, статті європейських спеціалістів / Уклад.Р.В. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 460 с.
- Вишневикий Л.М., Иванов Б.И., Левин Л.Г.** Формула приоритета. Возникновение и развитие авторского и патентного права. - Ленинград, 1990. – 206 с.
- Гальперин Л.Б., Михайлова Л.А.** Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа /7 Советское государство и право. - 1991. - № 12.
- Сергеев А.П.** Авторское право России. - С.-Петербург, 1994. - 311 с.
- Сергеев А.П.** Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. - М., 1996.
- Тимофеенко Л.П.** О смежных правах. - К., 1996.
- Тимофеенко Л.П.** Охрана права на интеллектуальную собственность. - К.. 1994.
- Штефан М.И.** Ответственность за нарушение авторских прав и смежных прав // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 9. - С. 32-35.
- Азбука авторского права** / Под ред. Е.В. Тарасовой. - М., 1982. 17.
- Антимонов Б.С, Флейшниц Е.А.** Авторское право. - М., 1957
- Бадиця І.А.** Авторське, винахідницьке право, право на відкриття і міжнародний захист авторських прав. - К.. 1997. - 107 с.
- Богуславский М.М.** Вопросы авторского права в международных отношениях. - М.: Наука, 1973. - 336 с
- Азимов Ч.Н.** Научно-техническая информация и право. - Харьков, 1987.
- Блинников В.И.** Охрана интеллектуальной собственности в СССР в современных условиях. Теория и практика изобретательства, рационализации и патентно-лицензионной работы. - М., 1991.
- Гаврилов Э.П.** Правовая охрана алгоритмов и программ для ЭВМ в СССР: современное состояние и перспективы // Вопросы изобретательства. - 1990. - № 1.
- Федотов М.А.** Киберпространство как сфера обитания права // Бюллетень ЮНЕСКО по авторскому праву. - 1998. - № 3 (на англ. яз.).
- Брыжкб В.Н., Завгородний А.Ф., Пичкур А.В.** Лицензирование прав и атентование научно-технологической продукции. - К., 1994. - 201 с.
- Воробьева О.В.** Экономическое и научно-техническое сотрудничество СССР с зарубежными странами: правовая охрана и использование изобретений. - М., 1990. -136 с.

Капица Ю.М., Корнілов В.А. Податкове регулювання розвитку науки і технологій в Україні. - К., 1995.- 50 с.

Свядоец Ю.И. Правовая охрана научно-технических достижений и советский экспорт. - М., 1986. - 160 с.

Богуславський М.М. Международное частное право. - М., 1994. - С. 257-292.

Сергеев А.П. Патентное право. -М, 1994. - 191 с.

Азимов Ч.М. Основы патентного права Украины. - Харьков, 1994. - 63 с.

Будянский В.А. Правовое регулирование инновационной деятельности // Вопросы государства и права Украины. - Выпуск № 5. - Донецк, 1995.

Цивільне право України: Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.

Цивільне право України. Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.

Цивільне право України: Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Самі-ахметова. - К., 2005.

Цивільне право України. Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.

Зміст лекції

1.Стаття 418. Поняття права інтелектуальної власності

1. Право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК та іншим законом.

2. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається ЦК кодексом та іншим законом.

3. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Стаття 419. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності

1. Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного.

2. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ.

3. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності.

Для розкриття змісту права інтелектуальної власності необхідно зазначити: володіння може бути двох видів — володіння фактичного володільця чи власника і похідне володіння, що здійснюється від імені власника третіми особами.

Щодо творів науки, літератури і мистецтва, то до їхнього оприлюднення (опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо) володіння здійснюється їхніми авторами. Ніхто інший цими творами без дозволу автора володіти не може. Фактичне володіння здійснює сам автор твору. Після опублікування твору чи оприлюднення іншим способом відповідно до його здатності до тиражування право володіння на копії цього твору переходить до невизначеного кола інших осіб. Але їх володіння — це володіння похідне, яке їм передає автор чи його правонаступник шляхом видачі дозволу на опублікування чи інше

доведення твору до широкого загалу. В усіх інших випадках володіння твором буде неправомірним.

Результати технічної творчості перебувають у виключному володінні авторів зазначених результатів до їх кваліфікації відповідним державним органом — в Україні Державним департаментом інтелектуальної власності, утвореним Указом Президента України «Про зміни у структурі центральних органів вищої виконавчої влади» від 15 грудня 1999 р. у складі Міністерства освіти і науки України. Після кваліфікації пропозиції як винаходу, промислового зразка чи будь-якого іншого результату складається патентний опис цього результату, що стає загальнодоступним. Описом будь-якого результату технічної творчості за невелику винагороду (збір) в принципі може володіти будь-яка особа. Це також буде похідне володіння сутністю самого технічного рішення, що здійснюється від імені автора чи його правонаступників. При цьому варто підкреслити, що володіти зазначеним рішенням можна, а використовувати — лише за дозволом автора чи його правонаступників.

Проте і серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам його автор. Йдеться про секрети виробництва (ноу-хау).

Право користування об'єктами права інтелектуальної власності також належить власнику цього об'єкта чи його правонаступникам. Воно полягає в тому, що суб'єкт цього права має законну підставу вилучати із належного йому результату інтелектуальної діяльності всі корисні якості, що може дати людині цей результат. Якщо йдеться про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, розмноження і в такий спосіб одержувати прибуток. Автор твору чи його правонаступники можуть також видавати дозвіл — ліцензію на використання зазначених творів іншими особами. Якщо ж йдеться про результати технічної творчості, то їх також можуть використовувати або сам автор цього Досягнення, або спадкоємці, або за ліцензією автора інші особи. Використання винаходу чи інших результатів технічної творчості здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у виробництво.

Право розпорядження — це правомочність, яка також властива праву інтелектуальної власності. Вона полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право визначити правову долю результату творчості, що належить йому. Право розпорядження в суб'єктивному розумінні — це закріплена в нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну долю майна. Такі правомочності, як володіння і користування, часто передаються власником іншим особам, які здійснюють зазначені правомочності від імені власника. Право розпорядження — це така правомочність, яку за загальним правилом здійснює особисто власник. Проте чинне законодавство передбачає винятки з цього загального правила, коли розпорядження майном здійснюють інші особи. Ці винятки стосуються і права інтелектуальної власності.

Право розпорядження реалізується власником шляхом припинення або обмеження належного йому права власності. Право розпорядження майном власник може також передавати іншим особам.

Стаття 420. Об'єкти права інтелектуальної власності

1. До об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;

комерційні таємниці.

Стаття 421. Суб'єкти права інтелектуальної власності

1. Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору.

Стаття 423. Особисті немайнові права інтелектуальної власності

1. Особистими немайними правами інтелектуальної власності є:

1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;

2) право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам.

3. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності.

4. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Стаття 424. Майнові права інтелектуальної власності

1. Майновими правами інтелектуальної власності є:

1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

3. Майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах.

Стаття 425. Строк чинності прав інтелектуальної власності

1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом.

2. Майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених ЦКодексом, іншим законом чи договором.

3. Майнові права інтелектуальної власності можуть бути припинені достроково у випадках, встановлених ЦКодексом, іншим законом чи договором.

2. Авторське право — розділ цивільного права, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва. Термін «авторське право» вживається у двох значеннях. Перше — назване вище. У таких відносинах беруть участь автор та юридична або фізична особа — користувач. Це, так би мовити, авторське право в об'єктивному значенні. Термін «авторське право» вживається для позначення прав, що належать автору будь-якого твору. До них належать особисті немайнові права, а також майнові права. Це — суб'єктивне авторське право.

Суміжні право - це права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права). Істотною особливістю більшості суміжних прав є

їх похідність і залежність від прав авторів творів. Лише в тих випадках, коли виконується, записується на фонограму, відеограму або передається в ефір чи по кабелю твір, що не охороняється законом, або об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер. Охорона об'єктів суміжних прав здійснюється без шкоди охороні творів авторським правом. Суб'єкти суміжних прав мають, як і автори, виключні права на використання своїх об'єктів у будь-якій формі. Стаття 7. Закону „Про авторські та суміжні права” визначає суб'єктів авторського права

Суб'єктами авторського права є автори творів, зазначених у частині першій статті 8 цього Закону, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права.

Автором може бути лише людина, що свідомо створює той чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Авторська дієздатність не збігається із загальною цивільною правоздатністю. Цивільною дієздатністю визнається здатність фізичної особи до вчинення певних юридичних дій. Така здатність у фізичної особи виникає тоді, коли вона здатна правильно розуміти значення своїх дій та може керувати ними. За цивільним законодавством України така здатність настає з досягненням фізичною особою вісімнадцятирічного віку. Проте слід мати на увазі, що на Дієздатність фізичних осіб може впливати наявність душевної хвороби.

Стаття 14. Особисті немайнові права автора

1. Автору належать такі особисті немайнові права:

1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;

2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;

3) вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;

4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посягання на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

2. Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

Стаття 15. Майнові права автора

1. До майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) належать:

а) виключне право на використання твору;

б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

2. Виключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом.

3. Виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти:

1) відтворення творів;

2) публічне виконання і публічне сповіщення творів;

3) публічну демонстрацію і публічний показ;

4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення;

5) переклади творів;

6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів;

7) включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо;

8) розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору;

9) подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором;

10) здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер;

11) імпорт примірників творів.

Цей перелік не є вичерпним.

Співавторство — створення об'єктів інтелектуальної власності в результаті спільної праці двох або більше фізичних осіб.

Цивільно-правова теорія визнає два види співавторства:

1) коли неможливо виділити працю кожного співавтора — нероздільне співавторство. Воно властиве авторському праву, але здебільшого властиве науково-технічній творчості;

2) коли складові частки чітко визначені і відомо, хто із співавторів створив ту чи іншу частину — роздільне співавторство.

Стаття 13. Співавторство

1. Співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір.

Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення.

Відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними.

Право опублікування та іншого використання твору в цілому належить всім співавторам.

Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору.

У разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

2. Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами.

3. Співавторством є також авторське право на інтерв'ю.

Співавторами інтерв'ю є особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла.

Опублікування запису інтерв'ю допускається лише за згодою особи, яка дала інтерв'ю.

4. Винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо в угоді між ними не передбачається інше.

Від співавторства слід відрізнити співробітництво, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності за завданням певної організації (замовника). Такий колективний об'єкт належить юридичній особі, за завданням якої він створений.

Стаття 8. Об'єкти авторського права

1. Об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме:

1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);

2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

3) комп'ютерні програми;

- 4) бази даних;
- 5) музичні твори з текстом і без тексту;
- 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- 7) аудіовізуальні твори;
- 8) твори образотворчого мистецтва;
- 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; (Пункт 11 частини першої статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 850-IV (850-15) від 22.05.2003)
- 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;
- 13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу;
- 14) похідні твори;
- 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;
- 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;
- 17) інші твори.

2. Охороні за цим Законом підлягають всі твори, зазначені у частині першій цієї статті, як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо).

3. Передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Стаття 9. Охорона авторського права на частину твору

Частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до цього Закону.

Стаття 10. Об'єкти, що не охороняються

Не є об'єктом авторського права:

- а) повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;
- б) твори народної творчості (фольклор);
- в) видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади;
- г) державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій;
- д) грошові знаки;
- е) розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду).

Проекти офіційних символів і знаків, зазначених у пунктах “г” і “д” частини першої цієї статті, до їх офіційного затвердження розглядаються як твори і охороняються відповідно до цього Закону.

Виникнення та застосування авторського права.

1. Первинним суб’єктом, якому належить авторське право, є автор твору.

За відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства).

Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом, який ідентифікує автора.

2. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей.

3. Особа, яка має авторське право (автор твору чи будь-яка інша особа, якій на законних підставах передано авторське майнове право на цей твір), для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів:

латинська літера “с”, обведена колом, — (зображення знака не наводиться);

ім’я особи, яка має авторське право;

рік першої публікації твору.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору.

4. Якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім’я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім’я і не заявить про своє авторство.

5. Суб’єкт авторського права для засвідчення авторства (авторського права) на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, які стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, здійснюється Установою відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України порядку. Установа складає і періодично видає каталоги всіх державних реєстрацій.

За підготовку Установою до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, сплачуються збори, розміри яких визначаються Кабінетом Міністрів України.

Про реєстрацію авторського права на твір Установою видається свідоцтво. За видачу свідоцтва сплачується державне мито, кошти від сплати якого перераховуються до Державного бюджету України. Розмір і порядок сплати державного мита за видачу свідоцтва визначаються законодавством.

Особа, яка володіє матеріальним об’єктом, в якому втілено (виражено) твір, не може перешкоджати особі, яка має авторське право, у його реєстрації.

Стаття 28. Строк дії авторського права

1. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору.

2. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею.

3. Для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується через 70 років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно або під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через 70

років після оприлюднення твору, застосовується строк, передбачений частиною другою цієї статті.

4. Авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора.

5. У разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору.

6. Авторське право на твори посмертно реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації.

7. Авторське право на твір, вперше опублікований протягом 30 років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування.

8. Будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора. Строк охорони цих прав становить 25 років від часу, коли твір був вперше оприлюднений.

9. Строк дії авторського права після смерті автора і строки, встановлені частинами третьою — сьомою цієї статті, починаються від дня смерті автора чи з дня настання подій, передбачених у зазначених частинах, але відліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті чи роком, в якому відбулася зазначена подія.

(Частина дев'ята статті 28 в редакції Закону N 850-IV (850-15) від 22.05.2003)

10. Особисті немайнові права автора, передбачені статтею 14 цього Закону, охороняються безстроково.

Стаття 35. Об'єкти суміжних прав

Об'єктами суміжних прав, незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є:

- а) виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;
- б) фонограми, відеограми;
- в) передачі (програми) організацій мовлення.

Стаття 36. Суб'єкти суміжних прав

1. Суб'єктами суміжних прав є:

- а) виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань;
- б) виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм;
- в) виробники відеограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм;
- г) організації мовлення та їх правонаступники.

2. Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів виконуваних творів та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм, виробники відеограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм (відеограм).

Стаття 37. Виникнення і здійснення суміжних прав

1. Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення.

2. Суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі організації мовлення.

3. Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей.

Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються

серед публіки на законних підставах, або їх упаковках можуть використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів:

латинська літера “Р”, обведена колом, — (зображення знака не наводиться);
імена (назви) осіб, які мають щодо цих фонограм (відеограм)

суміжні права;

рік першої публікації фонограми (відеограми).

За відсутності доказів іншого, виконавцем, виробником фонограми чи відеограми вважаються особи, імена (назви) яких зазначені на фонограмі, відеограмі та їх примірниках або на їх упаковці.

4. Кабінетом Міністрів України можуть установлюватися мінімальні ставки винагороди за використання об'єктів суміжних прав та порядок їх індексації.

Стаття 44. Строк дії суміжних прав

1. Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання.

Особисті немайнові права виконавців, передбачені частиною першою статті 38 цього Закону, охороняються безстроково.

2. Права виробників фонограм і відеограм охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу.

3. Організації мовлення користуються наданими цим Законом правами протягом 50 років від дати першого публічного сповіщення передачі.

4. Закінчення строків захисту суміжних прав настає 1 січня року, наступного за роком, у якому закінчилися передбачені цією статтею строки захисту.

5. До спадкоємців виконавців і правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах установленого цією статтею строку.

3. Право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття та раціоналізаторську пропозицію

Промислова власність – це твори людини у будь-якій сфері її діяльності, які оцінюються передусім з позиції промислової значущості, економічної ефективності, отримання прибутку під час їх використання у виробничій діяльності. Об'єктами ПВ є винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів та послуг, фірмові найменування, географічні вказівки походження товарів тощо. На відміну від форми авторського твору, яка фактично неповторна і може бути лише запозичена, рішення як продукт, спосіб або зовнішній вигляд виробу може бути розроблено незалежно від його першого творця й іншими особами.

До основних принципів патентного права належать:

1. надання охорони лише тим розробкам, які в офіційному порядку визнані патентно спроможними винаходами, корисними моделями і промисловими зразками.
2. визнання за власником патенту виняткового права на використання запатентованого об'єкта.
3. надання охорони передусім справжнім вторам винаходів, корисних моделей і промислових зразків.
4. дотримання розумного балансу інтересів власника патенту та інтересів суспільства.

Потрібно чітко розрізняти винаходи і наукові відкриття. Відповідно до Женевського договору про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів (1978) наукове відкриття – це визнання явищ, властивостей або законів матеріального світу, які досі не були пізнані і не допускали перевірки, а винаходи – це лише нові розв'язки окремих задач, які ґрунтуються

на властивостях або законах матеріального світу. Винахід передбачає нове використання згаданих властивостей або законів, пізнаних одночасно з винаходом або раніше.

Пристрій як об'єкт винаходу – конструкції, виробу та інші, що характеризуються наявністю конструктивного елемента (елементів) у зв'язку між елементами, їхнім взаємним розташуванням і формою виконання, а також параметрами (та іншими характеристиками) елемента і матеріалом, з якого він виконаний.

Корисна модель — результат творчої діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним використанням пристрою. Корисні моделі відрізняються від винаходів, головним чином, двома аспектами: по-перше, для корисної моделі не вимагається винахідницький рівень; по-друге, максимальний строк охорони, передбачений законодавством, менший за строк охорони винаходів.

Промисловий зразок. Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» промисловий зразок визначається як результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Цивільним Кодексом регулюється це питання Главою 39 ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ, ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

Стаття 463. Суб'єкти права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок

1. Суб'єктами права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель та промисловий зразок є:

1) винахідник, автор промислового зразка;

2) інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок за договором чи законом.

Стаття 464. Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок

1. Майновими правами інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є:

1) право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;

2) виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка (видавати ліцензії);

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

2. Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок належать володільцю відповідного патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Стаття 465. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок

1. Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови підтримання чинності цих прав відповідно до закону.

3. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід спливає через двадцять років, що відліковуються від дати подання заявки на винахід в установленому законом порядку. Цей строк може бути продовжений в установленому законом порядку щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробувань та офіційного дозволу.

4. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на корисну модель спливає через десять років від дати подання заявки на корисну модель в установленому законом порядку.

5. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на промисловий зразок спливає через п'ятнадцять років від дати подання заявки на промисловий зразок в установленому законом порядку.

Стаття 467. Правові наслідки припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок

1. У разі припинення чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок ці об'єкти можуть вільно та безоплатно використовуватися будь-якою особою, за винятками, встановленими законом.

2. Якщо у зв'язку з достроковим припиненням чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок завдано збитків особі, якій було надано дозвіл на використання цих об'єктів, такі збитки відшкодовуються особою, яка надала зазначений дозвіл, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Правова охорона не поширюється на такі об'єкти технології:

сорти рослин і породи тварин;

біологічні в своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не відносяться до небіологічних та мікробіологічних процесів;

топографії інтегральних мікросхем;

результати художнього конструювання.

4. Пріоритет, авторство і право власності на винахід засвідчуються патентом (деклараційним патентом).

Пріоритет, авторство і право власності на корисну модель засвідчуються деклараційним патентом.

Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Установи.

Строк дії деклараційного патенту на винахід становить 6 років від дати подання заявки до Установи.

Строк дії патенту на винахід, об'єктом якого є лікарський засіб, засіб захисту тварин, засіб захисту рослин тощо, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років. За подання клопотання сплачується збір.

Строк дії деклараційного патенту на корисну модель становить 10 років від дати подання заявки до Установи.

Строк дії патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід і деклараційного патенту на секретну корисну модель дорівнює строку засекречування винаходу (корисної моделі), але не може бути довшим від визначеного за цим Законом строку дії охорони винаходу (корисної моделі).

5. Обсяг правової охорони, що надається, визначається формулою винаходу (корисної моделі). Тлумачення формули повинно здійснюватися в межах опису винаходу (корисної моделі) та відповідних креслень.

6. Дія патенту (деклараційного патенту), виданого на спосіб одержання продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний цим способом.

Стаття 7. Умови патентоздатності винаходу, корисної моделі

1. Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.

2. Корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною.

3. Винахід (корисна модель) визнається новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Об'єкти, що є частиною рівня техніки, для визначення новизни винаходу повинні враховуватися лише окремо.

4. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету.

5. Рівень техніки включає також зміст будь-якої заявки на видачу в Україні патенту (у тому числі міжнародної заявки, в якій зазначена Україна) у тій редакції, в якій цю

заявку було подано спочатку, за умови, що дата її подання (а якщо заявлено пріоритет, то дата пріоритету) передує даті подання заявки, і що вона була опублікована на цю дату чи після цієї дати.

6. На визнання винаходу (корисної моделі) патентоздатним не впливає розкриття інформації про нього винахідником або особою, яка одержала від винахідника прямо чи опосередковано таку інформацію, протягом 12 місяців до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. При цьому обов'язок доведення обставин розкриття інформації покладається на особу, заінтересовану у застосуванні цієї частини.

7. Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця він не є очевидним, тобто не впливає явно із рівня техніки. При оцінці винахідницького рівня зміст заявок, щодо дати подання заявки, до уваги не береться.

8. Винахід (корисна модель) визнається промислово придатним, якщо його може бути використано у промисловості або в іншій сфері діяльності.

Лекція № 8

Тема лекції: Сімейне право України

Ключові поняття:

Сімейне право — це сукупність правових норм, які регулюють особисті немайнові та такі, що ґрунтуються на них, майнові відносини людей, які виникають на основі шлюбу, сім'ї, родства, усиновлення, прийняття дітей на виховання.

Сім'я - це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Шлюб - це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Недійсність шлюбу - це форма відмови держави від визнання укладеного шлюбу як юридично значущого акту, виражена в рішенні суду, винесеному в порядку цивільного судочинства у зв'язку з порушенням встановлених законом умов укладання шлюбу, що є за своєю суттю заходом захисту.

Мета та завдання: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права; розшири знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.

План лекційного заняття:

1. Загальна характеристика сімейного права.
2. Поняття та ознаки шлюбу в сімейному законодавстві.
3. Недійсний та фіктивний шлюб.
4. Шлюбний договір.

Література:

1. Антокольская М.В. Лекции по семейному праву. – М., 1995
2. Дзера О. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому Сімейному кодексі України// Юридична Україна. – 2003. - № 1
3. Жилинкова И.В. Брачный контракт. Монография. – Х.: «Ксилон», 1995. – 172с.

4. Жилинкова І.В. Право собственности супругов. Монографія. – Х.: «Ксилон», 1997. – 236с.
5. Жилинкова І.В. Правовой режим имущества членов семьи. Монографія. – Х.: «Ксилон», 2000. – 398с.
6. Ромовська З.В. Сімейне право – перспективи розвитку// Основні напрями реформи цивільного права в Україні. Зб. статей та матеріалів. – К., 1997
7. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. – К., 2003
8. Сімейне право України: Підручник/ За ред. Гопанчука В.С. – К.: Істина, 2002. – 304с.
9. Сімейне право України: Підручник/ Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилинкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилинкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 264с.
10. Харитонов Є. Новий Сімейний кодекс України: перехрестя правових традицій// Юридична Україна. – 2003. - № 1
11. Шевченко Я.М. Проблеми нового Сімейного кодексу України// Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. – Х., 2003. – Вип. 63

Зміст лекції

1. Об'єктом сімейного права є регулювання майнових та особистих немайнових взаємовідносин, проте це не зовсім звичайні майнові та особисті відносини, вони відрізняються за своїм характером та мають ряд особливостей:

1. Сімейно-правові взаємовідносини характерні своїми джерелами.

Якщо цивільні правовідносини виникають, як правило, з договорів, то шлюбно-сімейні відносини виникають зі спорідненості, шлюбу, усиновлення і всі майнові відносини впливають з особистих. Ці правовідносини пов'язують не сторонніх, а близьких осіб — родичів, подружжя.

2. В першу чергу сімейні правовідносини — це особисті немайнові і лише в другу чергу вони є майновими. Майнові правовідносини впливають з особистих. Є родинність, є шлюб — є майнові відносини. А в цивільному праві 99,9% взаємовідносин — це майнові відносини.

3. Сімейні права та сімейні обов'язки не можна відчужувати, передавати, купувати, продавати чи дарувати. Причому не тільки особисті, але й майнові. Не можна, наприклад, передати право на одержання аліментів або ж на виховання дітей. А в цивільному праві майже всі майнові відносини легко передаються. Наприклад, право на одержання спадщини.

4. Необхідно пам'ятати, що сімейні правовідносини регулюються окремим Кодексом про шлюб та сім'ю України, що був перший прийнятий в нашій країні.

5. Процес розгляду сімейних справ відрізняється від цивільних справ, та й виконання рішень також суттєво відрізняється. По справах про передачу дитини на виховання другому з подружжя не можна так легко виконати рішення, як рішення про відібрання годинника.

6. Сімейно-шлюбні взаємовідносини в Україні в багатьох випадках регулюються нормами моралі, а не тільки правовими нормами, і це характерно тільки для сімейного права.

Все це дає підстави розглядати цю галузь права як специфічну, самостійну, що має об'єктом особисті та майнові відносини, які виникають на ґрунті шлюбу, родинності та усиновлення.

2.Відповідно до ст. 21 СК України шлюб - це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Таке визначення не розкриває повною мірою зміст цього поняття, але дає його лише в тих межах, в яких відносини шлюбу піддаються регламентації сімейно-правовими нормами. В юридичній літературі зустрічаються визначення, які вміщують основні ознаки шлюбу, наприклад: такий, що укладається в установленому порядку з дотриманням вимог закону добровільний і рівноправний союз вільних жінки і чоловіка, спрямований на створення сім'ї, і що породжує у них взаємні права та обов'язки. Деякі автори підходять до визначення шлюбу як договору. Але, на нашу думку, шлюб не містить всіх необхідних ознак договору і має свої специфічні ознаки, непридатні до договору.

Ознаками шлюбу є:

- 1) добровільність, тобто наявність добровільної згоди обох з подружжя (ст. 24 СК);
- 2) досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, що вступають в шлюб (ст. 22 СК);
- 3) реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним Сімейним кодексом;
- 4) спрямованість на утворення особистого сімейного союзу чоловіка і жінки.

Інша справа - шлюбний договір, яким особи, що вступають в шлюб, чи подружжя в період шлюбу врегульовують відповідні майнові відносини на час шлюбу. У даному разі шлюбному договору притаманні майже усі ознаки цивільно-правового договору.

Новий Сімейний кодекс, як і Кодекс про шлюб та сім'ю України, не визнає шлюб, не зареєстрований в органах РАЦСу, а також церковний шлюб. Однак у ст. 21 СК зазначається, що релігійний обряд шлюбу є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя у тому разі, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення державних органів реєстрації актів цивільного стану.

Стосовно шлюбу, не зареєстрованого в органах РАЦСу, то новий СК визнає можливість поширення на майно, набуте особами, що не перебувають у зареєстрованому шлюбі, за час спільного проживання, режиму права спільної сумісної власності у разі, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними (ст. 74 СК).

Умови вступу в шлюб - це ті умови, дотримання яких необхідне для правозгідності шлюбу. Правозгідним відповідно до ст. 37 СК є шлюб, який укладено з дотриманням вимог закону. До випадків неправозгідності шлюбу відносяться: визнання шлюбу недійсним у судовому порядку, а також недійсність шлюбу з підстав, передбачених пунктами 1-3 ст. 39 СК, та подальше анулювання актового запису про шлюб органом РАЦСу.

Відповідно до нового Сімейного кодексу умовами вступу в шлюб є:

- 1) взаємна вільна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу, тобто шлюб має бути добровільним;
- 2) досягнення особами, що бажають вступити в шлюб, на день реєстрації шлюбу шлюбного віку. Для жінки шлюбний вік становить 17 років, для чоловіка - 18 років. При цьому СК встановлює можливість вступу в шлюб особи, що досягла 14 років, для чого їй (йому) необхідно отримати рішення суду про надання права на шлюб, якщо судом буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Перешкодами для укладення шлюбу є:

- 1) перебування в іншому шлюбі. Українське сімейне законодавство не допускає багатозлюбності, тобто для укладення шлюбу необхідно або припинити шлюб, або не перебувати у шлюбі;
- 2) наявність між особами, що бажають одружитися, родинних зв'язків прямої лінії споріднення. Відповідно до ст. 26 СК не можуть перебувати у шлюбі між собою рідні брати, сестри - як повнорідні, так і неповнорідні, двоюрідні брати та сестри, а також рідні тітка, дядько та племінник, племінниця;
- 3) наявність між особами, що бажають укласти шлюб, відносин усиновлення. Не можуть перебувати у шлюбі між собою особи, пов'язані відносинами усиновлення. При цьому п. 5 ст. 26 СК допускає можливість укладення шлюбу між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною

лише у разі скасування усиновлення. Стосовно укладення шлюбу між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, також між дітьми, які були усиновлені ним, - то право на укладення такого шлюбу може бути надане лише за рішенням суду; 4) недієздатність осіб (або особи), які бажають укласти шлюб. У разі укладення шлюбу з особою, яка визнана у встановленому законом порядку недієздатною, такий шлюб визнається недійсним (п. 3 ст. 39 СК). Це обумовлено тим, що, по-перше, недієздатна особа не може повністю усвідомити значення своїх дій та відповідно не може надати усвідомленої згоди на шлюб; по-друге, в більшості випадків захворювання, що є підставами для визнання особи недієздатною, передаються спадково, тобто становлять загрозу для майбутніх нащадків.

Щодо типів сім'ї, то найбільш поширеною є проста, або нуклеарна сім'я (від лат. nucleus — ядро). Вперше така назва вжита в 1949 р. американським соціологом Ж.П. Мурдоком. Така сім'я складається з подружжя та дітей, які не перебувають у шлюбі. При одруженні дітей утворюється інший тип сім'ї — розширена або складна сім'я. Вона включає три і більше поколінь або дві і більше нуклеарних сімей, які проживають разом і ведуть спільне господарство. Залежно від наявності в сім'ї батьків виділяють повну сім'ю (коли є обидва подружжя) і неповну, де один із батьків відсутній. Отже, тип сім'ї визначається станом родинних зв'язків.

* Розширена (або складна) сім'я - сімейна група, що складається більше як з двох поколінь родичів, які проживають в одному будинку (квартирі) або дуже близько один від одного.

* Повна сім'я - сім'я, в якій є обидва члени подружжя.

* Неповна сім'я - сім'я, в якій тільки один із батьків (чоловік або жінка) виховує дітей.

* Нуклеарна (або проста) - сімейна група, що складається з матері, батька (або когось одного з них) та дітей на їх утриманні. Це найбільш поширена у світі сім'я.

* Отже, тип сім'ї визначається станом родинних зв'язків.

3.Недійсність шлюбу - це форма відмови держави від визнання укладеного шлюбу як юридично значущого акту, виражена в рішенні суду, винесеному в порядку цивільного судочинства у зв'язку з порушенням встановлених законом умов укладання шлюбу, що є за своєю суттю заходом захисту.

До підстав визнання шлюбу недійсним належать: *порушення умов укладення шлюбу, передбачених статтями 22, 24—26 СК; наявність при укладенні шлюбу обставин, що перешкоджають його реєстрації; реєстрація фіктивного шлюбу.*

Причому, залежно від того, які вимоги закону були порушені при укладенні шлюбу, останні поділяються на: абсолютно недійсні; шлюби, які визнаються недійсними за рішенням суду; шлюби, які можуть бути визнані недійсними судом.

Абсолютно недійсними вважаються шлюби, які укладені всупереч встановленим законом перешкодам до їх укладення, а саме, шлюб:

- *зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі* (ч. 1 ст. 39 СК), тобто укладенням такого шлюбу порушено основний принцип сімейного права — одношлюбність. У цьому випадку недійсним визнається останній шлюб, оскільки на момент його укладення особа вже перебувала в іншому зареєстрованому шлюбі;

— *зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою* (ч. 2 ст. 39 СК), тобто порушено такий основний принцип сімейного права, як відсутність кровного споріднення;

- *зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною* (ч. 3 ст. 39 СК).

До шлюбів, які визнаються недійсними за рішенням суду, належать шлюби, *укладені без вільної згоди жінки або чоловіка* (ч. 1 ст. 40 СК), а також *фіктивні шлюби* (ч. 2 ст. 40 СК).

Фіктивні шлюби. Згідно з ч. 2 ст. 40 СК, фіктивним визнають шлюб, укладений без наміру створити сім'ю, причому це може бути притаманним як для одного з подружжя, так і для обох. Зазвичай метою укладення фіктивного шлюбу є корисливі міркування майбутнього чоловіка або жінки. Наприклад, бажання одержати право на жиле приміщення, отримання певної користі тощо. Однак підставою віднесення шлюбу до

фіктивного є не укладення його з корисливих мотивів, а саме відсутність в одного чи обох з подружжя наміру створити сім'ю.

Шлюб, який може бути визнаний недійсним за рішенням суду. Відповідно до ст. 41 СК до таких шлюбів відносять шлюби, якщо вони були зареєстровані:

між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною;

між двоюрідними братом і сестрою;

між тіткою, дядьком та племінником, племінницею;

з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їх нащадків (ч. 3);

з особою, яка не досягла шлюбного віку і якій не надано права на шлюб.

Винятки із загального правила про правові наслідки недійсності шлюбу передбачені ст. 46 СК та стосуються добросовісного чоловіка чи дружини. Добросовісним чоловіком або дружиною є та особа, що не знала і не могла знати про перешкоди до реєстрації шлюбу (про недієздатність або про недосягнення іншим шлюбного віку тощо). Добросовісність чоловіка чи дружини встановлюється в судовому порядку.

До особистих немайнових прав подружжя СК відносить ті, які є найбільш важливими та на які можна впливати нормами сімейного права. Це **право на материнство та батьківство; право на повагу до своєї індивідуальності; право на духовний розвиток; право на зміну прізвища; право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; право на особисту свободу.** Зазначені права характеризуються тим, що для їх здійснення не потрібно ні згоди, ні виконання активних дій з боку іншого з подружжя. Отже їхня сутність полягає головним чином у можливості обумовленої поведінки самої управомоченої особи у встановлених законом межах¹. **Особисті немайнові правовідносини подружжя** — це врегульовані нормами сімейного права відносини стосовно особистих немайнових благ та інтересів осіб, які перебувають у шлюбі.

До особистих немайнових прав подружжя перш за все належать передбачені статтями 49 та 50 СК **право на материнство та право на батьківство.** Материнство — це забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію — народжувати дітей, утримувати та виховувати їх. Батьківство в праві визначається як факт походження дитини від певного чоловіка, юридично посвідчений записом у державних органах РАЦС про народження. Відмінності в даних правах чоловіка та дружини зумовлені фізіологічними особливостями жінки і чоловіка та соціальним станом жінки матері. Зміст особистого немайнового права жінки на материнство становлять правомочності дружини з приводу вирішення: мати чи не мати дитину.

СК закріплює **право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності.** Індивідуальність особи — це неповторна своєрідність людини

У СК закріплено також **право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток.**

Важливим особистим правом кожного з подружжя є **право чоловіка та дружини на зміну прізвища.**

Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї має принципове і, разом із тим, ве: личезне практичне значення. В ст. 54 СК закріплений принцип рівності подружжя при вирішенні найважливіших питань життя сім'ї. Правове регулювання особистих немайнових відносин подружжя засноване на закріпленому в ст. 24 Конституції України принципі рівності в сімейних відносинах. Кожен із подружжя наділяється однаковими особистими правами та обов'язками, користується рівними можливостями в здійсненні своїх прав.

Право дружини та чоловіка на особисту свободу. Виходячи із змісту ст. 56 СК під правом на особисту свободу закон розуміє право на вибір кожним із подружжя місця свого проживання; право вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать

моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин; право на припинення шлюбних відносин. Кожен із подружжя однаково вільний у вирішенні питань, що стосуються його особисто. Як чоловік, так і дружина самі визначають порядок свого життя відповідно до своїх бажань, прагнень, схильностей.

Право на вибір місця проживання.

Дружина та чоловік мають право **вживати заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин.** Для визначення природи цього особистого немайнового права подружжя великого значення набувають особливості права кожного із подружжя на припинення шлюбних відносин.

Подружжя має право на **припинення шлюбних відносин.** Йдеться про свободу в сфері особливий - особистій свободі, яка, по суті, не обмежена конкретними правовими нормами. Приму: шування до припинення шлюбних відносин або до їх збереження, у тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на особисту свободу і може мати наслідки, встановлені законом (ч. 4 ст. 56 СК).

Особисті немайнові права подружжя не вичерпуються лише правами, переліченими у гл. 6 СК. До особистих немайнових прав належать також інші права подружжя, передбачені сімейним законодавством. Це, перш за все, право на поновлення шлюбу після його розірвання (ст. 117 СК), права, пов'язані з визначенням походження дитини при штучному заплідненні та імплантації зародка (статті 123, 124 СК) та усиновленням (ст. 220 СК).

Досі мова йшла про особисті немайнові права подружжя. Аналогічні за змістом і їх **обов'язки немайнового характеру.** Вони полягають у тому, що кожен з подружжя зобов'язаний не заважати іншому з подружжя здійснювати права на материнство, батьківство, повагу до своєї індивідуальності, здобуття освіти, прояв своїх здібностей, вибір місця проживання тощо.

Стаття 61. Об'єкти права спільної сумісної власності

1. Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту.

2. Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя. 3. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

4. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Стаття 64. Право подружжя на укладення договорів між собою

1. Дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Стаття 66. Право подружжя на визначення порядку користування майном

1. Подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності.

2. Договір про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою, якщо він нотаріально посвідчений, зобов'язує правонаступника дружини та чоловіка.

Стаття 67. Право на розпоряджання часткою у майні, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. Дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя лише після її визначення та виділу в натурі або визначення порядку користування майном.

2. Дружина, чоловік мають право скласти заповіт на свою частку у праві спільної сумісної власності подружжя до її визначення та виділу в натурі.

Стаття 68. Здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

Стаття 75. Право одного з подружжя на утримання

1. Дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного.

2. Право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу.

3. Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом I, II чи III групи.

4. Один із подружжя є таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом.

5. Права на утримання не має той із подружжя, хто негідно поведився у шлюбних відносинах, а також той, хто став непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, якщо це встановлено судом.

6. Той із подружжя, хто став непрацездатним у зв'язку з протиправною поведінкою другого з подружжя, має право на утримання незалежно від права на відшкодування шкоди відповідно до [Цивільного кодексу України](#).

Стаття 76. Право на утримання після розірвання шлюбу

1. Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло у неї за час шлюбу.

2. Після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу і потребує матеріальної допомоги і якщо її колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Особа має право на утримання і тоді, коли вона стала інвалідом після спливу одного року від дня розірвання шлюбу, якщо її інвалідність була результатом протиправної поведінки щодо неї колишнього чоловіка, колишньої дружини під час шлюбу.

3. Якщо на момент розірвання шлюбу жінці, чоловікові до досягнення встановленого законом пенсійного віку залишилося не більш як п'ять років, вона, він матимуть право на утримання після досягнення цього пенсійного віку, за умови, що у шлюбі вони спільно проживали не менш як десять років.

4. Якщо у зв'язку з вихованням дитини, веденням домашнього господарства, піклуванням про членів сім'ї, хворобою або іншими обставинами, що мають істотне значення, один із подружжя не мав можливості одержати освіту, працювати, зайняти відповідну посаду, він має право на утримання у зв'язку з розірванням шлюбу і тоді, якщо є працездатним, за умови, що потребує матеріальної допомоги і що колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Право на утримання у цьому випадку триває протягом трьох років від дня розірвання шлюбу.

4. Шлюбний договір

Стаття 92. Право на укладення шлюбного договору

1. Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

Стаття 93. Зміст шлюбного договору

1. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

2. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

3. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми.

Стаття 94. Форма шлюбного договору

1. Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Стаття 95. Початок дії шлюбного договору

1. Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу.

2. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення.

Стаття 96. Строк дії шлюбного договору

1. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків.

2. У шлюбному договорі може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу.

Стаття 100. Зміна умов шлюбного договору

1. Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається.

2. Шлюбний договір може бути змінено подружжям. Угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчується.

3. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення.

Лекція № 9

Тема лекції: Права та обов'язки батьків та дітей.

Ключові поняття:

Аліменти — кошти на утримання дитини, які присуджуються у частці від доходу її матері/батька і (або) у твердій грошовій сумі.

Дитина — особа, яка не досягла повноліття — 18 років.

Мета та завдання: розкрити права та обов'язки батьків та дітей, як майнові, так і немайнові. Визначити поняття «аліменти», як прожитковий міємум впливає на вирахування аліментів та визначення розміру аліментів.

План лекційного заняття:

1. Немайнові права та обов'язки дітей та батьків.
2. Права батьків та дітей на майно.
3. Аліменти (обов'язок батька чи матері на утримання дитини).

Література:

Антокольская М.В. Лекции по семейному праву. – М., 1995

Дзера О. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому Сімейному кодексі України// Юридична Україна. – 2003. - № 1

Жилинкова И.В. Брачный контракт. Монография. – Х.: «Ксилон», 1995. – 172с.

Жилинкова И.В. Право собственности супругов. Монография. – Х.: «Ксилон», 1997. – 236с.

Жилинкова И.В. Правовой режим имущества членов семьи. Монография. – Х.: «Ксилон», 2000. – 398с.

Ромовська З.В. Сімейне право – перспективи розвитку// Основні напрями реформи цивільного права в Україні. Зб. статей та матеріалів. – К., 1997

Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. – К., 2003

Сімейне право України: Підручник/ За ред. Гопанчука В.С. – К.: Істина, 2002. – 304с.

Сімейне право України: Підручник/ Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 264с.

Харитонов Є. Новий Сімейний кодекс України: перехрестя правових традицій// Юридична Україна. – 2003. - № 1

Шевченко Я.М. Проблеми нового Сімейного кодексу України// Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. – Х., 2003. – Вип. 63

Зміст лекції

1.Немайнові права та обов'язки батьків та дітей.

Взаємні права та обов'язки батьків і дітей ґрунтуються на походженні дітей від них, засвідченому Свідоцтвом про народження.

СК істотно розширив коло прав дитини і, відповідно, коло обов'язків батьків щодо неї.

Хронологічно першим особистим немайновим обов'язком батьків є обов'язок забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я. Закон не допускає можливості письмової відмови від дитини, хоча не може застерегти батьків дитини від фактичної відмови від неї.

Стаття 141. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини

1. Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

2. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Стаття 143. Обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я

1. Мати, батько дитини, які перебувають у шлюбі, зобов'язані забрати дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я.

Стаття 144. Обов'язок батьків зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану

1. Батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Невиконання цього обов'язку є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Стаття 150. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини

1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.

2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

4. Батьки зобов'язані поважати дитину.

5. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.

6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.

7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Стаття 151. Права батьків щодо виховання дитини

1. Батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини.

2. Батьки мають право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам.

3. Батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства.

Стаття 157. Вирішення батьками питань щодо виховання дитини

1. Питання виховання дитини вирішується батьками спільно.

2. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею.

3. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

4. Батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

{Абзац перший частини четвертої статті 157 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 1397-VI від 21.05.2009](#)}

Той з батьків, хто проживає з дитиною, у разі його ухилення від виконання договору зобов'язаний відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану другому з батьків.

Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;

3) жорстоко поведуться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

{Пункт б частини першої статті 164 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 245-VII від 16.05.2013](#)}

2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.

3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.

4. Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки кримінального правопорушення, він письмово повідомляє про це орган досудового розслідування, який в порядку, передбаченому [Кримінальним процесуальним кодексом України](#), розпочинає досудове розслідування.

{Частина четверта статті 164 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 4652-VI від 13.04.2012](#)}

5. Рішення суду про позбавлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини.

Стаття 166. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

1. Особа, позбавлена батьківських прав:

1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;

2) перестає бути законним представником дитини;

3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;

4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;

5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);

6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.

2. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.

2. Права батьків та дітей на майно

Кожна сім'я має у власності певне майно. Це можуть бути будь-які речі, грошові кошти, нерухомість, транспортні засоби, засоби виробництва. Склад, кількість і вартість такого майна не

обмежується законодавством, крім майна, виключеного з цивільного обороту. Головним його призначенням є задоволення фізичних, духовних і соціальних потреб членів сім'ї. Як правило, переважна частина сімейного майна належить батькам (матері, батьку) дитини (дітей). Менша його частина належить дитині (дітям). Отже, батьки і діти, зокрема ті, які проживають спільно, виступають самостійними власниками майна. Батьки мають право розпоряджатись належним їм майном на свій розсуд (продавати, дарувати, передавати до найму), не запитуючи згоди на це своїх дітей. Малолітні діти не мають права розпоряджатись належним їм майном. Відповідно до п. 2 ст. 173 СК України при вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків.

Батьки можуть набувати майно в результаті укладання цивільно-правових угод, отримання спадщини тощо. Відповідно до норм цивільного законодавства малолітні особи (діти, яким не виповнилося 14 років) мають право вчиняти дрібні побутові правочини, вкладати кошти у банківські (кредитні) установи та розпоряджатися ними. Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, стосується предмета, який має невисоку вартість, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку. В результаті цих дій малолітня особа може набувати у власність певне майно.

Стаття 173. Роздільність майна батьків і дітей

1. Батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна.

2. При вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено судом.

Стаття 174. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання

1. Майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини.

При вчиненні одним із батьків правочинів щодо майна малолітньої дитини вважається, що він діє за згодою другого з батьків. Другий з батьків має право звернутися до суду з вимогою про визнання правочину недійсним як укладеного без його згоди, якщо цей правочин виходить за межі дрібного побутового.

На вчинення одним із батьків правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна малолітньої дитини повинна бути письмова нотаріально засвідчена згода другого з батьків.

Якщо той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, правочини, зазначені в абзаці другому цієї частини, можуть бути вчинені без його згоди.

Стаття 179. Право власності на аліменти, одержані на дитину

1. Аліменти, одержані на дитину, є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, і мають використовуватися за цільовим призначенням.

Неповнолітня дитина має право брати участь у розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання.

2. У разі смерті того з батьків, з ким проживала дитина, аліменти є власністю дитини.

Опікун розпоряджається аліментами, які одержані для утримання малолітньої дитини.

Неповнолітня дитина має право на самостійне одержання аліментів та розпоряджання ними відповідно до [Цивільного кодексу України](#).

3.Аліменти. (обов'язок матері та батька утримувати дитину та його виконання)

Стаття 181. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину

1. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними.

2. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі.

3. За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі.

4. У разі виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти стягуються в [порядку](#), встановленому Кабінетом Міністрів України.

8. Якщо місце проживання чи перебування батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині призначається тимчасова державна допомога, яка не може бути меншою ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Виплата тимчасової державної допомоги здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Стаття 182. Обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів

1. При визначенні розміру аліментів суд враховує:

- 1) стан здоров'я та матеріальне становище дитини;
- 2) стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів;
- 3) наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина;
- 4) інші обставини, що мають істотне значення.

2. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку,

Стаття 184. Визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі

1. Якщо платник аліментів має нерегулярний, мінливий дохід, частину доходу одержує в натурі, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення, суд за заявою платника або одержувача може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі.

2. Розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, підлягає індексації відповідно до закону.

3. Якщо розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, менше мінімального розміру, то дитині призначається відповідно до закону державна допомога в розмірі різниці між визначеним розміром аліментів і 30 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Стаття 185. Участь батьків у додаткових витратах на дитину

1. Той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

2. Розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину в разі спору визначається за рішенням суду, з урахуванням обставин, що мають істотне значення.

Додаткові витрати на дитину можуть фінансуватися наперед або покриватися після їх фактичного понесення разово, періодично або постійно.

Стаття 189. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину

1. Батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати.

Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

2. У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Стаття 190. Припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно

1. Той із батьків, з ким проживає дитина, і той із батьків, хто проживає окремо від неї, з дозволу органу опіки та піклування можуть укласти договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо).

Такий договір нотаріально посвідчується. Право власності на нерухоме майно за таким договором виникає з моменту державної реєстрації цього права відповідно до закону.

Стаття 191. Час, з якого присуджуються аліменти на дитину

1. Аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову.

2. Аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з

ухиленням останнього від їх сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за три роки.

Стаття 192. Зміна розміру аліментів

1. Розмір аліментів, визначений за рішенням суду або домовленістю між батьками, може бути згодом зменшено або збільшено за рішенням суду за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

2. Розмір аліментів може бути зменшено, якщо дитина перебуває на утриманні держави, територіальної громади або юридичної особи, за заявою батьків, уповноваженого територіальної громади, юридичної особи, на утриманні якої перебуває дитина, та за згодою органу опіки і піклування.

Стаття 198. Підстави виникнення обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина

1. Батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацевдатних дочку, сина, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони можуть таку матеріальну допомогу надавати.

Стаття 199. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання

1. Якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.

2. Право на утримання припиняється у разі припинення навчання.

3. Право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів має той з батьків, з ким проживає дочка, син, а також самі дочка, син, які продовжують навчання.

Стаття 202. Підстави виникнення обов'язку повнолітніх дочки, сина утримувати батьків

1. Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацевдатними і потребують матеріальної допомоги.

2. Якщо мати, батько були позбавлені батьківських прав і ці права не були поновлені, обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.

Стаття 203. Обов'язок дочки, сина брати участь у додаткових витратах на батьків

1. Дочка, син крім сплати аліментів зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю.

Стаття 204. Звільнення дочки, сина від обов'язку утримувати матір, батька

1. Дочка, син можуть бути звільнені судом від обов'язку утримувати матір, батька та обов'язку брати участь у додаткових витратах, якщо буде встановлено, що мати, батько ухилялися від виконання своїх батьківських обов'язків.

У виняткових випадках суд може присудити з дочки, сина аліменти на строк не більш як три роки.

Стаття 205. Визначення розміру аліментів на батьків

1. Суд визначає розмір аліментів на батьків у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного стану сторін.

2. При визначенні розміру аліментів та додаткових витрат суд бере до уваги можливість одержання утримання від інших дітей, до яких не пред'явлено позову про стягнення аліментів, дружини, чоловіка та своїх батьків.

Стаття 206. Стягнення з дитини витрат на догляд та лікування батьків

1. У виняткових випадках, якщо мати, батько є тяжко хворими, інвалідами, а дитина ([стаття 6](#) цього Кодексу) має достатній дохід (заробіток), суд може постановити рішення про стягнення з неї одноразово або протягом певного строку коштів на покриття витрат, пов'язаних з лікуванням та доглядом за ними.

Лекція № 10

Тема лекції: Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу

Ключові поняття:

Усиновлення (або удочеріння) — влаштування у сім'ях дітей, які залишилися без піклування рідних батьків

Опіка — влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів (глава 19 Сімейного кодексу України).

Піклування — влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно в сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів (глава 19 Сімейного кодексу України).

Патронат — спосіб улаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення повноліття, за плату.

Прийомна сім'я - сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Дитячий будинок сімейного типу - це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Мета та завдання: систематизувати та поглибити знання студентів у галузі сімейного права, зокрема, розширити уявлення про права та обов'язки батьків та дітей, поняття усиновлення, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, відрізнити опіку від піклування.

План лекційного заняття:

1. Усиновлення.
2. Опіка та піклування.
3. Патронат.
4. Прийомна сім'я.
5. Дитячий будинок сімейного типу.

Література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.// ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

- Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.
- Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.
- Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.
- Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.
- Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.
- Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.
- Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.
- Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. -К.: Вентурі, 1996.
- Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.
- Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.
- Матвеева Г.К. Советское семейное право. -К.: Юрид. литер., 1985.
- Підогригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.
- Под ред. Маслова В.Ф и Пушкина Л.А. Советское гражданское право, в 2-х томах. -К.: Вища школа, 1983.
- Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.
- Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.
- Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.
- Матвеев Ю.Г., Довгерт А.С., Кисиль В.И. Гражданское право в вопросах и ответах. - К.: Политиздат Украины, 1987.

Зміст лекції

1. Стаття 207. Поняття усиновлення

1. Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого [статтею 282](#) цього Кодексу.

2. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Дитина, покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забрати з них батьки, інші родичі, може бути усиновлена після досягнення нею двомісячного віку.

2. Дитина, яку було підкинута чи знайдено, може бути усиновлена після спливу двох місяців з часу її знайдення.

Стаття 210. Усиновлення братів та сестер

1. Якщо на обліку для можливого усиновлення перебувають рідні брати та сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх усиновленні.

За наявності обставин, що мають істотне значення, суд за згодою органу опіки та піклування може постановити рішення про усиновлення когось із них або усиновлення їх різними особами.

2. Якщо усиновлення для дитини не є таємним, брат та сестра мають право знати про нове місце її проживання.

Стаття 211. Особи, які можуть бути усиновлювачами

1. Усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини.

2. Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років.

Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі.

4. Особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину.

Якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини.

5. Якщо дитина має лише матір, вона не може бути усиновлена чоловіком, з яким її мати не перебуває у шлюбі.

Якщо дитина має лише батька, вона не може бути усиновлена жінкою, з якою він не перебуває у шлюбі.

Стаття 212. Особи, які не можуть бути усиновлювачами

1. Не можуть бути усиновлювачами особи, які:

1) обмежені у дієздатності;

2) визнані недієздатними;

3) позбавлені батьківських прав, якщо ці права не були поновлені;

4) були усиновлювачами (опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями) іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним (було припинено опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу) з їхньої вини;

5) перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;

6) зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;

7) не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу);

8) страждають на хвороби, перелік яких затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

9) є іноземцями, які не перебувають у шлюбі, крім випадків, коли іноземець є родичем дитини;

10) були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150-¹, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324, 442 [Кримінального кодексу України](#), або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів;

11) за станом здоров'я потребують постійного стороннього догляду;

12) є особами без громадянства;

13) перебувають у шлюбі з особою, яка не може бути усиновлювачем.

2. Крім осіб, зазначених у частині першій цієї статті, не можуть бути усиновлювачами інші особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини.

Стаття 213. Особи, які мають переважне перед іншими право на усиновлення дитини

1. За наявності кількох осіб, які виявили бажання усиновити одну і ту ж дитину, переважне право на її усиновлення має громадянин України:

1) в сім'ї якого виховується дитина;

2) який є чоловіком матері, дружиною батька дитини, яка усиновлюється;

3) який усиновлює кількох дітей, які є братами, сестрами;

4) який є родичем дитини.

2. Крім осіб, зазначених у частині першій цієї статті, переважне право на усиновлення дитини має подружжя.

Стаття 232. Правові наслідки усиновлення

1. З моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням.

При усиновленні дитини однією особою ці права та обов'язки можуть бути збережені за бажанням матері, якщо усиновлювачем є чоловік, або за бажанням батька, якщо усиновлювачем є жінка.

2. Якщо після смерті одного з батьків дитини або розірвання шлюбу з особою, визнаною судом недієздатною, другий з батьків дитини вступив у повторний шлюб і його дружина, чоловік у повторному шлюбі бажають усиновити дитину, баба, дід дитини з боку того з батьків, хто помер або визнаний недієздатним, рідні брати, сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку.

Суд розглядає таку заяву одночасно із заявою про усиновлення і задовольняє її, якщо це відповідає інтересам дитини.

3. З моменту усиновлення виникають взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена (а в майбутньому - між її дітьми, внуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням.

4. Усиновлення надає усиновлювачеві права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини.

5. Усиновлення надає особі, яку усиновлено, права і накладає на неї обов'язки щодо усиновлювача у такому ж обсязі, який має дитина щодо своїх батьків.

Стаття 233. Внесення змін до актового запису про народження дитини, яка усиновлена

1. На підставі рішення суду про усиновлення в актовий запис про народження дитини або повнолітньої особи, складений органами державної реєстрації актів цивільного стану України, орган державної реєстрації актів цивільного стану вносить відповідні зміни і видає нове Свідоцтво про народження з урахуванням цих змін.

Свідоцтво про народження, що було видане раніше, анулюється.

Стаття 236. Недійсність усиновлення

1. Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене без згоди дитини та батьків, якщо така згода була необхідною.

2. Усиновлення визнається недійсним за рішенням суду, якщо усиновлювач не бажав настання прав та обов'язків, які виникають у результаті усиновлення (фіктивне усиновлення).

3. Усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням суду, якщо воно було проведене на підставі підроблених документів.

4. Усиновлення може бути визнане недійсним за рішенням суду у разі відсутності згоди на усиновлення другого з подружжя опікуна, піклувальника закладу охорони здоров'я або навчального закладу

1. Усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо:

1) воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання;

2) дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення;

3) між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків.

2. Скасування усиновлення не допускається після досягнення дитиною повноліття.

Усиновлення може бути скасоване після досягнення дитиною повноліття, якщо протиправна поведінка усиновленого, усиновлювача загрожує життю, здоров'ю усиновлювача, усиновленого або інших членів сім'ї.

2. Опіка та піклування

Опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки. Норми інституту опіки і піклування містяться у ЦК, СК та у підзаконних нормативних актах.

Опіка встановлюється над неповнолітніми особами, позбавленими батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними, а також над майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, та фізичної особи, місце перебування якої невідоме, і над майном особи, над котрою встановлено опіку чи піклування, що знаходиться в іншій місцевості. Піклування встановлюється над неповнолітніми особами, позбавленими батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

Опіка і піклування встановлюються судом, а також органами опіки і піклування. Суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною, а піклування - над фізичною особою у випадку обмеження її цивільної дієздатності, а також опіку над малолітньою особою та піклування над неповнолітньою особою, якщо при розгляді справи буде встановлено, що вони позбавлені батьківського піклування (ст. 60 ЦК). У всіх інших випадках, крім вказаних, опіку над малолітньою та піклування над неповнолітньою особою встановлює орган опіки і піклування.

При встановленні опіки та піклування в судовому порядку суд і призначає опікуна та піклувальника за поданням органу опіки та піклування. Відповідно коли опіка та піклування встановлюються органами опіки та піклування, то вони й призначають опікуна або піклувальника. Цими органами є державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Безпосереднє ведення справ з опіки і піклування покладається на відповідні відділи і управління місцевої адміністрації та органи місцевого самоврядування. Опікуном та піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Вона може бути призначена опікуном або піклувальником тільки за її письмовою заявою. Опікун та піклувальник призначається переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника. При призначенні опікуна для малолітньої особи та призначенні піклувальника для неповнолітньої особи враховується бажання підопічного. Особі може бути призначено одного або декількох опікунів чи піклувальників.

Опікуном або піклувальником не може бути фізична особа, яка: позбавлена батьківських прав, якщо останні не були поновлені; поведінка та інтереси котрої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування. Додаткові вимоги ставляться СК до особи, котра може бути опікуном або піклувальником дитини. При призначенні дитині опікуна чи піклувальника органом опіки та піклування враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини. Не може бути опікуном або піклувальником особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами.

До встановлення опіки або піклування і призначення опікуна чи піклувальника опіку або піклування над фізичною особою здійснює відповідний орган опіки та піклування. Якщо над фізичною особою, яка перебуває у навчальному закладі охорони здоров'я або закладі органу соціального захисту, не встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна або піклувальника, опіку чи піклування над нею здійснює цей заклад.

Опікун зобов'язаний піклуватися про підопічного, створювати йому необхідні побутові умови, у випадку необхідності забезпечувати його доглядом та лікуванням. Опікун малолітньої особи зобов'язаний дбати про її виховання, навчання та розвиток. Опікун зобов'язаний вживати заходів щодо захисту прав та інтересів підопічного.

Опікун має право вимагати повернення підопічного від осіб, які тримають його без законної підстави. Опікун вчиняє правочини від імені та в інтересах підопічного.

Разом з тим закон називає правочини, які опікун не може вчиняти. На підставі ст. 68 ЦК опікун, його дружина, чоловік та близькі родичі (батьки, діти, брати, сестри) не можуть укладати з підопічним договорів, крім передання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування за договором позички. Опікун не може здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.

Піклувальник над неповнолітньою особою зобов'язаний дбати про створення для неї необхідних побутових умов, про її виховання, навчання та розвиток. Піклувальник над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, зобов'язаний дбати про її лікування, створення необхідних побутових умов. Піклувальник дає згоду на вчинення підопічним правочинів. Піклувальник не може давати згоду на укладення договорів між підопічними та своєю дружиною (чоловіком) або своїми близькими родичами, крім передання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування на підставі договору позички.

Існують також правочини, які опікун не має права вчиняти самостійно, а піклувальник - давати згоду на їх вчинення. Так, опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування: відмовитися від майнових прав підопічного; видавати письмові зобов'язання від імені підопічного; укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, у тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири; укладати договори стосовно іншого цінного майна.

Піклувальник має право дати згоду на вчинення названих право-чинів лише з дозволу органу опіки та піклування.

Опікун здійснює управління майном особи, над якою встановлено опіку. Опікун зобов'язаний дбати про збереження та використання майна підопічного у його інтересах. Малолітня особа може самостійно визначати свої потреби та інтереси, а опікун, здійснюючи управління її майном, повинен врахувати бажання останньої. Опікун самостійно здійснює витрати, необхідні для задоволення потреб підопічного, за рахунок пенсії, аліментів, доходів від майна підопічного тощо. Якщо підопічний є власником нерухомого майна або майна, яке потребує постійного управління, опікун може з дозволу органу опіки та піклування управляти цим майном або передати його за договором в управління іншій особі. Якщо у особи, над якою встановлено опіку чи піклування, є майно, що знаходиться в іншій місцевості, опіка над ним встановлюється органом опіки та піклування за місцезнаходженням майна. Опікун та піклувальник мають право на отримання плати за виконання ними своїх обов'язків. Підстави виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, її розмір і порядок виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Закон розрізняє звільнення опікуна та піклувальника від виконання обов'язків і припинення опіки або піклування. Звільнення проводиться органами опіки та піклування і може бути викликано такими обставинами. По-перше, заявою опікуна або піклувальника. Така заява розглядається органом опіки та піклування протягом одного місяця. Особа виконує повноваження опікуна або піклувальника до винесення рішення про звільнення її від обов'язків опікуна або піклувальника чи до закінчення місячного строку від дня подання заяви, якщо вона не була розглянута протягом цього строку. По-друге, орган опіки та піклування може звільнити піклувальника від його повноважень за заявою особи, над якою встановлено піклування. По-третє, за заявою органу опіки та піклування суд може звільнити особу від повноважень опікуна або піклувальника у випадку невиконання нею своїх обов'язків, а також у разі поміщення підопічного до навчального закладу, закладу охорони здоров'я або закладу соціального захисту.

Опіка припиняється у разі: передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам); досягнення підопічним чотирнадцяти років (у даному випадку особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього); поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, котра була визнана недієздатною.

Піклування припиняється при: досягненні фізичною особою повноліття; реєстрації шлюбу неповнолітньої особи; наданні неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; поновленні цивільної дієздатності фізичної особи, дієздатність якої була обмежена.

Дії опікуна можуть бути оскаржені заінтересованою особою, у тому числі родичами підопічного, до органу опіки та піклування або суду. Рішення органу опіки та піклування може бути оскаржено до відповідного органу, якому підпорядкований орган опіки та піклування, або до суду.

Новелою ЦК є норма про надання дієздатній фізичній особі допомоги у здійсненні її прав та виконанні обов'язків (ст. 78). Вона надає дієздатній фізичній особі, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, право обирати собі помічника. Останнім може бути лише дієздатна особа, що надає свої послуги за плату, якщо інше не визначено домовленістю сторін. Допомога полягає в одержанні пенсії, аліментів, заробітної плати, поштової кореспонденції, що належить фізичній особі, яка потребує допомоги; вчиненні в її інтересах дрібних побутових правочинів; її представництві в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. Повноваження помічника підтверджує відповідний документ, який видається органом опіки і піклування. Помічник може бути у будь-який час відкликаний особою, яка потребувала допомоги.

3. Патронат

Патронат над дітьми — це оновлений інститут сімейного законодавства України, який передбачався ще Кодексом про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану УРСР 1926 р., але не отримав на той час широкого застосування. Між тим, сучасний стан життя зберігає не тільки необхідність в існуванні вже апробованих практикою форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, — усиновлення, опіки та піклування, дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей тощо, а потребує

розширення кола таких форм, що на сьогодні і знайшло своє закріплення в інституті патронату над дітьми.

Патронат — альтернативна форма влаштування дитини, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) з метою сімейного виховання.

В основі виникнення патронату над дітьми лежить фактичний склад, до якого входять: визнання дитини сиротою або такою, яка з інших причин позбавлена батьківського піклування, договір про патронат та передача дитини у сім'ю патронатного вихователя.

Договір про патронат. За договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату (ст. 252 СК). Аналізуючи поняття цього договору, слід дійти висновку, що цей договір нерозривно пов'язаний з конкретними особами (певною дитиною, патронатним вихователем) і має особистий характер. Предмет договору — прийняття у сім'ю дитини, позбавленої батьківського піклування, для забезпечення її належним сімейним вихованням. Це — відплатний договір. За виховання дитини за домовленістю з органом опіки і піклування патронатному вихователю призначається платня, щомісячний розмір якої залежить від цілого ряду обставин, а саме віку дитини, стану її здоров'я тощо.

Зазвичай патронат припиняється з припиненням строку його дії, тобто досягненням дитиною повноліття. Між тим, відносини, що існують між патронатним вихователем і дитиною, можуть бути припинені достроково у наступних випадках:

- смерті патронатного вихователя або смерті дитини.
- появи батьків дитини і передачі їм дитини;
- відмови від договору патронатного вихователя або дитини, яка досягла чотирнадцяти років.
- згоди сторін;
- за позовом органу опіки та піклування на підставі рішення суду у разі невиконання вихователем своїх обов'язків.

4. Приймна сім'я.

Метою утворення прийомної сім'ї є забезпечення належних умов для зростання в сімейному оточенні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом влаштування їх у сім'ї на виховання та спільне проживання.

Приймна сім'я - сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Діти, уражені ВІЛ-інфекцією, можуть влаштовуватися для виховання та спільного проживання у прийомній сім'ї за наявності відповідних висновків органів опіки та піклування і закладів охорони здоров'я, а їх загальна кількість не повинна перевищувати чотирьох осіб.

Прийомні батьки - подружжя або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Прийомні діти - діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до прийомної сім'ї.

Прийомні діти виховуються у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації - до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

У разі утворення прийомної сім'ї прийомні батьки беруть за плату прийомних дітей на власну житлову площу за наявності відповідних санітарно-гігієнічних та побутових умов.

За прийомними дітьми зберігаються пільги і державні гарантії, передбачені законодавством для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Утворення прийомної сім'ї

Рішення про утворення прийомної сім'ї приймається районною держадміністрацією виконавчим комітетом міської ради на підставі заяви сім'ї або окремої особи, які виявили бажання утворити прийомну сім'ю, за поданням відповідного висновку служби у справах дітей районної держадміністрації, виконавчих комітетів міських рад про можливість утворення прийомної сім'ї за результатами проходження курсу підготовки і рекомендацією відповідного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Зазначена сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, обов'язково інформується про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дітей, яких вони бажають взяти на виховання та спільне проживання

Орган, який прийняв рішення про утворення прийомної сім'ї, несе відповідальність за її функціонування відповідно до законодавства.

Соціальне супроводження прийомних сімей здійснюється центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що передбачає надання комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних та інформаційних послуг, спрямованих на створення належних умов функціонування прийомної сім'ї.

Соціальне супроводження прийомної сім'ї здійснюється постійно.

За прийомними дітьми зберігаються раніше призначені аліменти, пенсія, інші види державної допомоги. Суми коштів, що належать прийомним дітям як пенсія, аліменти, інші види державної допомоги, переходять у розпорядження прийомних батьків і витрачаються ними на утримання прийомних дітей

Органи опіки та піклування забезпечують збереження житла та майна прийомних дітей за місцем його знаходження і здійснюють контроль за його використанням.

Прийомні діти мають право підтримувати особисті контакти з батьками та іншими родичами, якщо це не суперечить їх інтересам і не заборонено рішенням суду. Форми такого спілкування визначають органи опіки та піклування за погодженням з прийомними батьками та за участю центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Прийомні батьки, їх права та обов'язки

Прийомними батьками можуть бути працездатні особи, які перебувають у шлюбі, крім випадків, коли хоча б одна з них:

- не пройшла курс підготовки потенційних кандидатів у прийомні батьки;
- визнана в установленому порядку недієздатною або обмежено дієздатною;
- позбавлена батьківських прав;

• колишній опікун (піклувальник, усиновитель), позбавлений відповідних прав за неналежне виконання покладених на нього обов'язків;

• за станом здоров'я не може виконувати обов'язки щодо виховання дітей (інваліди I і II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують стороннього догляду, особи, які мають глибокі органічні ураження нервової системи, алкогольну та наркотичну залежність, хворі на СНІД, відкриту форму туберкульозу, психотичні розлади, в яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, нахили до насильства).

- Не можуть бути прийомними батьками особи, з якими на спільній житловій площі проживають члени сім'ї (у тому числі малолітні та неповнолітні діти), які мають глибокі органічні ураження нервової системи, хворі на СНІД (крім сімей, які беруть на виховання дітей, уражених ВІЛ-інфекцією), відкриту форму туберкульозу, психічні розлади, в яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, нахили до насильства.

Середньомісячний сукупний дохід на кожного члена сім'ї, обчислений за останні шість календарних місяців, що передували місяцю звернення із заявою про утворення прийомної сім'ї, не може бути менший ніж рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум), встановлений законодавством.

Особи, які виявили бажання стати прийомними батьками, в обов'язковому порядку мають пройти навчання, організоване обласними центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із залученням спеціалістів з питань психології, педагогіки, медицини тощо, за

програмою, затвердженою Міністерством у справах молоді та спорту.

Кандидати у прийомні батьки подають до органу, який утворює прийомну сім'ю, такі документи:

- заява кандидатів у прийомні батьки про утворення прийомної сім'ї;
- копії паспортів кандидатів у прийомні батьки;
- довідка про склад сім'ї (форма N 3);
- копія свідоцтва про шлюб;

довідка про стан здоров'я кандидатів у прийомні батьки та членів сім'ї, які проживають разом з ними (довідка про відсутність хронічних захворювань, обстеження нарколога, венеролога, психіатра);

довідка про доходи потенційної прийомної сім'ї;

довідка про проходження навчання кандидатів у прийомні батьки і рекомендація центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо включення їх у банк даних про сім'ї потенційних прийомних батьків.

письмова згода всіх повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з кандидатами у прийомні батьки, на утворення прийомної сім'ї, засвідчена нотаріально.

Прийомні батьки є законними представниками прийомних дітей на підприємствах, в установах та організаціях без спеціальних на те повноважень, несуть персональну відповідальність за життя, здоров'я, фізичний і психічний розвиток прийомних дітей та дотримання принципу конфіденційності інформації щодо ураження прийомних дітей ВІЛ-інфекцією.

5. Дитячий будинок сімейного типу.

Дитячий будинок сімейного типу - це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Загальна кількість дітей у дитячому будинку сімейного типу не повинна перевищувати 10 осіб, при цьому враховуючи і рідних дітей.

Порядок створення дитячих будинків сімейного типу та влаштування в них дітей регулюється Постановою Кабінету Міністрів України № 564 від 26 квітня 2002 року "Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу".

Рішення про створення дитячого будинку сімейного типу приймається районною, районною у м. Києві та Севастополі держадміністрацією, виконавчим комітетом міської ради (міст республіканського значення АР Крим і міст обласного значення) на підставі заяви декількох осіб або особи, які виявили бажання створити такий будинок, з урахуванням результатів навчання, подання відповідного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і висновку служби у справах дітей про наявність умов для його створення. До дитячого будинку сімейного типу влаштовуються діти, які мають визначений статус дитини-

сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. В першу чергу до дитячого будинку сімейного типу влаштовуються діти, які перебувають між собою у родинних стосунках, за винятком випадків, коли за медичними показаннями або з інших причин вони не можуть виховуватися разом.

Статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається дітям:

1. Батьки яких позбавлені батьківських прав, що підтверджується рішенням суду;
2. Які відібрані у батьків без позбавлення батьківських прав, що також підтверджується рішенням суду;
3. Батьки яких визнані безвісно відсутніми, що підтверджується рішенням суду;
4. Батьки яких оголошені судом померлими, що підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим органами реєстрації актів цивільного стану;
5. Батьки яких визнані недієздатними, що підтверджується рішенням суду;
6. Батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі, що підтверджується вироком суду;
7. Батьки яких перебувають під вартою на час слідства, що підтверджується постановою суду;
8. Батьки яких знаходяться у розшуку органами внутрішніх справ, пов'язаному з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, що підтверджується ухвалою суду або довідкою органів внутрішніх справ про розшук батьків та відсутність відомостей про їх місцезнаходження;
9. У зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, що підтверджується висновком медико-соціальної експертної комісії про наявність у батька, матері хвороби, що перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків, виданим у порядку, встановленому МОЗ;
10. Підкинутим, батьки яких невідомі, покинутим в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яких відмовилися забрати з цих закладів батьки, інші родичі, про що складено акт за формою, затвердженою МОЗ і МВС.

Дитина-сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки, що підтверджується свідоцтвом про смерть кожного з них.

Лекція № 11

Тема лекції: Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів

Ключові поняття:

Родичі — особи, які походять один після одного або від спільного предка. Пряма спорідненість визначається щодо осіб, які послідовно походять один після одного: а) висхідна пряма лінія спорідненості встановлюється від нащадків до предків (син — батько, онука — дід), низхідна — від предків до нащадків (батько — син, дід — онука). Побічна спорідненість визначається щодо осіб, які походять від спільного предка (два брати є родичами, бо походять від однієї матері/батька).

Свояцтво — відносини між одним із подружжя і кровними родичами іншого з подружжя або між родичами обох із подружжя, що виникають не за рідством, а зі шлюбу.

Спорідненість — кровний зв'язок між людьми, з наявністю якого пов'язані виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків.

Мета та завдання: визначити правове положення інших членів сім'ї, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

План лекційного заняття:

1. Майнові відносини між іншими членами сім'ї.

2. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнєцової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в попросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Матвеева Г.К. Советское семейное право. -К.: Юрид. литер., 1985.

Підогригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В.Ф и Пушкина Л.А. Советское гражданское право, в 2-х томах. -К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

Зміст лекції

1. Майнові відносини інших членів сім'ї.

Майнові правовідносини за участю інших членів сім'ї та родичів виникають у випадках, коли законодавством визначаються обов'язки щодо утримання, які стосуються цих осіб. Чинне сімейне законодавство закріплює обов'язок щодо утримання не тільки стосовно родичів найближчого ступеня спорідненості (зокрема батьків та дітей). Встановлення обов'язку осіб щодо утримання інших членів сім'ї та родичів розширяє коло учасників сімейних відносин, які у разі потреби можуть розраховувати на визначену законодавством належну матеріальну допомогу з боку своїх рідних. Обов'язок особи утримувати інших членів сім'ї та родичів, як правило, виникає за наявності кількох обставин, кожна з яких становить окремий юридичний факт необхідного для його виникнення юридичного складу. Обставини, які впливають на виникнення такого обов'язку, можуть бути різноманітними і підлягають урахуванню у певному співвідношенні, визначеному відповідно до положень СК.

Це, по-перше, факт відповідних сімейних зв'язків: родинних (баба, дід — онуки, прабаба, прадід — правнуки, сестра — брат тощо), свояцтва (мачуха, вітчим — пасинок, падчерка) або визначених знаходженням дитини на вихованні в іншій сім'ї (дитина — особи, у сім'ї яких вона виховувалась). По-друге, факт відсутності у потенційних утриманців родичів більш близького ступеня спорідненості або встановлена судом неспроможність останніх надавати належне утримання іншим особам з поважних причин. Такими поважними причинами можуть бути факт непрацездатності, виконання аліментних обов'язків стосовно більш близьких родичів при низькому рівні доходів, багатодітність тощо. Тому фактична можливість надавати матеріальну допомогу іншим особам також є однією із основних умов виникнення обов'язку особи щодо утримання інших членів сім'ї та родичів. По-третє, обставиною, яка підлягає врахуванню при встановленні обов'язку особи щодо утримання інших членів та родичів, є визначена неможливістю останніх самостійно забезпечити своє існування потреба у матеріальній допомозі й утриманні з боку інших осіб, коло яких визначене законом. Ця потреба, як правило, виникає внаслідок малоліття (неповноліття) або непрацездатності інших членів сім'ї та родичів, які мають право на утримання. При визначенні потреби онуків в утриманні з боку діда, баби слід за аналогією права (ст. 10 СК) враховувати положення ст. 188 СК, якими передбачається можливість звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину, якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і повністю забезпечує її потреби. Якщо дитина не має батьків (вони померли), але за рахунок відповідних джерел (інше спадкове майно) матеріально забезпечена достатньою мірою, немає підстав покладати обов'язок щодо її утримання на її бабу, діда. Матеріальна забезпеченість дитини може визначатися значним за розміром грошової суми вкладом у банку (фінансовій установі) на її ім'я, внесеним батьками за їх життя або успадкованим після їх смерті (ст. 1228 ЦК).

При визначенні обов'язку особи щодо утримання інших членів сім'ї та родичів судом можуть враховуватися й інші обставини. Наприклад, зміна матеріального або сімейного стану особи, яка сплачує аліменти, чи особи, яка їх одержує, визначає можливість у судовому порядку за позовом будь-кого з них змінити розмір аліментів (ч. 1 ст. 273 СК). Чинне сімейне законодавство визначає наступне коло осіб, які мають обов'язок щодо утримання інших членів сім'ї та родичів.

Баба та дід зобов'язані утримувати своїх малолітніх і неповнолітніх онуків до досягнення ними повноліття. Право на утримання у малолітніх та неповнолітніх онуків з боку діда та баби виникає за наступних умов. Малолітні та неповнолітні особи мають бути позбавлені можливості отримувати матеріальну допомогу від своїх батьків. Неможливість отримувати допомогу від своїх батьків — у них немає матері або батька (це, зокрема, випадки офіційної констатації смерті батьків або оголошення їх померлими у порядку, визначеному положеннями ст. 46 ЦК) або останні не можуть з поважних причин надавати їм належного утримання. Визнання фізичної особи, яка є матір'ю або батьком малолітньої або неповнолітньої дитини, безвісно відсутньою (ст. 43 ЦК) не завжди призводить до виникнення у її баби, діда обов'язку щодо її утримання. Відповідно до положень ч. 4 ст. 44 ЦК за заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою (а також особи, місце перебування якої невідоме) надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати. Закон визначає обов'язок батьків утримувати своїх дітей до досягнення ними повноліття (ст. 180 СК). У зв'язку з цим обов'язок баби, діда щодо утримання своїх онуків виникає тільки за відсутності у них матері, батька, визнаних у судовому порядку безвісно відсутніми (або у випадку, коли їх місце перебування невідоме), майна, за рахунок якого може надаватися належне утримання їх дітям. При скасуванні рішення суду про визнання фізичної особи (батька, матері дитини) безвісно відсутньою (ст. 45 ЦК) або про оголошення її померлою (ст. 48 ЦК) бабою, дідом

(як зацікавленими особами) може ставитись питання їх аліментного обов'язку щодо своїх онуків і покладення його на батьків дитини за умови їх можливості надавати їй належне утримання. У випадках, коли у дитини є батьки, позбавлені щодо неї або всіх своїх дітей (ч. 3 ст. 164 СК) батьківських прав, вони не звільняються від обов'язку щодо її утримання (ч. 2 ст. 166 СК). Тому, якщо утримання, яке надається дитині її батьками, позбавленими батьківських прав, є належним, на бабу, діда не може бути покладений обов'язок щодо утримання своїх онуків до досягнення останніми повноліття.

Після досягнення повноліття, онуки, правнуки, у свою чергу, зобов'язані утримувати своїх бабу, діда, прабабу, прадіда. Сімейне законодавство (ст. 266 СК) визначає умови виникнення такого обов'язку. Баба, дід, прабаба, прадід повинні бути непрацездатними і мати потребу у матеріальній допомозі. Вказаний обов'язок онуків та правнуків виникає за умови відсутності у баби, діда, прабаби, прадіда інших родичів або близьких. Це, зокрема, дружина, чоловік, повнолітні дочка, син, які мають можливість надавати своїм родичам (бабі, діду, прабабі, прадіду щодо їх онуків, правнуків) належне утримання. Онуки та правнуки зобов'язані утримувати своїх бабу, діда, прабабу, прадіда, якщо вони можуть надавати їм матеріальну допомогу. Неможливість надання такої допомоги у випадку наявності поважних причин є підставою для їх звільнення від цього обов'язку.

Повнолітні падчерка, пасинок зобов'язані утримувати непрацездатних мачуху, вітчима, які потребують матеріальної допомоги. Цей обов'язок покладається на них, якщо мачуха, вітчим надавали їм систематичну матеріальну допомогу. Систематичність цієї матеріальної допомоги означає, що вона надавалася не епізодично, а постійно, безперервно, протягом тривалого часу (не менш як п'ять років). Рівень матеріальної забезпеченості падчерки, пасинка повинен дозволяти їм надавати своїм мачусі, вітчиму матеріальну допомогу. За наявності цих умов вказаний обов'язок падчерки, пасинка зберігається навіть у випадку, якщо їх рідна матір, батько не проживають однією сім'єю з їх вітчимою, мачухою відповідно.

Чинне сімейне законодавство передбачає можливість виникнення обов'язку щодо утримання не тільки своїх родичів, а й інших осіб, які перебували у сімейних стосунках. Положеннями ст. 269 СК закріплені обов'язок осіб, у сім'ї яких виховувалась дитина, щодо її утримання, якщо вони мають можливість надавати їй матеріальну допомогу. Відносини, які виникають між дитиною та особами, у сім'ї яких вона виховувалась, є подібними до стосунків між рідними батьками та дітьми. Але наявність у дитини родичів за походженням при визначенні кола осіб, які мають обов'язку щодо її утримання, відповідно до законодавства підлягає врахуванню. Тому обов'язок осіб, у сім'ї яких виховувалась дитина, щодо її утримання виникає за умови відсутності у неї батьків, баби, діда, повнолітніх братів і сестер. Вказаний обов'язок відповідно до законодавства не обмежується повноліттям особи, яка виховувалась у іншій сім'ї, тому він поширюється і на випадки, коли вона після його досягнення є непрацездатною і потребує матеріальної допомоги.

Після досягнення повноліття, особа зобов'язана утримувати родичів або фактичних вихователів, з якими вона проживала однією сім'єю до моменту досягнення нею повноліття. Термін спільного проживання вказаних осіб чинне сімейне законодавство визначає у п'ять років. Умовою виникнення такого обов'язку є непрацездатність родичів або фактичних вихователів і їх потреба у матеріальній підтримці. Крім цього, врахуванню підлягає можливість особи, яка виховувалась і проживала з ними однією сім'єю, надавати їм таку допомогу. Цей обов'язок виникає за умови відсутності у таких родичів або фактичних вихователів особи, яка проживала з ними і виховувалась у їх сім'ї, дружини, чоловіка, повнолітніх дочки, сина, сестер та братів або їх неможливості з поважних причин надавати їм належне утримання.

2. Немайнові відносини між іншими членами сім'ї.

Наявність прав та обов'язків кожного із членів сім'ї щодо інших вважається однією із найсуттєвіших її ознак. Норми сімейного законодавства визначають основні права та обов'язки не тільки кожного із подружжя і суб'єктів сімейних відносин найближчого ступеня спорідненості, зокрема батьків і дітей, а й інших членів сім'ї та родичів. До них законодавством віднесені баба, дід, прабаба, прадід, брати, сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, брати, сестри та інші родичі. Вони мають законодавчо визначену можливість набуття та здійснення як особистих немайно-вих, так і майнових прав, маючи також і відповідні обов'язки. Перелік особистих немайнових прав та обов'язків інших членів сім'ї та родичів містить гл. 21 СК. Це, зокрема, право

баби, діда, прабаби, прадіда на виховання онуків, правнуків (ст. 257 СК), права братів та сестер на спілкування (ст. 259 СК), право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки (ст. 260 СК), обов'язок особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживала однією сім'єю (ст. 264 СК), права родичів на захист дітей (статті 258, 262 СК) та деякі інші права.

Одним із основних завдань, які виконуються більшістю сімей, завжди було і є виховання дітей. Тому споконвіку не тільки батьки здійснювали свої права й обов'язки щодо виховання своїх дітей, а й баба, дід, прабаба, прадід (а також інші родичі) брали активну участь у виховному процесі, забезпечуючи розвиток особистості своїх онуків і правнуків. Окрім прикладу власної позитивної поведінки з боку старших членів сім'ї значну роль при вихованні не тільки дітей, а й онуків і правнуків відіграє спілкування. Саметому положення сімейного законодавства, закріпивши права баби, діда, прабаби, прадіда на участь у вихованні своїх онуків та правнуків, окремо визначають їх обопільне право на спілкування. Шляхом спілкування здійснюється не тільки зв'язок молодшого і старшого покоління сім'ї, а й забезпечують позитивний виховний вплив і передачу представниками останнього набутих протягом життя знань і життєвого досвіду своїм онукам та правнукам. Батьки чи інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати здійсненню бабою, дідом, прабабою, прадідом належних їм прав щодо виховання своїх онуків, правнуків (ч. 2 ст. 257 СК).

Важливе значення в процесі формування усталених родинних зв'язків, сімейних устоїв і забезпечення природних прав людини має законодавче закріплення права особи на участь у вихованні своїх неповнолітніх братів і сестер, а також право останніх на спілкування. Частина 1 ст. 259 СК визначає, що рідні (пов-норідні, неповнорідні) брати і сестри мають права та обов'язки, встановлені законом для братів і сестер. Брати і сестри, зокрема ті, які проживають окремо, мають право на спілкування. Це право мають як повнолітні, так і неповнолітні брати і сестри. Повнолітні брати і сестри реалізують його самостійно. Реалізація цього права неповнолітніми братами і сестрами, які проживають окремо, забезпечується обов'язком їх матері, батька, баби, діда, інших осіб, з якими вони проживають, сприяти їхньому спілкуванню. Таке спілкування може здійснюватись шляхом листування, телефонних розмов, побачень тощо. Частина 4 ст. 259 СК визначає право повнолітніх осіб брати участь у вихованні своїх неповнолітніх братів і сестер, незалежно від місця їх проживання. Батьки, баба, дід, інші родичі або особи, з якими проживають неповнолітні брати і сестри повнолітньої особи, зобов'язані не чинити перешкод на шляху здійснення цього права. Винятки складають випадки, коли здійснення цього права повнолітньою особою негативно впливає на процес виховання її неповнолітніх братів і сестер. При вирішенні питання про доцільність участі таких осіб у процесі виховання їх неповнолітніх братів і сестер доцільно враховувати загальне правило, визначене законом щодо права батьків обирати форми та методи виховання своїх дітей. Форми та методи, які застосовуються повнолітніми особами при здійсненні права на участь у вихованні своїх неповнолітніх братів і сестер, також не повинні суперечити закону та моральним засадам суспільства (ч. 3 ст. 151 СК).

Положення СК визначають право інших родичів брати участь у вихованні дітей. Стаття 260 СК закріплює право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Це право вони можуть здійснювати за умови спільного проживання однією сім'єю з малолітніми або неповнолітніми пасинком та падчеркою. У випадках, якщо у дитини є рідний батько (матір), який (яка) проживає у іншій сім'ї і не позбавлений (позбавлена) батьківських прав, за ним (нею) законодавством визнається переважне перед іншими особами право на особисте виховання своїх дітей (ст. 151 СК). Відповідно мачуха, вітчим зобов'язані не перешкоджати здійсненню рідними батьком або матір'ю права на особисте виховання своїх дітей, спілкування з ними, а також обирати форми та методи виховання, які не суперечать закону та моральним засадам суспільства (ч. 3 ст. 151 СК). Ці цілком доцільні законодавчі обмеження поширюються і на форми та методи виховання, які застосовують мачуха та вітчим стосовно своїх пасинків та падчерок. Право дитини на належне батьківське виховання (ст. 152 СК), а також участь у цьому процесі мачухи, вітчима та інших родичів, забезпечується заходами державного контролю, які встановлені законом. Державний контроль у цій суспільно-важливій сфері відносин забезпечують органи опіки та піклування, уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Центр з усиновлення дітей, управління освіти відповідних державних адміністрацій, прокуратура України та інші органи у межах своєї компетенції. Важливу роль при забезпеченні прав людини взагалі і дітей зокрема останнім часом відіграють міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, Рада Європи), а також акти міжнародного законодавства (зокрема, Конвенція про права дитини 1989 року) і міждержавний контроль у цій сфері.

Відповідно до положень ч. 3 ст. 161 СК, якщо суд визнає, що жоден із батьків не може створити дитині належних умов для виховання та розвитку, на вимогу баби, діда або інших родичів, залучених до участі у справі, дитина може бути передана комусь із них. Для забезпечення здійснення бабою, дідом захисту прав та інтересів онуків у юрисдикційних органах, а також органах опіки та піклування, положення ч. 2 ст. 258 СК визначають для них можливість звернення до них без спеціальних на те повноважень. Такий законодавчий підхід дозволяє зауважити, що правовідносини, які виникають при здійсненні цього права, доцільно розглядати як різновид законного представництва. Цей різновид представництва має місце тоді, коли повноваження представника визначені законом і не потребують підтвердження відповідним документом (наприклад довіреністю). Відповідно до положень ст. 242 ЦК у випадках, встановлених законом, законними представниками малолітніх та неповнолітніх дітей можуть бути не тільки батьки (усиновлювачі), а й інші особи (зокрема баба та дід). Законне представництво батьків (усиновлювачів), з одного боку, та баби, діда — з другого, при забезпеченні прав та інтересів дітей та онуків відповідно, характеризується суттєвими відмінностями. Законне представництво інтересів малолітніх та неповнолітніх дітей з боку їх батьків (усиновлювачів), а також опікунів та піклувальників з точки зору широти юридичних можливостей останніх має універсальний характер. Законне представництво з боку баби і діда стосовно своїх онуків обмежується можливістю здійснення мір захисту (шляхом звернення до суду або органу опіки та піклування) та самозахисту їх прав та інтересів.

Аналогічні правові можливості стосовно самозахисту прав та інтересів неповнолітніх родичів і можливості звернення до органу опіки та піклування і суду з метою захисту їх прав мають і сестра, брат, мачуха і вітчим (ст. 262 СК). У випадках, коли дитина передається бабі, діду або комусь із інших родичів для постійного проживання і забезпечення її виховання та розвитку (ч. 3 ст. 161 СК), останні можуть отримати статус опікунів або піклувальників залежно від віку дитини (ст. 243 СК). У цьому випадку коло їх можливостей стосовно забезпечення прав та інтересів своєї онуки (онука), їх виховання та гармонійного розвитку значно розшириться. Слід зауважити, що положеннями сімейного законодавства до інших членів сім'ї за обсягом прав та обов'язків прирівнюються й особи, які взяли у свою сім'ю дитину, що є сиротою або з інших причин (наприклад батьки позбавлені батьківських прав), позбавлена батьківського піклування (ст. 261 СК). Такі особи за чинним сімейним законодавством можуть і не мати статусу опікуна або піклувальника, але повинні здійснювати визначені для останніх права та обов'язки щодо дитини, яка проживає разом із ними (ст. 249 СК). Такі особи відповідно до законодавства (ст. 261 СК) також мають право здійснювати захист прав та інтересів дітей, яких вони взяли у сім'ю на виховання, шляхом самозахисту або звернення до органу опіки та піклування і суду без спеціальних на те повноважень.

Основне місце у процесі виховання дитини посідає сім'я, а другорядне (хоча і не менш важливе) — має виховний вплив дошкільних закладів, школи та інших навчально-виховних закладів та установ. Характерною для сьогодення є постійна зайнятість батьків на роботі, у підприємстві чи у інших сферах діяльності й зменшення їх можливостей приділяти значну увагу вихованню своїх дітей. Це призводить до того, що отримання дітьми значної частини інформації про навколишній світ, природні та соціальні явища, а також формування основних засад їх світосприйняття, належної поведінки у суспільстві, поваги до старших та інших позитивних установок може і повинно забезпечуватись значною мірою їх бабою, дідом, прабабою, прадідом, мачухою вітчимом, братами, сестрами, а також іншими членами сім'ї. Отже, значення їх позитивного виховного впливу на формування гармонійно розвинутої особистості неповнолітніх членів сім'ї важко переоцінити. Враховуючи наведене, законодавче закріплення права баби, діда, прабаби, прадіда (інших родичів) на участь у вихованні своїх онуків, правнуків, братів, сестер, пасинків, падчерок (родичів іншого ступеня спорідненості) і можливості спілкування з рідними, які забезпечують передачу їм свого життєвого досвіду та знань з точки зору педагогіки, психології, а також загальнолюдських цінностей, є цілком виправданим.

Лекція № 12

Тема лекції: Спадкове право

Ключові поняття:

Спадкове право — сукупність правових норм, які встановлюють порядок і межі переходу прав та обов'язків померлої особи за правом спадкування та регулюють пов'язані з цим відносини; є частиною цивільного права.

Спадковий договір - правочин, у якому однією із сторін є спадкодавець, а іншою — спадкоємець: одна або декілька осіб, які мають право на отримання певного майна спадкодавця після його смерті.

Спадкоємці — особи, визначені законом або розпорядженням заповідача (у заповіті) набувачами спадкодавця в разі його смерті або оголошення померлим.

Спадкування — перехід прав та обов'язків померлого (спадкодавця) до його спадкоємців.

Спадщина — майно, що переходить у порядку спадкоємства від померлого (спадкодавця) до спадкоємців. Може містити права власності, інші майнові права, виключні права на результати інтелектуальної діяльності, а також зобов'язання, що обтяжують ці права.

Мета та завдання: розкрити загальні положення спадкового права, спадкування за заповітом та за законом, здійснення права на спадкування, роз'яснення процедури виконання заповіту, оформлення права на спадщину, визначення поняття «спадковий договір».

План лекційного заняття:

1. Загальні положення спадкового права.
2. Спадкування за заповітом.
3. Спадкування за законом.
4. Прийняття спадщини. Відмова від спадщини.

Література:

Кухарєв О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. / О. Є. Кухарєв. – К. : Правова єдність : Алерта, 2013. – 328 с.

Міжнародне приватне право / за ред. С. Г. Кузьменко. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 316 с.

Міжнародне приватне право : підручник / за ред. В. П. Жушмана, І. А. Шуміло. – Х. : Право, 2012. – 320 с.

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс : підручник / З. В. Ромовська. – 2-ге вид., допов. – К. : Дакор, 2013. – 304 с.

Сімейне право : підручник / за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 322 с.

Степанюк А. А. Коллизии наследования в международном частном праве : моногр. / А. А. Степанюк ; Нац. юрид. акад. Украины им. Я. Мудрого. – Х. : Фоліо, 2004. – 160 с.

Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підручник / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Атіка, 2009. – 500 с.

Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2011–2012. – Т. 1–2.

Абраменков М. С. Проблема выморочного имущества в международных наследственных отношениях / М. С. Абраменков // *Государство и право*. – 2010. – № 9. – С. 91–96.

Аверина К. Н. Особенности правового регулирования брачно-семейных отношений, осложненных иностранным элементом / К. Н. Аверина // *Международное право и международные организации*. – 2012. – № 4. – С. 67–76.

Бартоле Е. Міжнародне усиновлення: погляд на питання з точки зору прав людини / Е. Бартоле // *Право США*. – 2012. – № 1/2. – С. 291–310.

Бородаенко А. А. Деятельность Международной комиссии гражданского состояния по обеспечению прав внебрачных детей / А. А. Бородаенко // *Современное право*. – 2011. – № 3. – С. 116–119.

Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями / О. Будзінська // *Юридичний журнал*. – 2009. – № 2. – С. 39–44.

Володина Н. В. Семейно-брачные отношения в современном мусульманском, иудейском и индуистском праве / Н. В. Володина, С. Е. Вавильченкова // *Современное право*. – 2012. – № 12. – С. 133–139.

Губанова О. В. Проблемні питання організаційно-правового регулювання міжнародного усиновлення / О. В. Губанова // *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. – К., 2010. – № 4. – С. 18–22.

Євко В. Ю. Основні протиріччя правового регулювання міждержавного всиновлення в Україні / В. Ю. Євко, С. М. Кравчук // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2011. – № 12. – С. 46–54.

Ієвіня О. Регулювання укладення шлюбу у міжнародному приватному праві / О. Ієвіня // *Нотаріат для вас*. – 2009. – № 12. – С. 29–37.

Калакура В. Колізійне регулювання укладення шлюбу з участю іноземного елемента / В. Калакура // *Юридична Україна*. – 2009. – № 10. – С. 127–134.

Калакура В. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві / В. Калакура // *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. – 2009. – Вип. 80. – С. 40–43.

Калакура В. Я. Правове регулювання відносин батьків і дітей у міжнародному сімейному праві / В. Я. Калакура // *Університетські наукові записки / Хмельн. ун-т упр. та права*. – 2009. – № 3. – С. 81–87.

Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві / В. Я. Калакура // *Право України*. – 2013. – № 7. – С. 145–153.

Кернична С. Я. Правове регулювання спадкування та заповітів в європейському законодавстві / С. Я. Кернична // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – К., 2010. – Вип. 47. – С. 378–382.

Кисіль В. І. Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві / В. І. Кисіль // *Право України*. – 2013. – № 7. – С. 154–182.

Кожевникова В. Правове регулювання укладення шлюбів громадянами України у Федеративній Республіці Німеччина / В. Кожевникова // *Вісник прокуратури*. – 2010. – № 1. – С. 117–124.

Комарук І. А. Шляхи вирішення питань, пов'язаних з міжнародним усиновленням: Гаазька Конвенція про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення від 29 травня 1993 року / І. А. Комарук // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – К., 2010. – Вип. 48. – С. 572–577.

Комарук І. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання / І. Комарук // *Юридичний журнал*. – 2010. – № 2. – С. 32–35.

Кравченко Н. Міжнародне усиновлення бути чи не бути? / Н. Кравченко // *Вісник прокуратури*. – 2013. – № 5. – С. 78–86.

Курдельчук Д. Міжнародне спадкування – це складно і просто / Д. Курдельчук, Т. Момонт // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2012. – № 1. – С. 193–196.

Курдельчук Д. Ще раз про деякі особливості міжнародного спадкування / Д. Курдельчук // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2011. – № 4. – С. 164–168.

Маркова О. В. Алиментные обязательства в международном частном праве / О. В. Маркова // *Международное публичное и частное право*. – 2011. – № 3. – С. 24–29.

Мироненко В. Особливості усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами / В. Мироненко // *Нотаріат для вас*. – 2012. – № 5. – С. 33–39.

праве, признании и исполнении решений и принятии и применении аутентичных документов по вопросам наследования и о создании Европейского сертификата о наследовании : Регламент (ЕС) №650/2012 Европейского Парламента и Совета от 4 июля 2012 г. // *Журнал международного частного права*. – 2012. – № 4. – С. 34–92.

Погорецька Н. В. Колізійні норми спадкування у міжнародному приватному праві / Н. В. Погорецька // *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. – 2008. – № 4. – С. 30–37.

Приданов А. Н. Правовые проблемы, приводящие к нарушению прав и интересов детей в процессе их усыновления иностранными гражданами / А. Н. Приданов // *Современное право*. – 2013. – № 2. – С. 71–74.

Розгон О. В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства / О. В. Розгон // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія "Право"*. – 2010. – № 945. – С. 121–125.

Розгон О. В. Деякі колізійні питання регулювання спадкових відносин з іноземним елементом / О. В. Розгон // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія "Право"*. – 2009. – № 872, Вип. 6. – С. 104–108.

Розгон О. В. Поняття сім'ї в національному й міжнародному аспектах // *Проблеми законності*. – Х., 2008. – Вип. 99. – С. 91–96.

Розгон О. Феномен міжнародного усиновлення / О. Розгон // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2011. – № 2. – С. 49–59.

Розгон О. Шлюб громадянина України з іноземцем на території України / О. Розгон // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2012. – № 1. – С. 321–326.

Руда О. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві / О. Руда // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – К., 2010. – Вип. 88, ч. 1. – С. 116–119.

Шупінська О. В. Міжнародно-правове регулювання відносин власності при транскордонному спадкуванні / О. В. Шупінська // *Університетські наукові записки / Хмельн. ун-т упр. та права*. – Хмельницький, 2010. – Вип. 4. – С. 76–81.

Яніцька А. І. Процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами / А. І. Яніцька // *Актуальні проблеми держави і права*. – О., 2012. – Вип. 66. – С. 389–394.

Зміст лекції

1. Загальна характеристика спадкового права.

Спадкування - це перехід майнових прав та обов'язків померлого громадянина (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців). Право спадкування тісно пов'язане з правом власності, оскільки спадкування є одним із найпоширеніших засобів набуття права власності та охороняє це право.

Спадкове право - це сукупність встановлених державою правових норм, які регламентують порядок та умови переходу майнових прав померлого громадянина до інших осіб. Саме спадкове право визначає підстави спадкування, час і місце відкриття спадщини, коло спадкоємців, особливості спадкування окремих видів майна, порядок і строки прийняття та відмови від спадщини, оформлення спадкових прав.

Спадкове право, як підгалузь цивільного права, побудоване на своїх особливих засадах. Принципами спадкового права є наступні:

1) *свобода волевиявлення спадкодавця і спадкоємців*. Теста-ментоздатний спадкодавець в будь-який час має можливість скласти заповіт на все майно чи його певну частку, змінити заповіт чи скасувати взагалі. Ми вважаємо, що це положення є головним принципом спадкового права. Принцип свободи волевиявлення спадкодавця знайшов своє закріплення у ст.ст. 1234-1237, 1240, 1242-1244, 1246, 1254, 1302, 1308 ЦК України. Спадкоємцю, в свою чергу, надано право прийняти спадщину або відмовитися від неї;

2) *універсальність спадкового правонаступництва*. Всі. 1218-1219 ЦК законодавець визначає склад спадщини. Спадкоємці набувають усіх прав та обов'язків, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Особливості спадкування окремих видів майна (право на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві) визначені в ст. 1227 ЦК та окремими підзаконними актами, наприклад відповідною інструкцією МВС України, яка визначає порядок спадкування мисливської зброї, спеціальних засобів тощо. Спадщина не приймається по часткам. Єдиним винятком з цього правила є можливість спадкоємця відмовитися від обов'язків правонаступника за договором довічного утримання (ст. 757 ЦК);

3) *черговість закликання до спадщини при спадкуванні за законом*. Суть цього принципу, який знайшов своє закріплення у ст. 1258 ЦК полягає в тому, що кожна наступна черга спадкоємців за законом набуває право на спадщину лише у випадку відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття. Із цього загального правила виняток може зробити лише суд у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 1259 ЦК;

4) *рівність спадкових часток при спадкуванні за законом*. За загальним правилом спадкоємці однієї черги набувають право на спадщину в рівних частках. Це положення знайшло відображення у ст. 1267 ЦК. Виняток з цього правила має місце при спадкуванні спадкоємцями, які закликаються до спадкування за правом представлення;

5) державно-правовий захист непрацевдатних родичів і членів сім'ї заповідача.

Вітчизняний законодавець і в ЦК 1922 р., і в ЦК 1963 р., і в ЦК 2003 р. послідовно захищав і захищає інтереси так званих *обов'язкових спадкоємців*. Законодавець змінював коло осіб, які мали право на обов'язкову частку, розмір обов'язкової частки, але загальна тенденція була чітко спрямована на захист майнових інтересів неповнолітніх і непрацевдатних осіб, про яких спадкодавець за своє життя повинен був піклуватися. Це дає підстави розглядати положення, що знайшли своє закріплення в ст. 1241 ЦК України, як форму вираження принципу підгалузевого законодавства.

Від принципів спадкового права, як підгалузі цивільного законодавства, необхідно відрізнити так звані функціональні положення (принципи) спадкового права, які не відіграють самостійної ролі, а лише сприяють належній реалізації спадкових принципів. До них ми відносимо принцип таємниці заповіту, охорони спадкового майна, відшкодування витрат особам, які здійснювали догляд за спадкодавцем чи понесли витрати у зв'язку з його похованням, тощо.

Правильне застосування конкретних норм спадкового законодавства можливе лише за умови врахування загальних принципів цієї підгалузі цивільного законодавства.

Наведені нами засади спадкового права є принципами приватного права, але це не виключає наявності публічних інтересів. В стабільності інституту спадкування зацікавлені не лише громадяни, а і держава в цілому, оскільки приватні інтереси в даному випадку тісно пов'язані із мораллю суспільства і безпекою держави в цілому.

Принципи підгалузей права знаходять своє застосування у випадках, коли виникає прогалина у діючому цивільному законодавстві, що обумовлює необхідність застосування аналогії права. Суд не може відмовити позивачу у захисті порушеного права, посилаючись на відсутність конкретної норми, яка б дозволила розглянути справу по суті. Тому саме в цьому випадку виникає необхідність обґрунтувати прийняте судове рішення по справі, виходячи із загальних засад законодавства.

Спадкове право традиційно належить до найстабільніших інститутів цивільного права. Після прийняття ЦК УРСР 1963 р. норми, які регулювали спадкові правовідносини, практично не змінювалися протягом сорока років.

Значні зміни внесені в інститут спадкового права у ЦК України (2003 р.). В порівнянні із ЦК УРСР 1963 р. норми спадкового права в новому ЦК містяться в семи главах: «Загальні положення про спадкування», «Спадкування за заповітом», «Спадкування за законом», «Здійснення права на спадкування», «Виконання заповіту», «Оформлення права на спадщину», «Спадковий договір».

Майно, яке переходить в порядку спадкування, називається спадщиною.

Спадщина складається із сукупності майнових прав та обов'язків померлого громадянина, які, відповідно до чинного законодавства, можуть переходити у порядку спадкування до іншої особи. Іноді спадщину називають *спадковою масою* або *спадковим майном*.

Здебільшого спадщина складається з права приватної власності померлого громадянина на різне майно: житловий будинок, квартиру, предмети домашнього користування, дачу, продуктивну та робочу худобу, насадження на земельній ділянці, вироблену продукцію, транспортні засоби, земельну ділянку, грошові кошти, цінні папери та інше майно споживчого та виробничого призначення, яким громадянин володів.

Так, якщо після смерті громадянина залишився недобудований будинок, то у спадщину переходить не житловий будинок, а будівельні матеріали, права та обов'язки за договором підяду на будівництво.

Якщо право власності на майно у спадкодавців було відсутнє, то це майно не може входити до складу спадщини. Так, самовільно побудований будинок не включається в спадкову масу, оскільки у спадкодавця право власності на цей будинок не виникло, і відповідно до норм чинного законодавства цей будинок підлягає вилученню.

Якщо майно належало кільком особам на праві спільної власності, то після смерті однієї з них спадщина відкривається тільки на належну цій особі частку.

До складу спадкової маси не включається квартира, яку спадкодавець наймав за договором найму житлового приміщення, оскільки договір найму не є підставою набуття права власності. У цьому випадку фактичне володіння річчю ще не свідчить про наявність у особи права власності на річ.

У разі смерті громадянина, який не одержав приватизаційні папери з будь-яких причин, право одержання належних йому до видачі паперів також не успадковується.

Законодавець встановлює особливості спадкування окремих видів майна. Так, безкоштовно повинні бути здані у військові комісаріати або в органи внутрішніх справ кортики. Право власності на ці речі у спадкоємців не виникає. Мисливська нарізна або гладкоствольна вогнепальна зброя протягом десятиденного строку повинна бути здана в органи внутрішніх справ на тимчасове зберігання - до вирішення питання про спадкування майна. Якщо будь-хто із спадкоємців бажає стати власником такої зброї, то вона може бути зареєстрована на його ім'я у встановленому порядку.

У випадках, якщо серед спадкоємців немає осіб, які можуть мати або мають право на зберігання зброї, зброя повинна бути в місячний строк продана або подарована особі, яка має дозвіл органів внутрішніх справ на придбання мисливської вогнепальної зброї.

Окрім права приватної власності в склад спадщини можуть входити й інші права померлого громадянина: ті, які впливають з виконання певних правочинів; вимоги щодо відшкодування шкоди, на відшкодування моральної шкоди, стягнення неустойки, а також майнові права автора, винахідника тощо.

Суми заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, допомог у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодуванням у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцю, але не були ним одержані, входять до складу спадщини, лише у випадку, коли відсутні члени сім'ї спадкодавця., яким ці суми повинні бути передані.

Не переходять у спадщину ті права та обов'язки, які хоч і є майновими, але носять суто особистий характер. Це право на отримання аліментів, право на користування житловим приміщенням, право на пенсію, на членство у кооперативі, товаристві. Не переходять у спадщину право на ім'я, вчене звання, державні нагороди, військове звання.

До складу спадщини входять не лише права спадкодавця, але й ціла низка майнових зобов'язань, а саме - борги спадкодавця. До спадкоємця також переходить обов'язок відшкодувати майнову шкоду (збитки), яка була завдана спадкодавцем, обов'язок відшкодування моральної шкоди, завданої спадкодавцем, обов'язок сплатити неустойку (штраф, пеню), які були присуджені судом спадкодавцеві за його життя.

Відкриття спадщини - це наявність певних юридичних фактів, з якими законодавець пов'язує виникнення права спадкування. Спадкові правовідносини виникають із смертю громадянина або з оголошенням його у встановленому порядку померлим.

Для вирішення багатьох питань спадкового права суттєве значення має **час і місце** відкриття спадщини. Саме з часом та місцем відкриття спадщини пов'язане встановлення таких істотних обставин, як-от:

- визначення кола спадкоємців;
- строку для прийняття спадщини чи відмови від спадщини;
- склад спадкового майна;
- закон, яким потрібно керуватися;
- початок обрахування строку для пред'явлення претензії кредиторами.

Саме за місцем відкриття спадщини вживаються заходи щодо охорони спадкового майна і видається свідоцтво про право на спадщину.

ЦК України визначає *час відкриття спадщини* як день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Факт і дата смерті підтверджуються свідоцтвом органів РАЦСу чи іншим документом, який видається у передбачених законом випадках (наприклад, повідомлення Міністерства оборони про загибель військовослужбовця).

У тих випадках, коли спадкодавець оголошується померлим за рішенням суду, днем смерті вважається день вступу в законну силу рішення суду про оголошення такого громадянина померлим. Якщо ж громадянин пропав безвісти за обставин, які загрожували йому смертю або давали підстави припускати, що він загинув від нещасного випадку, суд може у своєму рішенні визначити день його смерті - тобто день припустимої загибелі.

Часом відкриття спадщини посмертно реабілітованого у встановленому порядку громадянина є день прийняття рішення районною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих про повернення майна спадкоємцям першої черги. Факт смерті спадкодавця - реабілітованого у встановленому порядку громадянина - визначається на підставі відповідного рішення Комісії з питань поновлення прав реабілітованих, яке повинно містити перелік документів, що стверджують відповідні факти.

Сам факт зникнення громадянина безвісти (наприклад, на фронті, під час військового конфлікту) або визнання його безвісно відсутнім у судовому порядку не тягне за собою відкриття спадщини.

Законодавець не надає правового значення годинам та хвилинам настання смерті. Правові наслідки пов'язані лише з днем смерті. Якщо особи померли в один і той же день (незалежно від часу смерті), вони не спадкують одна після одної. Так, якщо внаслідок автотранспортної події чоловік загинув на місті події, скажімо, о першій годині ночі, а його дружина - в лікарні через двадцять годин, спадщина після чоловіка для жінки не відкривається, оскільки подружжя померло в один день.

Особи, які померли в різний час, але в межах однієї доби, називаються *комморієнтами*.

Місцем відкриття спадщини вважається останнє постійне місце проживання спадкодавця, а якщо воно невідоме - місцезнаходження майна чи основної його частини (ст. 1221 ЦК).

Місцем проживання неповнолітніх, які не досягли 14 років, або осіб, які перебувають під опікою, вважається місце проживання їх батьків (усиновителів) або опікунів.

Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місце знаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна - місце знаходження основної частини рухомого майна.

Після смерті військовослужбовців строкової служби, а також студентів, які навчалися в технікумах чи вищих навчальних закладах поза місцем постійного проживання, місцем відкриття спадщини визнається місце їх постійного проживання до призову на строкову службу або до вступу на навчання до навчального закладу.

Якщо у спадкоємців відсутні наведені вище документи, то нотаріус вимагає копію рішення суду, яке вступило в законну силу, про встановлення юридичного факту - місця відкриття спадщини.

2. Спадкування за заповітом.

В ст. 1217 ЦК України передбачено два види спадкування: за заповітом або за законом.

Законодавець надає громадянину право призначити спадкоємців особисто - шляхом складання заповіту.

Новий ЦК України вперше у вітчизняному законодавстві дає легальне визначення заповіту. Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок її смерті (ст. 1233 ЦК).

Заповіт повинен відповідати загальним правилам щодо дійсності правочину, а саме:

- 1) заповідач повинен бути дієздатним на момент укладання заповіту;
- 2) зміст заповіту не повинен суперечити закону;
- 3) зміст заповіту повинен відображати дійсну волю заповідача;
- 4) заповіт повинен бути вчинений у визначеній законом формі;
- 5) умови заповіту повинні бути здійсненими.

Як цивільно-правовий правочин заповіт характеризується і цілою низкою специфічних ознак.

По-перше, заповіт - це односторонній правочин, який вважається дійсним після того, як заповідач в установленому порядку і в належній формі виявить свою волю. Про складення заповіту заповідач може сповістити своїх спадкоємців чи інших зацікавлених осіб, а може і не знайомити їх із своєю останньою волею, що ніяк не впливає на дійсність заповіту.

По-друге, особливість заповіту полягає в тому, що цей правочин настільки тісно пов'язаний з особистістю заповідача, що виключає його складання за допомогою представника чи довірителя.

По-третє, заповіт - розпорядження на випадок смерті заповідача, тобто безпосередньо правові наслідки, які пов'язані з реалізацією його волі, настануть лише за умови смерті заповідача. Заінтересовані особи не можуть оспорити заповіт навіть, якщо їм відомий його зміст, оскільки заповіт вступає в силу лише після смерті заповідача.

Водночас заповіт не є умовним *правочином*. Та обставина, що він вступає в силу лише за наявності певного складу юридичних фактів, є основним положенням такого *правочину*, а не додаткова обставина, від якої вона буде залежати. Умовою є певна обставина, яка може настати, але може і не настати. Смерть же людини неминуча,

невідомий лише момент смерті. Умова є завжди додатковим моментом *вправочині*, яка встановлюється за погодженням сторін, і саме від бажання сторін залежить надання *правочину* умовного характеру. Якщо така умова буде відсутньою, *правочин* буде мати юридичну силу, незважаючи на відсутність умов. А оскільки заповіт укладається саме на випадок смерті, то ця обставина і є необхідним, а не випадковим елементом заповіту, який заповідач за своїм бажанням може включити, або може і не включати.

Заповіт повинен бути складений у письмовій формі і нотаріально посвідчений. Особливість заповіту полягає в тому, що він містить в собі волю спадкодавця, яку він виклав ще за життя, але безпосереднє здійснення цієї волі можливе лише за умови смерті спадкодавця. Ця обставина і обумовлює особливі вимоги до оформлення заповіту, оскільки після смерті особа вже не має можливості уточнити чи конкретизувати свої наміри, наприклад, яку саме частину будинку повинен успадкувати син, а яку дочка, що розумів спадкодавець під «цінними речами», які необхідно передати брату; нарешті померлий буде взагалі позбавлений можливості оспорювати цей правочин в силу природних причин.

Тому в законодавстві і передбачені певні гарантії того, щоб воля померлого була виконана належним чином. Законодавець повинен бути впевненим, що особа бажає розпорядитися своїм майном саме на випадок смерті, а не наприклад, подарувати його; що майно передається спадкоємцям не в рахунок майбутніх послуг, які вони будуть надавати спадкодавцю, як це має місце за договором довічного утримання, а саме безоплатно після смерті; що спадкодавець розуміє, що внаслідок такого розпорядження можуть залишитися без засобів до існування його малолітні діти чи непрацевдатна дружина.

Нарешті, особливість змісту правочину, згідно з яким громадянин розпоряджається нажитим за все життя майном, обумовлює необхідність додаткових гарантій в тому, що такий правочин укладений спадкодавцем свідомо, без насильства, погроз, обману. Складання заповіту в письмовій формі дає можливість заповідачу серйозно обдумати свої наміри, уникнути покvapливості, поспіху, прийняття необдуманих поспішних рішень.

Усі ці обставини і обумовлюють обов'язковість складання заповіту в письмовій формі й посвідчення його державним чи приватним нотаріусом, що є необхідною умовою його дійсності.

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» у населених пунктах, де відсутні нотаріальні контори, заповіт можуть посвідчити службові особи виконкому. За кордоном - відповідні консульські установи та дипломатичні представництва. Окрім державного нотаріуса, заповіт може посвідчити і приватний нотаріус (ст. 36 Закону України «Про нотаріат»).

В інтересах громадян, яким обставини не завжди дозволяють звернутися до нотаріальної контори, закон покладає на певних посадових осіб обов'язки по посвідченню заповіту, який у цих випадках прирівнюється до нотаріального (ст. 40 Закону України «Про нотаріат»).

До *нотаріально посвідчених заповітів* прирівнюються:

- заповіти громадян, які перебувають на лікуванні в лікарнях, інших стаціонарно-профілактичних закладах, санаторіях або проживають у будинках для осіб похилого віку та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв, а також директорами та головними лікарями зазначених будинків для осіб похилого віку та інвалідів;
- заповіти громадян, які перебувають під час плавання на морських суднах або суднах внутрішнього плавання, що плавають під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;
- заповіти громадян, які перебувають у пошукових, арктичних та інших подібних до них експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;
- заповіти військовослужбовців та інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками, їх заступ-

никами з медичної частини, старшими і черговими лікарями цих госпіталів, санаторіїв та інших військово-лікувальних закладів;

- заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ та військово-навчальних закладів, де немає державних нотаріальних контор, приватних нотаріусів, посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, також заповіти працівників і службовців, членів їх сімей та сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ та закладів;
- заповіти осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, посвідчені начальниками місць позбавлення волі або начальниками слідчих ізоляторів.

Названі вище посадові особи зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів до державної нотаріальної контори чи державного нотаріального архіву за місцем постійного проживання заповідача.

Якщо заповідач не мав постійного місця проживання або місце проживання заповідача невідоме, заповіт надсилається на зберігання до державного нотаріального архіву міста Києва.

Завідуючий державним нотаріальним архівом чи державною нотаріальною конторою зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання. У разі встановлення невідповідності його законності, - не пізніше наступного дня повідомити про це заповідача і посадову особу, яка посвідчувала цей заповіт.

ЦК РФ передбачає можливість викладення громадянином останньої волі в простій письмовій формі за надзвичайних обставин (ст. 1129 ЦК РФ). Такий «спрощений» заповіт повинні підписати два свідки. За заявою зацікавленої особи дійсність заповіту підтверджується судом. Заповіт втрачає силу, якщо заповідач протягом місяця після припинення надзвичайних обставин не посвідчить заповіт належним чином.

У вітчизняному законодавстві така новела відсутня. Одночасно, в ч. 2 ст. 219 ЦК України передбачено, що суд може визнати дійсним правочин, якщо буде встановлено, що він відповідав справжній волі особи, яка його вчинила, а нотаріальному посвідченню правочину перешкоджала обставина, яка не залежала від її волі. Таким чином, вітчизняний законодавець, по суті, не виключає можливості визнання дійсним навіть усного заповіту укладеного за надзвичайних обставин. Ми вважаємо, що норму, яка дозволяє суду визнавати дійсним заповіт, незважаючи на порушення нотаріальної форми, законодавець повинен «не маскувати» в книзі першій «Загальні положення» ЦК України, а «цивілізовано» розмістити безпосередньо в главі 86 «Спадкування за заповітом» книги шостої «Спадкове право». Сам зміст такої норми повинен більш детально визначати порядок і умови легалізації такого заповіту судом.

У заповіті зазначається місце і час його укладання і він підписується особисто заповідачем. Якщо громадянин через фізичну ваду, хворобу або з інших поважних причин не може власноручно підписати заповіт, за його дорученням і в його присутності та в присутності нотаріуса, заповіт може бути підписаний іншим громадянином. Про причини, з яких громадянин не міг підписати заповіт, зазначається у посвідчувальному написі.

Громадянин, на користь якого заповідається майно, не вправі підписувати його за заповідача. Якщо заповідач неписьменний або сліпий, нотаріус прочитує йому текст заповіту, про що на заповіті робиться відповідна відмітка. Якщо сліпий громадянин письменний, він сам підписує заповіт.

Заповідачем може бути будь-яка фізична особа незалежно від статі, національності, виду занять тощо.

Посвідчення заповіту через представника заборонено Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (п. 156).

Заповіт повинен бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало неясності чи суперечок після відкриття спадщини. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається надання доказів, що підтверджують його право на майно, яке заповідається.

Найважливішим у будь-якому заповіті є призначення спадкоємців. Заповідач може призначити одну особу своїм спадкоємцем, заповівши їй усе майно, в чому б воно не полягало і де б воно не перебувало. Він може скласти заповіт шляхом перерахування певних речей, які він бажав залишити спадкоємцям. Заповідач може призначити кілька спадкоємців, розподіливши між ними своє майно. Спадкодавець також має право доручити одному чи кільком спадкоємцям виконати за рахунок спадкового майна певні дії на користь третьої особи, яка названа в заповіті. Покладання виконання таких обов'язків на спадкоємця називається *заповідальним відказом або легатом*.

Предметом заповідального відказу можуть бути доручення спадкоємцям передати певну річ чи певну грошову суму третій особі (відказоодержувачу).

Особливим видом заповідального відказу є покладання на спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, обов'язку надати іншій особі право довічного користування цим будинком або його частиною.

Якщо спадкоємець, на якого покладений обов'язок виконати заповідальний відказ, відмовиться від спадщини чи помре раніше спадкодавця, то цей обов'язок переходить до того спадкоємця, який отримав відповідну частку спадщини. Заповідальний відказ відпадає, якщо пасиви спадщини перевищують її активи, або та частина заповіту, в якій передбачений заповідальний відказ, у судовому порядку визнана недійсною, або коли відказо-одержувач помре раніше заповідача.

Якщо відказоодержувач відмовляється від належного йому права, то відповідно збільшується частка майна того спадкоємця, на якого було покладено обов'язок виконати заповідальний відказ.

У ЦК не міститься правил щодо недопустимості призначення в заповіті строку виконання відказу. Тому, якщо в заповіті такий строк призначений, то право на позов, а відповідно і початок перебігу позовної давності, починається саме з цього строку, звичайно за умови, що спадкоємець ухиляється від виконання заповідального відказу.

В чому полягає практичне значення заповідального відказу? Чи не простіше призначити відказоодержувача спадкоємцем за заповітом і заповісти йому певну частку майна? Справа в тому, що в певних випадках без допомоги заповідального відказу заповідач не може досягти мети, яку перед собою ставить. Наприклад, він бажав передати відказоодержувачу майно в тимчасове користування, а за заповітом це не можливо, оскільки спадкоємці отримують майно у власність. Нарешті, легатарій має право вимагати від спадкоємців, обтяжених відказом, виконання відказу, а із свого боку, ніяких зобов'язань ні перед спадкоємцями, ні перед кредиторами спадкодавця не несе.

Поруч із заповідальним відказом заповідач може зробити ще одне розпорядження, яке має назву «*покладання*». Відповідно до покладання заповідач, не обтяжуючи спадкоємця заповідальним відказом, може покласти на нього обов'язок виконати певні дії для загальнокорисної мети.

Так, заповідач може зобов'язати своїх спадкоємців надавати всім бажаючим можливість оглядати зібрану ним колекцію (наприклад, мінералів чи картин), зобов'язати своїх спадкоємців надавати його картини для організації безкоштовних виставок тощо. Один з професорів Київського університету побажав, щоб його спеціальною бібліотекою мали можливість користуватися викладачі та студенти факультету, де він протягом багатьох років працював.

Відмінність заповідального відказу від покладання полягає в тому, що за заповідальним відказом доручення виконати певні дії робиться на користь конкретної особи, тобто при заповідальному відказі вимагається завжди наявність трьох суб'єктів: заповідача, обтяженого відказом спадкоємця і відказоодержувача. А при покладанні конкретна особа, яка має право вимоги, відсутня. Виконання покладання може вимагати прокурор, зацікавлені організації, виконавець заповіту, обов'язок якого полягає в тому, щоб слідкувати за точним виконанням заповіту іншими спадкоємцями.

При складанні заповіту заповідач може передбачити, що на день його смерті спадкоємці за заповітом уже можуть померти, або з будь-яких інших причин не побажають прийняти спадщину.

Підпризначення спадкоємця (*субінституція*) - це призначення заповідачем додаткового спадкоємця на той випадок, коли основний спадкоємець, який вказаний у заповіті, помре раніше заповідача або відмовиться від спадщини.

Підпризначення спадкоємця потрібно відрізнити від *спадкової трансмісії*. Якщо для покликання до спадщини попризначеного спадкоємця треба, щоб він пережив момент відкриття спадщини і щоб основний спадкоємець не претендував на спадщину, то спадкова трансмісія має місце у тих випадках, коли спадкоємець, за законом чи за заповітом, помирає після відкриття спадщини і його частка переходить вже до його спадкоємців, які можуть бути як спадкоємцями за законом, так і за заповітом.

Наприклад, заповідач заповів усе своє майно дружині та сестрі. Після його смерті помирає сестра, не встигаючи прийняти спадщину. У цьому випадку її частку спадкують її спадкоємці за законом - чоловік, діти (шурин, племінник чи племінниці померлого) або спадкоємці за її заповітом. А це можуть бути зовсім сторонні для її брата особи.

До заповіту може бути включене і розпорядження немайно-вого характеру (про порядок проведення поховання заповідача, бажання призначити опіку над неповнолітнім тощо).

В ЦК України заповідачу надається можливість скласти **заповіт з умовою**. Звичайно, заповідач не може зобов'язувати спадкоємців умовами, виконання яких обмежувало б їх правоздатність, порушувало б закон чи суперечило б нормам моралі. Наприклад, неправомірною умовою отримання спадщини для дружини є заборона укладати повторний шлюб, для дочки - вимога укласти шлюб з певною особою, для сина - вибрати певний вид заняття тощо.

Тобто, заповідач може обумовити виникнення в особи, яка названа в заповіті, права на спадкування наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою, і ця умова повинна існувати на час відкриття спадщини. Така редакція статті є не досить вдалою. Вона практично позбавляє заповідача можливості виявити свою волю. Так, якщо дідусь передбачить умовою отримання спадщини набуття онуком вищої освіти, а на момент смерті заповідача онук буде лише студентом старшого курсу, то він автоматично позбавляється права на спадщину, оскільки відсутня умова її отримання. Ми вважаємо, що спадкоємець повинен мати право протягом певного часу виконати зазначену в заповіті умову'.

Американський космонавт Нейл Армстронг, який 21 червня 1969 р. вперше в історії людства висадився на поверхні Місяця, несподівано став спадкоємцем за заповітом, що був складений ще в **1891** р. палкою прихильницею французького письменника Жюль Верна. Умовою отримання спадщини було: «зробити перший крок на поверхні небесного тла». За вітчизняним законодавством космонавт права на спадщину не набув би.

Будь-який дієздатний громадянин може залишити за заповітом все своє майно або його частку (не виключаючи предметів домашньої обстановки та вжитку) одному чи кільком особам, які як входять, так і не входять в коло спадкоємців за законом, а також окремим організаціям чи державі.

Законодавець встановлює свободу заповіту, тобто заповідач може скласти заповіт на користь будь-якої фізичної чи юридичної особи, держави. В свій час широкого розголосу набув випадок, коли громадянка США заповіла все своє майно радянським космонавтам Ю. Гагаріну та Г. Тітову. Одночасно закон забезпечує права та інтереси так званих **обов'язкових спадкоємців**, тобто осіб, які, незважаючи на зміст заповіту, завжди мають право на певну частку спадщини.

До обов'язкових спадкоємців належать: неповнолітні або непрацездатні діти померлого (у тому числі й усиновлені); непрацездатне подружжя; непрацездатні батьки (у тому числі й усиновителі).

Наведений законодавцем перелік осіб, які мають право на обов'язкову частку спадщини, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Інші непрацездатні родичі померлого -брати, сестри, дід, баба не є обов'язковими спадкоємцями.

Незважаючи на зміст заповіту, обов'язкові спадкоємці мають право отримати половину частки спадщини, яка б належала їм за законом. Тобто право заповідача на вільне розпорядження своїм майном у даному випадку обмежується. До обов'язкової частки належить і домашнє майно, і предмети домашнього вжитку, і вклади в банківських установах. Обов'язкова частка спадщини не обтяжується боргами спадкодавця.

Умовою одержання обов'язкової частки не є злиденність спадкоємця. Тобто, якщо особа, яка має право на обов'язкову частку спадщини, матеріально забезпечена, отримує пристойну пенсію, має рахунок у банку, нерухомість і не потребує допомоги, це не позбавляє її права на обов'язкову частку, навіть якщо спадкодавець намагався це зробити. За позовом заінтересованої особи, її законних представників, прокурора заповіт у судовому порядку може бути визнаний недійсним у певній частині.

В ст. 1243 ЦК України подружжю надано право скласти **спільний заповіт** щодо майна, яке належало йому на праві спільної сумісної власності. Після смерті одного з подружжя частка у праві спільної сумісної власності переходить до подружжя, який пережив, а на майно нотаріус накладає заборону.

У разі смерті останнього права на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

На нашу думку, таку новелу в цілому навряд чи можна назвати вдалою.

Зазвичай, подружжя володіє не лише спільним сумісним майном, а і певним майном, яке належить йому на праві приватної власності. Спільний же заповіт подружжя не охоплює всього належного на праві власності майна, тому кожен із подружжя повинен скласти ще й заповіт, в якому визначити долю такого майна на випадок своєї смерті. За таких обставин складання спільного заповіту не лише пов'язане із зайвими витратами, а і взагалі позбавлено сенсу.

Законодавець штучно обмежує останню волю громадянина, оскільки позбавляє його можливості у спільному заповіті розпорядитися всім своїм майном, що суперечить одному із основних принципів спадкового права - принципу свободи заповіту. Подружжя, яке пережило, позбавлено також можливості відкликати заповіт, незважаючи на негідну поведінку (але в межах закону) особи, яка призначена спадкоємцем в спільному заповіті.

Законодавчо не визначеною залишається доля спадкового майна, якщо одне із подружжя визнано недієздатним, а інше розриває з ним шлюб, а також у випадках, коли шлюб визнано недійсним. Накладення заборони на майно після смерті одного із подружжя може порушити права так званих обов'язкових спадкоємців, які незалежно від змісту заповіту, мають право на певну частку.

Безумовно, норма, яка надає подружжю скласти спільний заповіт, за своїм характером є прогресивною, оскільки розширює спадкову правоздатність громадян. З іншого боку, ми вважаємо, що її зміст потребує законодавчого редагування.

В ст. 1233 ЦК України законодавець вперше визначив **поняття заповіту** - це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. З цього визначення випливає не лише неможливість складання заповіту за допомогою представника, а і односторонність правочину, який вчиняється, тобто, залежність його укладення від волевиявлення саме однієї сторони. Таким чином, легалізуючи спільний заповіт подружжя, законодавець повинен був відповідно і визначити поняття заповіту, як особливого виду правочину.

Не виключаючи можливість складання заповіту подружжя, ми вважаємо, що під заповітом подружжя необхідно розуміти такий заповіт, в якому кожне із подружжя, висловлюючи свою волю, призначає спадкоємцем на випадок своєї смерті виключно інше подружжя.

Немає також підстав, обмежувати право подружжя в спільному заповіті розпорядитися лише майном, яке належатиме їм на праві спільної сумісної власності. В спільному

заповіті подружжя може визначити долю всього майна, яке належить йому на праві приватної власності.

Після смерті одного із подружжя іншому подружжю повинно бути надано право змінити чи скасувати заповіт на загальних підставах, в тому числі і призначити іншого спадкоємця.

ЦК України надає заповідачу право скласти так званий **«секретний заповіт»**, тобто заповіт, зі змістом якого не має право ознайомитися навіть нотаріус (ст.1249 ЦК). Такий заповіт у присутності двох свідків кладуть в конверт і опечатують. Мета секретного заповіту - максимально забезпечити таємницю заповіту. В історії вітчизняного законодавства такий інститут аналогів не має.

Чи стане така новела додатковою гарантією таємниці заповіту - не відомо, але що вона зашкодить насамперед заповідачеві, тут сумніву немає. При посвідченні заповіту нотаріус перевіряє відповідність його змісту чинному законодавству, допомагає заповідачеві точніше сформулювати свої думки, підказує, як уникнути помилок при складанні заповіту. Незважаючи на таку кваліфіковану допомогу, в судовій практиці не поодинокі випадки, коли заповіт в судовому порядку визнається недійсним.

Яка правова природа такого правочину? Що посвідчує нотаріус в цьому випадку? Лише ту обставину, що йому певна особа в певний час передала заклеєний конверт. То чи можна вважати такі дії нотаріуса посвідченням заповіту?

Передача нотаріусу на зберігання запечатаного конверту являє собою не посвідчення заповіту, а різновид нотаріальної послуги, передбаченої Законом України «Про нотаріат» - прийняття документів на зберігання. В іншому випадку законодавець повинен легалізувати і «секретні» договори дарування, довічного утримання, ренти, купівлі-продажу тощо.

Мета секретного заповіту - уникнути зайвого розголосу. Але недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю захищає ст. 1255 ЦК «Таємниця заповіту». Саме вона надає заповідачу впевненості, що про складання заповіту та його зміст ніхто не буде ознайомлений передчасно.

Нотаріус чи посадова, службова особа, які посвідчували заповіт і розголосили його таємницю, повинні притягатися до дисциплінарної відповідальності, а за достатніх підстав - відшкодовувати і моральну шкоду.

Якщо складання секретного заповіту має на меті створити заповідачу додаткові гарантії захищеності змісту заповіту, то навряд чи цих гарантій буде достатньо, щоб при сучасних науково-технічних досягненнях «приховати» зміст «таємничого конверту» від недобросовісного нотаріуса.

Загальний низький рівень правової обізнаності не дасть пересічним громадянам можливості належним чином реалізувати своє право, а лише обумовить зростання кількості судових спорів щодо визнання заповіту недійсним.

Незважаючи на те, що у ст. 1217 ЦК законодавець зазначає, що спадкування здійснюється *за заповітом* або *за законом*, глава 90 ЦК передбачає спадкування **за спадковим договором**.

Заспадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст. 1302 ЦК). За своєю правовою природою цей договір дещо нагадує договір довічного утримання, хоча право власності на майно за спадковим договором виникає лише після смерті відчужувача.

3. Спадкування за законом

При спадкуванні майна в Україні застосовуються два основних порядки визначення спадкоємців та розподілу спадкового майна. При спадкуванні за законом до спадкування закликаються ті особи, яких законодавець називає спадкоємцями. Тобто, в цьому випадку спадкове майно розподіляється між особами, які названі в числі спадкоємців у

відповідних статтях ЦК України. Такі особи називаються *законними спадкоємцями*, або колом спадкоємців за законом.

Спадкування за законом має місце тоді, коли воно не змінене заповітом, тобто спадкодавець у заповідальному розпорядженні не призначив спадкоємців особисто. Тобто, спадкування за законом настає, коли:

- а) спадкодавець не скористався наданим йому правом і не склав заповіт;
- б) заповідач скасував раніше складений заповіт і не залишив нового;
- в) заповіт в судовому порядку визнаний недійсним повністю чи частково;
- г) складеним заповітом не охоплене все належне заповідачу майно;
- д) спадкоємці за заповітом померли раніше спадкодавця, а інших спадкоємців заповідач не підпризначив;
- є) спадкоємці за заповітом усунуті від спадщини як «негідні» відповідно до ст. 1224 ЦК, не прийняли спадщину, відмовилися від неї або не виконали умов заповіту.

Кого ж саме законодавець називає в числі спадкоємців за законом? Передусім це особи, які за характером сімейно-побутових зв'язків були найближчими до покійного. Незважаючи на те, що спадкодавець не склав заповіту, законодавець намагається передбачити, кому б цей громадянин міг залишити своє майно, і цілком обґрунтовано вважає, що це повинні бути найближчі до померлого особи. Вирішуючи це питання, законодавець враховує такі обставини: кровну спорідненість, шлюбні відносини, відносини усиновлення (удочеріння), перебування на утриманні.

Спадкоємці за законом призиваються до спадкування в порядку черги. Якщо ЦК УРСР 1963 р. було встановлено дві черги спадкоємців, то діючим законодавством коло черг збільшено до п'яти.

Спадкоємцями першої черги є діти (в тому числі й усиновлені), подружжя, батьки (в тому числі усиновителі), а також дитина, яка народилася після смерті спадкодавця.

До спадкоємців першої черги належать також онуки та правнуки, але лише в тому випадку, якщо на момент відкриття спадщини немає в живих того з батьків, який би був спадкоємцем.

До спадкоємців належать не тільки діти, які народилися в зареєстрованому шлюбі, але й ті діти, стосовно яких батько добровільно визнав своє батьківство і без укладання шлюбу, або ж батьківство було встановлено в судовому порядку. Навіть якщо шлюб був визнаний недійсним, діти, народжені у такому шлюбі, користуються такими ж правами спадкоємців, як і діти, народжені в дійсному шлюбі.

До дітей спадкодавця прирівнюються усиновлені діти, які спадкують після свого усиновителя, і вже не вважаються спадкоємцями за законом рідних батьків. Усиновлення повинне бути оформлене належним чином рішенням органів опіки та піклування.

Не належать до спадкоємців за законом пасинки та падчерці після вітчима та мачухи, якщо не мало місце усиновлення чи утримання.

До спадкоємців другої черги відносяться брати, сестри, дід, баба померлого. Чинне законодавство не робить ніяких відмінностей між братами та сестрами повнорідними, єдинокровними чи єдинокровними. Для спадкування у другій черзі після брата чи сестри досить походження від спільної матері чи батька. Зведені брати та сестри, тобто діти, батьки яких уклали шлюб між собою, права спадкування один після одного не набувають, оскільки у них відсутні спільні батько та матір.

За рішенням суду між усиновленим та його бабою, дідом, братом та сестрою за походженням може бути збережений правовий зв'язок, у цьому випадку спадкування відбувається на загальних підставах.

Про розширення кола спадкоємців за законом висловлювалися окремі науковці ще в 30-х роках. Цю ж позицію поділяли деякі фахівці і при обговоренні проектів нових цивільних кодексів союзних республік на початку 60-х років. Але позитивного вирішення в законодавстві ця пропозиція не знайшла.

У новому ЦК України значно розширене коло спадкоємців за законом, причому це поняття поширюється не лише на осіб за ознакою родинних чи сімейних зв'язків, а й за ознакою членства у сім'ї. І якщо перша і друга черга спадкоємців за законом змін не зазнала, то у **третю чергу** право на спадкування за законом мають рідні дядько та тітка спадкодавця (ст. 1263 ЦК).

У **четверту чергу** право на спадкування за законом мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до відкриття спадщини (ст. 1264 ЦК).

Одним із найбільш спірних питань в науці цивільного та сімейного права залишається поняття «член сім'ї».

У чинному законодавстві немає визначення поняття не лише «член сім'ї», а й поняття «сім'я» взагалі, хоча від правильного застосування цього терміну в кожному конкретному випадку залежить не лише обсяг і характер суб'єктивного права, а й саме існування цього права (на житлове приміщення, аліменти, пенсію, пільги тощо). Це поняття використовує житлове, трудове, страхове законодавство, законодавство про соціальне забезпечення.

Так у статті 64 Житлового Кодексу УРСР до сім'ї наймача віднесені подружжя наймача, їхні діти, батьки. Членами сім'ї наймача можуть бути визнані й інші особи, якщо вони постійно проживають спільно з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Поняттям «член сім'ї» послуговується також трудове право, страхове право, право соціального забезпечення.

В ст. 23 Закону України «Про державний бюджет України на 2004 рік» від 27 листопада 2003 р. зазначено, що до членів сім'ї пільговика при наданні пільг належать: дружина (чоловік), їх неповнолітні діти (до 18 років); неодружені повнолітні діти, яких визнано інвалідами з дитинства 1 та 2 групи або інвалідами 1 групи; особа, яка проживає разом з інвалідом війни 1 групи та доглядає за ним за умови, що інвалід війни не перебуває у шлюбі; непрацездатні батьки; особа, яка перебуває під опікою або піклуванням громадянина, що має право на пільги та проживає з ним.

Відповідно до п. 26 Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам і державної соціальної допомоги на догляд, затвердженого постановою КМ України від 2 квітня 2005 р. № 261 до складу сім'ї включаються: чоловік, дружина, діти, які перебувають на утриманні цієї особи віком до 18 років; діти - студенти вищих навчальних закладів 1-4 рівня акредитації та професійно-технічних навчальних закладів з денною формою навчання віком до 23 років, які не мають власних сімей, у тому числі ті, що одержують стипендію, незалежно від того, де вони проживають (разом з батьками чи перебувають на навчанні в іншому населеному пункті); особи, шлюб яких не зареєстровано, якщо вони разом проживають та ведуть спільне господарство; усиновлені діти, які проживають з усиновителями. До складу сім'ї не включаються: батьки, дід, баба, брати, сестри, діти, які перебувають на повному державному утриманні та деякі інші особи.

Офіційне тлумачення поняття «член сім'ї» спробував дати і Конституційний Суд України. У своєму рішенні від 3 червня 1999 року він зазначив, що природа сімейних правовідносин визначається кровними (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; спільним постійним проживанням; веденням спільного господарства. Членами сім'ї можуть бути визнані й інші особи за умови постійного спільного проживання і веденням спільного господарства.

Зазначимо, що це тлумачення поширюється лише на поняття «член сім'ї військовослужбовця, працівника міліції, особового складу пожежної охорони».

Коментатори ЦК поняття «проживали однією сім'єю» традиційно розкривають, виходячи із норм Сімейного кодексу України. Так, за ст. 3 СК сім'єю складають особи, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Відсутність законодавчого поняття «член сім'ї» обумовлює і відсутність чіткого розуміння поняття «спадкоємець третьої черги». А це провокує численні судові розгляди,

коли ті чи інші спадкоємці, або і зовсім сторонні особи, будуть наполягати на визнанні їх членами сім'ї в судовому порядку.

П'яту **чергу спадкоємців** становлять інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення (ст. 1265 ЦК).

Ця новела, по суті, безмежно розширює коло спадкоємців за законом і практично позбавить державу права на так звану *ві-думерлу* (*виморочну*) *спадщину*, тобто майно, яке залишилося після смерті громадянина за відсутності спадкоємців як за заповітом, так і спадкоємців за законом, і яке успадковується державою.

Якщо на думку розробників нового ЦК перехід виморочної спадщини до держави є несправедливим, то чи доцільнішою є пропозиція, за якою цю ж спадщину замість держави будуть отримувати далекі родичі, які можуть не лише не підтримувати ніяких стосунків з померлим, а й взагалі не знати про його існування. І як справедливо вже зазначалося, ці далекі родичі й самі не розраховували отримати щось із цієї спадщини.

Закон повинен бути не лише справедливим, але й зрозумілим. Чи має уяву пересічний громадянин про «спорідненість шостого ступеня»? Не кожен правознавець зможе назвати «родичів шостого коліна», тому редакція статті є невдалою спробою «юридичної економії».

Ступінь родинності визначається кількістю народжень, які відділяють родичів, при цьому народження самого спадкодавця в це число не входить. Таким чином до спадкування в четверту чергу послідовно закликаються:

- родичі *четвертого ступеня* споріднення - діти рідних племінників і племінниць спадкодавця (двоюрідні онуки і онучки, рідні брати і сестри його діда та бабки (двоюрідні дід та баба);

- родичі *п'ятого ступеня* споріднення - діти його двоюрідних онуків і онучок (двоюрідні правнуки та правнучки), діти його двоюрідних братів та сестер (двоюрідні племінниці та племінники), діти його двоюрідних дідів та бабок (двоюрідні дядьки та тітки);

- родичі *шостого ступеня* споріднення - діти його двоюрідних правнуків та правнучок (двоюрідні праправнуки та праправнучки), діти його двоюрідних племінників та племінниць (троюрідні онуки та онучки), діти його двоюрідних дядьків та тіток (троюрідні брати та сестри).

Для того щоб довести нотаріусу існування родинних зв'язків (по жіночій лінії) із померлою троюрідною сестрою, спадкоємець повинен надати сімнадцять свідоцтв про народження, смерть та шлюб і це за умови, що ніхто із жінок (спадкоємець, мати, бабуся, двоюрідна бабуся, двоюрідна тітка, троюрідна сестра) не розривав і не укладав нового шлюбу. Чи зможе спадкоємець протягом встановленого шестимісячного терміну довести своє право на спадщину за умови, що **нікого** із згаданих родичів уже немає в живих?

На допомогу родичів у цій ситуації спадкоємець розраховувати не може, оскільки нікого із згаданих вище родичів вже немає в живих, тому і свідоцтва про народження та шлюб своєї двоюрідної бабусі, яка померла ще до війни, повинен віднайти він сам. В таких випадках важко уникнути тривалих, витратних і безперспективних судових процесів, а право на спадкування родичів шостого ступеня спорідненості перетворюється на декларацію.

До п'ятої черги ЦК України відносить також утриманців померлого, які не були членами його сім'ї, тобто непрацездатних і неповнолітніх осіб, які протягом п'яти років одержували від спадкодавця матеріальну допомогу, яка була для них єдиним або основним джерелом засобів існування (ст. 1265 ЦК).

За ЦК УРСР 1963 р. утриманці, тобто особи, які були непрацездатними за віком чи за станом здоров'я, і перебували на утриманні спадкодавця не менше року до відкриття спадщини, складала особливу групу спадкоємців. Непрацездатними вважаються подружжя чоловічої статі з досягненням ними 60-ти років та жіночої статі з досягненням

55-річного віку, незалежно від того, настало у них право на пенсію чи ні; неповнолітні до 18 років, а також інваліди I—III групи, незалежно від того, була їм призначена пенсія чи ні.

За ЦК УРСР 1963 р. утриманці не мали своєї постійної черги - вони закликалися до спадкування разом з тією чергою, яка отримувала спадщину. ЦК України практично усуває утриманців від спадкування, оскільки право на спадщину вони набувають лише за відсутності перших чотирьох черг спадкоємців за законом.

Зміст спадкування за законом полягає в тому, що законодавець за відсутності заповіту моделює поведінку померлої особи щодо розпорядження належним їй майном. І зрозуміло, що до числа спадкоємців за законом повинні потрапити найближчі і найдорожчі для спадкодавця особи - його діти, батьки, дружина. Але і до утриманця спадкодавця своє ставлення висловив чітко і однозначно ще за життя: утриманець отримував від нього допомогу, яка була постійним і основним джерелом існування протягом не менше 5 років.

Тому позбавлення утриманця засобів існування після смерті спадкодавця означає спотворення волі спадкодавця і викликає цілком природне запитання: хто ж буде піклуватися про таку особу? Нам здається, що в цьому випадку обов'язки по утриманню шляхом надання аліментів повинні покладатися на спадкоємців, які прийняли спадщину, пропорційно їх часткам.

Нове спадкове законодавство надало право на спадкування в порядку представлення не лише внукам та правнукам, але і племінникам та двоюрідним братам та сестрам померлого. При спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення (ст. 1266 ЦК).

В ЦК України з'явилася новела, яка передбачає *зміну черговості* одержання права на спадкування (ст. 1259 ЦК).

Черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини. Водночас цей договір не може порушувати прав спадкоємця, який не бере в ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині.

Черговість спадкування може бути змінена і за рішенням суду. Так, фізична особа, яка протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані, може вимагати в судовому порядку визнання за нею права на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування.

Зазначена новела є досить спірною. Існування низки оціночних понять («тривалий час», «тяжка хвороба», «безпорадний стан», «опікувалася», «матеріально забезпечувала», «інша допомога») перетворює розв'язання справи на підставі норм закону у вирішення згідно із «суддівським баченням», що не може не зумовити появу безпідставних позовів і певних зловживань з боку суддівського корпусу.

Спадкоємці за усною угодою між собою можуть **змінити розмір** частки рухомого майна у спадщині будь-кого з них. Якщо угода стосується нерухомого майна, то вона повинна укладатися в письмовій формі (ст. 1267 ЦК).

ЦК УРСР встановлював особливі правила щодо спадкування предметів домашньої обстановки та вжитку. При спадкуванні за законом це майно успадковували спадкоємці, які не менше одного року до смерті спадкодавця проживали спільно з ним. ЦК України скасував особливий правовий режим домашнього майна, включивши його в загальну спадкову масу. Таким чином, домашнє майно підлягає поділу між спадкоємцями, які закликаються до спадщини, на загальних підставах, хоча спадкоємці, які протягом не менш як одного року до часу відкриття спадщини проживали разом із спадкодавцем однією сім'єю, мають переважне право на виділ їм у натурі предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку в розмірі частки, яка їм належить.

Така новела, на нашу думку, є передчасною. В силу традицій, які склалися на Україні, якщо з батьками залишається син чи дочка, вони піклуються про старих, доглядають їх, а після смерті успадковують домашнє майно. І таке рішення є справедливим. Інші спадкоємці, які мешкають в іншому місці, змушені, звичайно, придбати собі посуд, меблі, телевізор, тощо. Спадкоємці, які мешкають разом із спадкодавцем, не бачать сенсу в придбанні, скажімо ще однієї шафи, бо ця річ в квартирі є і вони нею користуються. Свої кошти вони витрачають на ремонт побутової техніки, на харчі для тих же батьків, сплачують за квартиру, телефон, послуги. І за цих обставин примушувати спадкоємців, які проживали разом із спадкодавцем, виплачувати іншим спадкоємцям вартість частки майна, яке, зазвичай, залишається у них, є рішенням несправедливим.

Спадкоємці однієї черги отримують спадщину в рівних частках. Винятком з цього правила є спадкування спадкоємців *в порядку представлення*. У такому порядку спадкують онуки та правнуки, прабаба, прадід, племінники, двоюрідні брати та сестри померлого. Вони отримують ту частку, яка б належала їх померлим батькам, якби ті були живими на момент відкриття спадщини.

Так, якщо після смерті спадкодавця залишився його син і два онуки раніше померлого другого сина, то половину спадщини отримає живий син, а кожний онук матиме право на одну четверту частину спадщини, оскільки їм разом належить та частка, яку б отримав їх батько, коли б він був живий. Тобто у цьому випадку у спадкоємців однієї черги (син та онуки) частки будуть різними.

Онуки мають право отримати спадщину в порядку представлення лише в тому випадку, якщо їх батьки померли до відкриття спадщини, а не, наприклад, відмовилися від спадщини, чи були усунуті від спадщини як негідні спадкоємці.

Практичне значення має і вирішення питання щодо порядку спадкування онуками, правнуками у випадку, коли вони є спадкоємцями за законом першої черги і, одночасно, один з них перебував на утриманні померлого.

Якщо онуки і правнуки закликаються до спадкування в порядку представлення, вони успадковують порівну в тій частці, яка належала б при спадкуванні за законом одному з померлих батьків. Тобто, якщо б після смерті спадкодавця залишилися його старший син і троє онуків молодшого сина, то син отримав би половину спадку, а онуки поділили б частку свого померлого батька і отримали б по 1/6.

Спадкове майно переходить у власність територіальної громади у таких випадках:

- якщо спадкоємець заповів все своє майно або його частину державі;
- якщо спадкоємці відмовилися від спадщини на користь держави;
- якщо всі спадкоємці відмовилися від спадщини або не прийняли її у встановленому порядку;
- якщо заповідана лише частина майна, а спадкоємці за законом відсутні;
- якщо у спадкодавця немає спадкоємців ні за законом, ні за заповітом і за рішенням суду спадщина визнана відумерлою;
- якщо спадкоємці усунуті від спадщини як негідні.

4.Прийняття спадщини. Відмова від спадщини.

З відкриттям спадщини в спадкоємців постає питання: як правильно та швидко оформити свої спадкові права? Цивільне законодавство встановлює строк в 6 місяців, протягом якого спадкоємці мають заявити про своє бажання оформити спадщину або відмовитися від неї. Якщо цей строк пропущено з поважної причини, наприклад у наслідок хвороби, спадкоємець звертається до суду для продовження строку подачі заяви про прийняття або відмови від спадщини. Тож щоб це не трапилося спадкоємцям слід не гаяти з подачею заяви.

Стаття 1221 Цивільного кодексу визначає, що місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Тому заяву слід подати до тієї нотаріальної контори або ж того приватного нотаріуса, який обслуговує даний округ. До того ж зараз спадкоємцям не доведеться вистоювати у довжелезній черзі на прийом до державного нотаріуса, а свої спадкові права, згідно

останніх змін до Закону України "Про нотаріат" можна оформити у приватного нотаріуса. Дії, вчинені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

Подавати заяву про прийняття або відмову від спадщини спадкоємцям слід особисто, подання такого документа через представника не допускається.

Цивільне законодавство встановлює два способи прийняття спадщини:

- 1) подання нотаріусу за місцем відкриття спадщини відповідної заяви;
- 2) фактичного вступу на володіння спадковим майном та правами особи, тобто якщо спадкоємець постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини.

Особисто я б рекомендувала всім спадкоємцям звертатися до нотаріуса для подання заяви, що б безперечно полегшити процедуру спадкування і процесуальне оформлення документів.

Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, незалежно від того подавали вони або їх представники заяви, чи ні.

Діти, яким виповнилося 14 років мають право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника. Проте заява про відмову від спадщини здійснюється ними за згодою батьків, усиновлювачів, піклувальників, органу опіки та піклування.

Заяву про прийняття спадщини від малолітніх осіб (дітей до 14 років), недієздатних осіб подають батьки, усиновлювачі, опікуни, а відмова від спадщини можлива лише з дозволу органу опіки та піклування.

З моменту, як спадкодавець подав заяву про прийняття спадщини або фактично прийняв її, успадковане майно належить спадкоємцю, він має право користуватися ним, управляти, але до отримання свідоцтва про право на спадщину не може ним розпоряджатися.

Заява про відмову від прийняття спадщини подається також до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини.

Оскільки спадкування є універсальним правонаступництвом, тому спадщину можна прийняти повністю, або відмовляються від неї взагалі. Не допускається прийняття спадщини з умовою чи із застереженням.

Особа, яка подала заяву про прийняття спадщини або про відмову від неї, може відкликати її протягом строку, встановленого для її прийняття спадщини, тобто протягом 6 місяців.

Семінарські заняття

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 1

1. Тема заняття: Загальна характеристика Цивільного права України
2. Мета проведення заняття: розширити знання в сфері Цивільного права України, систематизувати понятійний апарат, поглибити сутність категорій право, цивільне право та основний категорійний апарат.
 - 2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: поняття, предмет, метод і систему Цивільного права України, розкривати джерела Цивільного права України; поняття цивільне законодавство та його наповнення.

вміти: встановлювати предмет Цивільного права, метод правового регулювання, відрізнити Особливу та Загальну частини Цивільного права, перелічувати та розкривати сутність принципів Цивільного права України, розкривати джерела Цивільного права України.

3. План семінарського заняття:

1. Поняття, предмет, метод і система ЦП. Принципи ЦП.

2. Джерела ЦП. Цивільне законодавство.

3. Функції ЦП.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): цивільне право, предмет цивільного права, майнові відносини, особисті немайнові відносини, метод правового регулювання, система цивільного права, принципи, джерело цивільного права, звичай, аналогія, цивільне законодавство, функції цивільного права.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Відмінність та спорідненість понять аналогія закону та аналогія права в цивільному законодавстві.

2. Відмежування цивільного права від інших галузей права.

3. Значення судової практики в цивільному праві.

4. Недійсність нормативних актів.

5. Розвиток науки цивільного права.

6. Цивільне право як навчальна дисципліна.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

1. Навести приклади кожного виду правовідносин, які становлять предмет цивільного права.

2. Що таке цивільне право як галузь права, як дисципліна?

3. Дайте порівняльну характеристику цивільного права та інших галузей права?

4. Що відноситься до джерел цивільного права?

5. Що таке аналогія закону та аналогія права згідно із цивільним законодавством?

6. Перерахуйте та розкрийте зміст функцій цивільного права?

8. Рекомендована література

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чернооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина паблишерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / X 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-тє, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова И. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / И. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / X 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, Т. С. Ківалової, О. І. ХаритонОВОЇ] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Істина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 2

1. Тема заняття: Цивільно-правові відносини

2. Мета проведення заняття: систематизувати та поглибити знання за темою, залучити до аналітичної діяльності, шляхом вивчення цивільного законодавства, розширити знання по темі шляхом розкриття суб'єктів, об'єктів та змісту цивільно-правових відносин.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: що таке цивільно-правові відносини, їх характеристику, поняття «правосуб'єктність», «правоздатність», «дієздатність», «деліктоздатність»; розкривати суть поняття «зміст цивільно-правових відносин»; види цивільно-правових відносин; суб'єктів цивільно-правових відносин, зокрема, фізичних та юридичних осіб, державу та органи місцевого самоврядування; об'єкти цивільно-правових відносин.

вміти: розмежовувати поняття «правосуб'єктність», «правоздатність», «дієздатність», «деліктоздатність»; проводити правову характеристику цивільно-правових відносин, визначати їх вид, суб'єкт, об'єкт.

3. План семінарського заняття:

1. Поняття та зміст цивільно-правових відносин.

2. Види цивільно-правових відносин.

3. Суб'єкти цивільно-правових відносин.

4. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових відносин.

5. Поняття та класифікація суб'єктів цивільно-правових відносин.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): цивільно-правові відносини, правосуб'єктність, зміст цивільних правовідносин, суб'єктивне цивільне право, суб'єктивний цивільний обов'язок, об'єкт цивільних правовідносин, регулятивні та охоронні цивільні правовідносини, абсолютні, загально регулятивні, відносні цивільно-правові відносини, майнові та немайнові цивільно-правові відносини, речові, зобов'язальні, корпоративні, виключні цивільно-правові відносини, активні та пасивні цивільно-правові відносини, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, юридична особа, товариство, установа, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство, представництво, філія, асоціація, корпорація, консорціум, концерн, непідприємницьке товариство, політична партія, громадська організація, фонд річ, продукція, плоди, гроші, цінні папери, акція, облігація, казначейське зобов'язання, вексель, коносамент, чек, бони, складські свідоцтва.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Поняття цінних паперів.

2. Акції та механізм їх функціонування.

3. Правове регулювання обігу облігацій.

4. Поняття та порядок випуску казначейських зобов'язань.

5. Правове регулювання вексельного обігу в Україні.

6. Місце проживання фізичної особи.

7. Фізична особа як підприємець.

8. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або померлою.

9. Майно як об'єкт цивільних прав.

6.Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7.Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

1. Що таке цивільно-правові відносини?

2. Розкрийте зміст цивільно-правових відносин?

3. Що відноситься до об'єктів цивільно-правових відносин?

4. Хто відноситься до суб'єктів цивільно-правових відносин?

5.Які підстави виникнення, зміни та припинення цивільно-правових відносин Ви знаєте?

8.Рекомендована література:

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонової, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина публицерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 3

1. Тема заняття: Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів

2. Мета проведення заняття: систематизувати знання, отримані на лекційному занятті; поглибити уявлення про захист цивільних прав та інтересів судом, у адміністративному порядку, нотаріусом, шляхом самозахисту.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен знати:

яким чином захищаються цивільні права та інтереси у суді, строки подачі позову до суду, що таке позовна давність; порядок захисту цивільних прав та інтересів у адміністративному порядку, нотаріусом; що таке самозахист; що таке виконавчий напис нотаріуса.

вміти: розрізняти порушення цивільного права, невизнання чи оспорювання; оволодіти знаннями по захисту порушених цивільних прав та інтересів для подальшого застосування в професійній практиці та у повсякденному житті.

3. План семінарського заняття:

6. Захист цивільних прав та інтересів судом.
7. Захист цивільних прав та інтересів у адміністративному порядку.
8. Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом.
9. Самозахист.
10. Строки та терміни захисту. Позовна давність.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): захист цивільних прав, порушення цивільного права, способи захисту судом цивільних прав та інтересів, збитки, відшкодування моральної шкоди, виконавчий напис нотаріуса, самозахист, форма самозахисту, строк, термін, претензійний строк, позовна давність.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Обчислення позовної давності.
2. Зловживання суб'єктивними цивільними правами.
3. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу: Що таке самозахист?

Що таке захист цивільних прав?

Що таке захист цивільних прав у судовому порядку?

Що таке строк?

Чим строк відрізняється від терміну?

Що таке строк позовної давності?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д.

Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина публицерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 4

1. Тема заняття: Правочини

2. Мета проведення заняття: розкрити поняття та види правочинів; пояснити, що таке форми правочинів та їх види; виокремити недійсні правочини та їх види.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: що таке правочин; ознаки правочину, види правочинів; що є недійсними правочинами; що таке нікчемні та оспорювані правочини; види недійсних правочинів.

вміти: розрізняти нікчемні правочини; розрізняти оспорювані правочини; розрізняти види правочинів.

3. План семінарського заняття:

4. Поняття та види правочинів.

5. Види і форми правочинів.

6. Визнання правочинів недійсними. Види недійсних правочинів.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): правочин, недійсний правочин, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, реальний правочин, консенсуальний правочин, абстрактний правочин, казуальний правочин.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Суть цивільно-правових дій та їх види.

2. Обставини, які впливають на юридичну силу дій.

3. Способи волевиявлення.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке правочин?

Які ознаки правочину?

Чим правочин відрізняється від договору?

Які є види правочину?

Які є форми правочинів?

Що таке недійсний правочин?

Що таке нікчемний правочин?

Що таке оспорюваний правочин?

8. Рекомендована література

Цивільний кодекс України : станом на 1 верес. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2013. – 440 с.

X623.0-324 / Ц 57

Братель О. Г. Цивільне право України / О. Г. Братель, С. А. Пилипенко. – К. : Вид. О. С. Ліпкан, 2010. – 256 с.

X623 / Б 87

Вавженчук С. Я. Договірне право : навч. посіб. / С. Я. Вавженчук ; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К. : КНЕУ, 2011. – 584 с.

X623.204 я7 / В 12

Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман [та ін.] ; за ред.: А. П. Гетьман, В. І. Борисова ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 432 с.

X623.204 / Д 59

Договірне право України у схемах і таблицях / ред. С. І. Чорнооченко. – Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т, 2011. – 504 с.

X623.204 / Д 59

Зобов'язальне право України : підручник / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." ; за ред.: Є. О. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. – К. : Істина, 2011. – 848 с.

X623.2 я7 / З–78

Ісаєв А. М. Договір дарування за Цивільним кодексом України : монографія / А. М. Ісаєв. – Х. : Дьякопенко, 2010. – 224 с.

X623.211.2 / И85

Краснова М. В. Договори в екологічному праві України : навч. посіб. / М. В. Краснова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Алерта, 2012. – 216 с.

X623.204 / К 78

Крупчан О. Д. Агентський договір : порівняльно-правовий аналіз за законодавством України та Республіки Молдова : монографія / О. Д. Крупчан, В. В. Проценко. – К. : НДІ приват. права і підприємництва, 2011. – 357 с.

X623.204 / К 84

Лукашевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт : монографія / І. С. Лукашевич-Крутник. – Т. : Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 178 с.

X623.211.61 / Л 84

Пучковська І. Й. Неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава та притримання як способи захисту прав кредитора в договірному зобов'язанні : навч. посіб. / І. Й. Пучковська. – Х. : ФІНН, 2013. – 144 с.

X623.208я73 / П 90

Стеценко С. Г. Медичне право України (правові засади забезпечення медичного страхування) : монографія / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, Я. М. Шатковський. – К. : Атіка, 2010. – 208 с.

X623.211.8 / С79

Сучасне українське медичне право : монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.

X623.211.8 / С91

Фокс Ч. Составление договоров. Чему не учат студентов : пер. с англ. / Ч. Фокс. – 4-е изд. – М. : Альпина публицерз, 2011. – 293 с.

X623.204 / Ф 75

Харитонов Є. О. Цивільне право України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3-тє, переробл. і допов. – К. : Істина, 2011. – 808 с.

X623я73 / Х 20

Харитонов Є. О. Цивільне право : посіб. для підгот. до іспиту / Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєва, Ю. Ю. Акіменко. – Вид. 3-ге, перероб. і допов. – Х. : Одіссей, 2013. – Ч. 2. – 256 с.

X623 я7 / Ц 57

Хужокова І. М. Доктрина добрых нравов и публичного порядка в договорном праве: сравнительное исследование / І. М. Хужокова. – М. : Норма : Инфра-М, 2011. – 112 с.

X623.204 (4РОС) / Х 98

Цивільне право України (традиції та новації) : монографія / [С. В. Ківалов [та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, Т. С. Ківалової, О. І. Харитонovoї] ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад". – О. : Фенікс, 2010. – 700 с.

X623 / Ц 57

Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

X623 / Ц 58

Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред.: В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К. : Знання, 2013. – 752 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

X623.0 я7 / Ц 57

Цивільне право : підручник : у 2 т. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"; за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 816 с.

X623я7 / Ц 57

Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Страйд : ФО-П Лисяк Л. С., 2012–2013. – (Серія "Коментарі та аналітика").

Т. 7 : Загальні положення про зобов'язання та договір: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2012. – 736 с.

Т. 8 : Договори про передачу майна у власність та користування: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців. – 2013. – 672 с.

X623.0-324 / Ц 57

Цират А. В. Руководство по составлению и заключению франчайзинговых договоров : право и практика : учеб.-практ. пособие / А. В. Цират . – К. : Истина, 2010. – 352 с. X623.211.8 / Ц68

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 5

1. Тема заняття: Право власності

2. Мета проведення заняття: розкрити поняття права власності, сформулювати його види, пояснити, які норми цивільного законодавства регулюють це питання.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: що таке поняття «власність», ознаки права власності, зміст права власності, підстави набуття права власності, підстави припинення права власності, форми власності.

вміти: відповідно до цивільного законодавства розкривати правові форми права власності, зміст права власності; вирішувати задачі.

3. План семінарського заняття:

5. Загальні положення права власності.

6. Набуття і припинення права власності.

7. Види права власності.

8. Захист права власності.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): власність, підстави набуття права власності, підстави припинення права власності, захист права власності.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Власність та право власності.

2. Зміст права власності.

3. Поняття права спільної власності.

4. Право спільної часткової власності.

5. Право спільної сумісної власності.

6. Поняття та засоби захисту права власності.

7. Віндикаційний позов як спосіб захисту права власності.

8. Негаторний позов як спосіб захисту права власності.

6.Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7.Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке власність?

Які є форми права власності згідно із чинним законодавством?

Що входить в поняття змісту права власності?

Що таке право господарського відання?

Що таке право оперативного управління?

Які існують підстави набуття права власності згідно із чинним законодавством?

Які існують підстави припинення права власності?

Що таке захист права власності?

8.Рекомендована література:

Беляневич О.Г. Господарський договір та способи його укладання. -К., 2002.

Бервено С.М. Проблеми договірного права України: Монограф. -К., 2006.

Берестова І.Е. Набуття і збереження майна без достатньої правової підстави: загальнотеоретичні проблеми та правові наслідки: Монографія. - Дніпропетровськ, 2005.

Боднар Т.В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві. - Монограф. - К., 2005.

Боднар Т.В. Договірні зобов'язання у цивільному праві України. - Монограф. - К., 2007.

Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. - М" 2006.

Васильєва В.А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: Монограф. - Івано-Франківськ, 2006.

Вінник О.М. Публічні і приватні інтереси в господарських товариствах: Проблеми правового забезпечення. Монограф. - К., 2003.

Галянтич М.К. Житлове право: Навч. посібн. - К., 2007.

Галянтич М .К. Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень: Монограф. - К., 2006.

Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.- К., 2001.

Дзера О.В. Розвиток права власності громадян в Україні. - Монограф. - К., 1996.

Покровський І.А. Основные проблемы гражданского права. -М., 1998.

Право власності в Україні: Навч. посіб. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2000.

Право інтелектуальної власності: Підручн. / За ред. О.А.Під-опригори, О.Д.Святоцького. - К.,

Ромовська З. Українське цивільне право. Загальна частина: Підручн.-К., 2006.

Рябоконт Є.О. Спадкове правовідношення у цивільному праві. Монографія. - К., 2002.

Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.- практ. по-сібн. / За заг.ред. С.Я.Фурси. - К., 2007.

Спасибо-Фатеева И.А. Акционерные общества: корпоративные правоотношения: Монографія. - Х., 1998.

Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту, Хмельницький, 2007.

Страхове право України: Навч. посіб. / За ред.Ю.О.Заїки. - К., 2004.

Фурса С.Я., Є.І.Фурса. Спадкове право. Теорія і практика. Навч. посібн.-К.,2002.

Харитонов Є.О. Вступ до цивільного права України: Навч. посіб. -К., 2006.

Цивільне право України. Загальна частина: Підручн. / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки - К., 2008.

Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. ССБичкової. - К., 2008.

Цивільне право України: Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.

Цивільне право України. Академічний курс: Шдуч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.

Цивільне право України: Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Саяі-ахметова. - К., 2005.

Цивільне право України. Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.

Цюра В.В. Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. -К., 2006.

Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. - Харків, 2002.

Щербина В.С. Господарське право. - К., 2006.

Щербина В.С. Суб'єкти господарського права. - Монограф. - К., 2008.

Житлове законодавство України: Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М.К.Галянтича. - 2006.

Житлове право України / За ред.В.С.Гопанчука, Ю.О.Заїки. -К., 2003.

Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В.Бобрової, О. А.Під-опригори - К., 1992.

Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. -К., 2007.

Заїка Ю.О. Спадкове право України: Навч. посібн. - К., 2006.

Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В.Луця. - Тернопіль, 2007.

Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О.В. Дзери. - К.: Юрінком, 2000.

Йоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву. - М-, 2004.

Коссак В.М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. - Львів, 1996.

Кохановська О.В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. - К., 2006.

Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. - К., 1993.

Кузнецова Н.С, Назарчук І.Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. - К., 1998.

Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. - К., 2004.

Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві. - К., 2005.

Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності. - К., 2001.

Луць В.В. Строки захисту цивільних прав. - Львів, 1993.

Луць В.В., Яворська О.С, Сивий Р.Б. Акціонерне право. - К., 2004.

Майданик Р.А. Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. -К., 2002.

Майданик Р.А. Траст: собственность и управление капиталами.-К., 1995.

Майданик Р.А. Аномалії у цивільному праві" (2007).

Науково- практичний коментар до цивільного законодавства України. В4тт.- К., 2004.

Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: в 2-х тт. / За відп. ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.) Н.СКузнецової, В.В.Луця. -К., 2006.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія. / За ред.В.В.Луця. - К., 2007.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття №__6__

1. Тема заняття: Зобов'язальне право.

2. Мета проведення заняття: розкрити поняття зобов'язального права; закріпити знання щодо видів зобов'язань; визначити поняття «множинність осіб»; оволодіти знаннями щодо забезпечення виконання зобов'язань; ознайомитись із поняттям відповідальності у Цивільному праві.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: поняття цивільного зобов'язання, види цивільних зобов'язань, множинність сторін, договір, свобода договору, істотні умови договору, порядок укладання договору, застава, завдаток, неустойка, порука, гарантія, цивільно-правова відповідальність.

вміти: розрізняти різні види договорів, їх істотні умови.

3.План семінарського заняття:

5. Загальні положення про зобов'язання.

6. Категорія договору в цивільному праві.

7. Забезпечення виконання зобов'язань.

8. Відповідальність у ЦП.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): поняття цивільного зобов'язання, види цивільних зобов'язань, множинність сторін, договір, свобода договору, істотні умови договору, порядок укладання договору, застава, завдаток, неустойка, порука, гарантія, цивільно-правова відповідальність.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень

Види договорів	Назва сторін	Предмет договору	Строки	Форма договору	Порядок виконання умов договору	Правові наслідки невиконання чи неналежного виконання умов договору	
1. Договір купівлі-продажу							
2. Договір міни							
3. Договір дарування							
4. Договір поставки							
5. Оренда							
6. Найм житлового приміщення							
7. Договір підряду							
8. Договір побутового підряду							
9. Договір перевезення							
10. Договір страхування							
11. Договір доручення							
12. Договір комісії							
13. Договір довічного утримання							
14. Договір кредиту							
15. Контрактація сільськогосподарської продукції							
16. Договір ренти							
17. Договір прокату							
18. Оренда земельної ділянки							
19. Оренда транспортного засобу							
20. Лізинг							
21. Договір позички							

22. Будівельний підряд							
23. Підряд на проектні та пошукові роботи							
24. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт							
25. Договір транспортного експедитування							
26. Договір зберігання							
27. Договір управління майном							
28. Договір позики							
29. Договір банківського вкладу							
30. Договір банківського рахунка							
31. Факторинг							
32. Ліцензійний договір							
33. Договір комерційної концесії							
34. Договір про спільну діяльність							

6.Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7.Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

Що таке зобов'язальне право?

Які види договорів Ви знаєте?

Які види забезпечення виконання зобов'язань Ви знаєте?

Що таке відповідальність у Цивільному праві?

1. Рекомендована література:

Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.- К., 2001.

Покровський І.А. Основные проблемы гражданского права. -М., 1998.

Цивільне право України. Загальна частина: Підручн. / За ред. І.А.Бірюкова, Ю.О.Заїки - К., 2008.

Цивільне право України. Договірні і недоговірні зобов'язання: Підручн. / За ред. ССБичкової. - К., 2008.

Цивільне право України: Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.

Цивільне право України. Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.

Цивільне право України: Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Саміахметова. - К., 2005.

Цивільне право України. Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.

Цюра В.В. Речові права на чуже майно. Наук.-практ. посібн. -К., 2006.

Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. - Харків, 2002.

Щербина В.С. Господарське право. - К., 2006.

Щербина В.С. Суб'єкти господарського права. - Монограф. - К., 2008.

Житлове законодавство України: Стан та шляхи удосконалення. Монографія / За ред. М.К.Галантича. - 2006.

Житлове право України / За ред.В.С.Гопанчука, Ю.О.Заїки. -К., 2003.

Загальна теорія цивільного права / За ред. Д. В.Бобрової, О. А.Підопригори - К., 1992.

Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення та розвиток: Монограф. -К., 2007.

Заїка Ю.О. Спадкове право України: Навч. посібн. - К., 2006.

Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В.Луця. - Тернопіль, 2007.

Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібн. / За ред. О.В. Дзери. - К.: Юрінком, 2000.

Йоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву. - М-, 2004.

Коссак В.М. Іноземні інвестиції в Україні: цивільно-правовий аспект. Монограф. - Львів, 1996.

Кохановська О.В. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві: Монограф. - К., 2006.

Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. - К., 1993.

Кузнецова Н.С, Назарчук І.Р. Ринок цінних паперів в Україні: правові основи формування та функціонування. - К., 1998.

Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. - К., 2004.

Луць А.В. Свобода договору в цивільному праві. - К., 2005.

Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності. - К., 2001.

Луць В.В., Яворська О.С, Сивий Р.Б. Акціонерне право. - К., 2004.

Майданик Р.А. Проблеми довірчих відносин у цивільному праві. -К., 2002.

Майданик Р.А. Траст: собственность и управление капиталами.-К., 1995.

Майданик Р.А. Аномалії у цивільному праві" (2007).

Науково- практичний коментар до цивільного законодавства України. В4тт.- К., 2004.

Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: в 2-х тт. / За відп. ред. О.В.Дзери (кер.авт.кол.) Н.СКузнецової, В.В.Луця. -К., 2006.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: Монографія. / За ред.В.В.Луця. - К., 2007.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 7

1. Тема заняття: Право інтелектуальної власності

2. Мета проведення заняття: ознайомитись із поняттям права інтелектуальної власності; співвіднести право інтелектуальної власності із правом власності; розкрити зміст права інтелектуальної власності; визначити об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності; розкрити майнові та особисті немайнові права, строк дії права інтелектуальної власності; сформувати поняття авторське та суміжні права, розкрити ці поняття; визначити поняття співавторства; розкрити поняття права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття та раціоналізаторську пропозицію.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: що таке право інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права, право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, відкриття та раціоналізаторську пропозицію

вміти: розрізнити поняття авторське та суміжні права, співвідносити право інтелектуальної власності і право власності.

3.План семінарського заняття:

1.Загальна характеристика права інтелектуальної власності.

2.Основні положення авторського права і суміжних прав.

3.Право промислової власності.

4.Основні поняття та терміни (тезаурус): право інтелектуальної власності, авторське право, суміжні права, співавторство, право на винахід, корисна модель, промисловий зразок, відкриття, раціоналізаторська пропозиція.

5.Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1.Система міжнародної охорони інтелектуальної власності в сфері авторського права і суміжних прав: поняття, етапи створення та правове забезпечення.

2.Права та обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності, що впливають з охоронних документів.

3.Правове регулювання авторського та суміжних прав згідно з національним законодавством .

4.Правове регулювання права промислової власності.

5.Правова охорона засобів індивідуалізації учасників правового обороту і виробленої ними продукції (фірмових найменувань, товарних знаків, знаків обслуговування, найменувань місць походження товару).

6.Договори на створення і використання об'єктів інтелектуальної власності.

7.Сучасний стан державної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

8.Правове регулювання патентування об'єктів промислової власності за національним законодавством.

9.Захист права інтелектуальної власності.

10.Суб'єкти права інтелектуальної власності: поняття та види.

11.Загальна характеристика сучасного законодавства про охорону винаходів, корисних моделей і промислових зразків.

12.Поняття та види патенту. Видача патенту.

13.Поняття, ознаки, правове значення винаходу та корисної моделі.

Правова охорона комп'ютерних програм та баз даних як об'єктів права інтелектуальної власності

6.Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7.Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

Що таке право інтелектуальної власності?

Що таке авторське право?

Що таке суміжні права?

Які бувають види співавторства?

Що відноситься до об'єктів права інтелектуальної власності?

Що відноситься до об'єктів авторського права?

Що є об'єктами суміжних прав?

Що таке корисна модель?

Що таке промисловий зразок?

Що таке винахід?

8.Рекомендована література:

Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика: В 4-х томах. - К.: Издательский дом «Ин Юре», 1999 г.

Интеллектуальная собственность: словарь-справочник. - М.: Инфра-М 1995-355.С.

Интеллектуальная собственность: Основные материалы: В 2-х ч. -Новосибирск: ВО «Наука», Сибирская издательская фирма, 1993. - 189 с.

Бромберг Г.В., Розов Б.С. Интеллектуальная собственность: действительность переходного периода и рыночные перспективы. - М.: ИНИЦ, 1998.-208 с.

Капица В.М. Интеллектуальная собственность в Украине: права автора, организации, государства. - К., 1995.

Тимофеенко Л.П. Интеллектуальная собственность: проблемы правовой охраны и использования. - К., 1996.

Подопригора О.А., Подопригора О.О. Право интеллектуальной собственности Украины. -К.: Юринком-Интер, 1998. - 336 с.

Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред.А.С. Довгерта. - Кн. 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України / Уклад. Р.В. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 520 с. - Книга 2: Вступи, статті європейських спеціалістів / Уклад. Р.В. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 460 с.

Вишневский Л.М., Иванов Б.И., Левин Л.Г. Формула приоритета. Возникновение и развитие авторского и патентного права. - Ленинград, 1990. – 206 с.

Гальперин Л.Б., Михайлова Л.А. Интеллектуальная собственность: сущность и правовая природа /7 Советское государство и право. - 1991. - № 12.

Сергеев А.П. Авторское право России. - С.-Петербург, 1994. - 311 с.

Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. - М., 1996.

Тимофеенко Л.П. О смежных правах. - К., 1996.

Тимофеенко Л.П. Охрана права на интеллектуальную собственность. - К.. 1994.

Штефан М.И. Ответственность за нарушение авторских прав и смежных прав // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 9. - С. 32-35.

Азбука авторского права / Под ред. Е.В. Тарасовой. - М., 1982. 17.

Антимонов Б.С, Флейшниц Е.А. Авторское право. - М., 1957

Бадиця І.А. Авторське, винахідницьке право, право на відкриття і міжнародний захист авторських прав. - К.. 1997. - 107 с.

Богуславский М.М. Вопросы авторского права в международных отношениях. - М.: Наука, 1973. - 336 с

Азимов Ч.Н. Научно-техническая информация и право. - Харьков, 1987.

Блинников В.И. Охрана интеллектуальной собственности в СССР в современных условиях. Теория и практика изобретательства, рационализации и патентно-лицензионной работы. - М., 1991.

Гаврилов Э.П. Правовая охрана алгоритмов и программ для ЭВМ в СССР: современное состояние и перспективы // Вопросы изобретательства. - 1990. - № 1.

Федотов М.А. Киберпространство как сфера обитания права // Бюллетень ЮНЕСКО по авторскому праву. - 1998. - № 3 (на англ. яз.).

Брыжжб В.Н., Завгородний А.Ф., Пичкур А.В. Лицензирование прав и атентование научно-технологической продукции. - К., 1994. - 201 с.

Воробьева О.В. Экономическое и научно-техническое сотрудничество СССР с зарубежными странами: правовая охрана и использование изобретений. - М., 1990. - 136 с.

Капица Ю.М., Корнілов В.А. Податкове регулювання розвитку науки і технологій в Україні. - К., 1995.- 50 с.

Святоец Ю.И. Правовая охрана научно-технических достижений и советский экспорт. - М., 1986. - 160 с.

Чертков Ю.М. Проблемы комп'ютерного права. - М, 1991. - 272 с.

Основы интеллектуальной собственности. - К.: 1н Юре, 1999. - 600 с.

Богуславский М.М. Участие СССР в международной охране авторских прав. - М, 1974.

Богуславський М.М. Международное частное право. - М., 1994. - С. 257-292.

Матвеев Ю.Г. Международная охрана авторских прав. - М, 1987.

Андрощук Г.А., Галак Н.М., Ковалев А.А., Крайчинская Г.Ф. Промышленная собственность: охрана и защита прав владельцев. - К., 1991.

Богатых Е.А., Левченко В.И. Патентное право капиталистических и развивающихся государств. - М., 1997. - 200 с.

Гражданское и торговое право капиталистических государств / Под ред. Е.А. Васильева. - М, 1993.

Дахно И.И. Патентно-лицензионная работа. - К., 1986.

Свиридов В.А. Изобретательское право. - Самара, 1992. - 62 с.

Сергеев А.П. Патентное право. - М, 1994. - 191 с.

Правовые проблемы охраны селекционных достижений. - К., 1992 - 104 с.

Адуев А.И., Белогорская Е.М. Товарный знак и его правовое значение. - М., 1972.

Василевский А., Савина-Лазарева З. Товарные знаки и проблемы их поиска. - М., 1970.

Азимов Ч.М. Основы патентного права Украины. - Харьков, 1994. - 63 с.

- Будянский В.А.** Правовое регулирование инновационной деятельности // Вопросы государства и права Украины. - Выпуск № 5. - Донецк, 1995.
- Практика защиты коммерческой тайны в США.** - М, 1993. - 245 с.
- Богуславский М.М.** Патентные вопросы в международных отношениях. - М., 1962.
- Богуславский М.М.** Международные соглашения в области изобретений и товарных знаков. - М., 1964.
- Цивільне право України:** Підручн: У 2 кн. / За ред.О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. - К., 2006.
- Цивільне право України.** Академічний курс: Шдруч. У двох томах / За ред. Я.М.Шевченко. - К., 2006.
- Цивільне право України:** Підручник / С.О.Харитонов, Н.О.Саміахметова. - К., 2005.
- Цивільне право України.** Курс лекцій / За ред. Р.Б.Шишки. - Х., 2004.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 8

1. Тема заняття: Сімейне право України.
2. Мета проведення заняття: визначити особливості сімейного права України, як особливої галузі права; сформулювати предмет, метод правового регулювання, принципи цієї галузі права; розшири знання шляхом вивчення Сімейного кодексу України та сімейного законодавства в цілому.
 - 2.1 Після виконаної роботи студент повинен знати: сімейне право, шлюб, ознаки шлюбу, умови вступу в шлюб, сім'я, недійсність шлюбу, фіктивний шлюб, шлюбний договір.
вміти: визначати особливості сімейно-правових відносин, оперувати основними поняттями, закріпленими законодавчо.
3. План семінарського заняття:
 1. Загальна характеристика сімейного права.
 2. Поняття та ознаки шлюбу в сімейному законодавстві.
 3. Недійсний та фіктивний шлюб.
 4. Шлюбний договір.
4. Основні поняття та терміни (тезаурус): сімейне право, шлюб, ознаки шлюбу, умови вступу в шлюб, сім'я, недійсність шлюбу, фіктивний шлюб, шлюбний договір.
5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:
 1. Поняття шлюбу та порядок його укладання.
 2. Сім'я. Права та обов'язки членів сім'ї.
 3. Шлюбний договір.
 4. Припинення шлюбу та визнання його недійсним.

5. Взаємні права та обов'язки батьків та дітей.

6. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

Що таке сімейне право?

Які ознаки сімейно-правових відносин?

Що таке шлюб?

Що таке недійсний шлюб?

Що таке фіктивний шлюб?

Які умови укладання шлюбу?

Що таке шлюбний договір?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.// ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /ІІ частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Матвеева Г.К. Советское семейное право. -К.: Юрид. литер., 1985.

Підпригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В.Ф и Пушкина Л.А. Советское гражданское право, в 2-х томах. -К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

Матвеев Ю.Г., Довгерт А.С., Кисиль В.И. Гражданское право в вопросах и ответах. - К.: Политиздат Украины, 1987.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 9

1. Тема заняття: Права та обов'язки батьків та дітей. Усиновлення. Опіка та піклування. Патронат. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

2. Мета проведення заняття: систематизувати та поглибити знання студентів у галузі сімейного права, зокрема, розширити уявлення про права та обов'язки батьків та дітей, поняття усиновлення, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, відрізнити опіку від піклування.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: що входить до майнових прав батьків і дітей; що входить до немайнових прав батьків та дітей, які підстави позбавлення батьківських прав, які правові наслідки таких дій, що таке аліменти, способи виконання батька чи матері обов'язку утримувати дитину.

вміти: володіти необхідною законодавчою базою, для того, щоб орієнтуватися у вивчених питаннях; розв'язувати задачі.

3. План семінарського заняття:

1. Немайнові права та обов'язки дітей та батьків.

2. Права батьків та дітей на майно.

3. Аліменти (обов'язок батька чи матері на утримання дитини).

4. Усиновлення.

5. Опіка та піклування.

6. Патронат.

7. Прийомна сім'я.

8. Дитячий будинок сімейного типу.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): майнові права дітей, майнові права батьків, усиновлення, аліменти, опіка, піклування, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Умови та порядок усиновлення.
2. Визнання усиновлення недійсним.
3. Скасування усиновлення.
4. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
5. Договір про патронат.
6. Припинення патронату над дітьми.
7. Припинення опіки та піклування над дітьми.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

Що таке немайнові права батьків та дітей? Які права до них відносяться?

Що таке право на майно батьків та дітей?

Сформулюйте поняття аліментів.

Який порядок стягнення аліментів?

Яким чином припиняється обов'язок батьків утримувати дитину?

Сформулюйте поняття усиновлення?

Яким чином усиновлення вважається недійсним.

Як скасовується усиновлення?

Чим опіка відрізняється від піклування?

Що таке патронат?

Сформулюйте поняття прийомної сім'ї.

Що таке дитячий будинок сімейного типу?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.// ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзе-ри, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /II частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Матвеева Г.К. Советское семейное право. -К.: Юрид. литер., 1985.

Підогригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В.Ф и Пушкина Л.А. Советское гражданское право, в 2-х томах. -К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

Матвеев Ю.Г., Довгерт А.С., Кисиль В.И. Гражданское право в вопросах и ответах. - К.: Политиздат Украины, 1987.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № __10__

1. Тема заняття: Права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

2. Мета проведення заняття: визначити правове положення інших членів сім'ї, а також ознайомити із законодавчим регулюванням їх правового статусу.

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків, права братів та сестер на спілкування, право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки, права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання, права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей, вирішення судом спорів щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, братів, сестер, мачухи, вітчима у вихованні дитини, обов'язки особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживала однією сім'єю, обов'язок баби, діда утримувати внуків, обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу,

діда, прабабу, прадіда, обов'язок по утриманню братів та сестер, обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка, обов'язок інших осіб утримувати дитину, обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима, обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття.

вміти: вирішувати практичні ситуації, згідно з чинним законодавством.

3. План семінарського заняття:

1. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

2. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): права баби та діда, прабаби та прадіда на виховання внуків, правнуків, права братів та сестер на спілкування, право мачухи, вітчима брати участь у вихованні пасинка, падчерки, права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання, права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей, вирішення судом спорів щодо участі баби, діда, прабаби, прадіда, братів, сестер, мачухи, вітчима у вихованні дитини, обов'язки особи піклуватися про бабу, діда, прабабу, прадіда, а також про того, з ким вона проживала однією сім'єю, обов'язок баби, діда утримувати внуків, обов'язок внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда, обов'язок по утриманню братів та сестер, обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка, обов'язок інших осіб утримувати дитину, обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима, обов'язок особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття.

5. Теми для рефератів, співдоповідей та повідомлень:

1. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

2. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підбрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу

Які ви знаєте права баби та діда?

Що таке права братів та сестер на спілкування?

Як розкрити права та обов'язки особи, яка взяла у свою сім'ю дитину, щодо її виховання?

Які Ви знаєте права сестри, брата, мачухи, вітчима та інших членів сім'ї на захист дітей?

В чому суть обов'язку баби, діда утримувати внуків?

8. Рекомендована література:

Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.- 14 березня.

Господарський кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003р.//ГУ.- 2003.-14 березня.

Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О.В. Дзера (керівник авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. — К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1 — 720 с.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. — Т. 1. Загальна частина. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 520 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 1: А-Г.- 672 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 2: Д-Й.- 744 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: «Укр. енцикл.», 1998. - Т. 3: К-М.- 792 с.

Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. —К.: Істина, 2002. - 304 с.

Фурса С. Я., Фурса Є. І Спадкове право. Теорія та практика. Навчальний посібник.- К.: Атіка, 2002.- 496 с.

Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство: Учеб. пособие. — К.: А.С.К., 2001. —832с.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /загальна частина/. -К.: Вентурі, 1995.

Підогригора О. А., Боброва Д. В. Цивільне право /ІІ частина/. -К.: Вентурі, 1996.

Емельянов В.П. Гражданское право Украины. -Х.: Консум, 1996.

Индыченко С.П., Гопанчук В.С. Брачно-семейное право в вопросах и ответах. -К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1990.

Матвеева Г.К. Советское семейное право. -К.: Юрид. литер., 1985.

Підогригора О.О. та інші. Цивільне право України. Правові основи підприємницької діяльності. -К.: Вентурі, 1994.

Под ред. Маслова В.Ф и Пушкина Л.А. Советское гражданское право, в 2-х томах. -К.: Вища школа, 1983.

Азимов Г.Н. Залоговое право. -Х.: Оригинал, 1993.

Азимов Г.Н. Все о наследовании. -Х.: Оригинал, 1993.

Демченко Т.А., Панасюк О.Т. Вексельное право. -К.: 1993.

Матвеев Ю.Г., Довгерт А.С., Кисиль В.И. Гражданское право в вопросах и ответах. - К.: Политиздат Украины, 1987.

Інструкційна картка до проведення семінарського заняття № 11

1. Тема заняття: Спадкове право.
2. Мета проведення заняття: розкрити загальні положення спадкового права, спадкування за заповітом та за законом, здійснення права на

спадкування, розяснення процедури виконання заповіту, оформлення права на спадщину, визначення поняття «спадковий договір».

2.1 Після виконаної роботи студент повинен

знати: поняття спадкового права, усвідомити його значення та роль у суспільстві та у системі цивільного права, розширити сферу знань цивільного права, закріпити отриманий новий матеріал.

вміти: відрізнити види спадщини, визначити ступінь рідства, для того, щоб визначити її розмір; розв'язувати задачі.

3. План семінарського заняття:

1. Загальні положення спадкового права.

2. Спадкування за заповітом.

3. Спадкування за законом.

4. Прийняття спадщини. Відмова від спадщини.

4. Основні поняття та терміни (тезаурус): спадщина, спадкове право, відкриття спадщини, місце відкриття спадщини, заповіт з умовою, спільний заповіт, «секретний заповіт», спадковий договір, спадкоємці першої черги, спадкоємці другої черги, спадкоємці третьої черги, спадкоємці четвертої черги, прийняття спадщини.

5. Темі для рефератів, співдоповідей та повідомлень

1. Поняття спадкового права.

2. Проблеми спадкового права.

3. Спадкування за законом та за заповітом.

6. Методичні рекомендації щодо розкриття питань

плану семінарського заняття: використовувати конспект лекцій, додатково знайдену літературу та підібрану інформацію щодо теми семінарського заняття, тезисно законспектовуючи весь необхідний матеріал з можливістю прочитати або розказати знайдену інформацію на занятті.

7. Питання та завдання для закріплення навчального матеріалу:

1. Що таке спадкове право?

2. Що таке спадщина?

3. Що таке спадкування за законом?

4. Що таке спадкування за заповітом?

5. Що таке прийняття спадщини? Який порядок прийняття спадщини?

6. Який порядок відмови від спадку?

8. Рекомендована література:

Кухарєв О. Є. Спадкове право України : навч.-практ. посіб. / О. Є. Кухарєв. – К. : Правова єдність : Алерта, 2013. – 328 с.

Міжнародне приватне право / за ред. С. Г. Кузьменко. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 316 с.

Міжнародне приватне право : підручник / за ред. В. П. Жушмана, І. А. Шуміло. – Х. : Право, 2012. – 320 с.

Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс : підручник / З. В. Ромовська. – 2-ге вид., допов. – К. : Дакор, 2013. – 304 с.

Сімейне право : підручник / за заг. ред.: В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2012. – 322 с.

Степанюк А. А. Колізії наследования в міжнародному частному праві : моногр. / А. А. Степанюк ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Фоліо, 2004. – 160 с.

Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : підручник / Г. С. Фединак, Л. С. Фединак. – 4-те вид., переробл. і допов. – К. : Атіка, 2009. – 500 с.

Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред.: В. І. Борисова, І. В. Спаси́бо-Фатеєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2011–2012. – Т. 1–2.

Абраменков М. С. Проблема выморочного имущества в міжнародних наследственных отношениях / М. С. Абраменков // *Государство и право*. – 2010. – № 9. – С. 91–96.

Аверина К. Н. Особенности правового регулирования брачно-семейных отношений, осложненных иностранным элементом / К. Н. Аверина // *Международное право и международные организации*. – 2012. – № 4. – С. 67–76.

Бартоле Е. Міжнародне усиновлення: погляд на питання з точки зору прав людини / Е. Бартоле // *Право США*. – 2012. – № 1/2. – С. 291–310.

Бородаенко А. А. Деятельность Международной комиссии гражданского состояния по обеспечению прав внебрачных детей / А. А. Бородаенко // *Современное право*. – 2011. – № 3. – С. 116–119.

Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями / О. Будзінська // *Юридичний журнал*. – 2009. – № 2. – С. 39–44.

Володина Н. В. Семейно-брачные отношения в современном мусульманском, иудейском и индуистском праве / Н. В. Володина, С. Е. Вавильченкова // *Современное право*. – 2012. – № 12. – С. 133–139.

Губанова О. В. Проблемні питання організаційно-правового регулювання міжнародного усиновлення / О. В. Губанова // *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. – К., 2010. – № 4. – С. 18–22.

Євко В. Ю. Основні протиріччя правового регулювання міждержавного всиновлення в Україні / В. Ю. Євко, С. М. Кравчук // *Бюлетень Міністерства юстиції України*. – 2011. – № 12. – С. 46–54.

Ієвіня О. Регулювання укладення шлюбу у міжнародному приватному праві / О. Ієвіня // *Нотаріат для вас*. – 2009. – № 12. – С. 29–37.

Калакура В. Колізійне регулювання укладення шлюбу з участю іноземного елемента / В. Калакура // *Юридична Україна*. – 2009. – № 10. – С. 127–134.

Калакура В. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві / В. Калакура // *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. – 2009. – Вип. 80. – С. 40–43.

Калакура В. Я. Правове регулювання відносин батьків і дітей у міжнародному сімейному праві / В. Я. Калакура // *Університетські наукові записки / Хмельн. ун-т упр. та права*. – 2009. – № 3. – С. 81–87.

Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві / В. Я. Калакура // *Право України*. – 2013. – № 7. – С. 145–153.

Кернична С. Я. Правове регулювання спадкування та заповітів в європейському законодавстві / С. Я. Кернична // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – К., 2010. – Вип. 47. – С. 378–382.

Кисіль В. І. Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві / В. І. Кисіль // *Право України*. – 2013. – № 7. – С. 154–182.

Кожевникова В. Правове регулювання укладення шлюбів громадянами України у Федеративній Республіці Німеччина / В. Кожевникова // *Вісник прокуратури*. – 2010. – № 1. – С. 117–124.

Комарук І. А. Шляхи вирішення питань, пов'язаних з міжнародним усиновленням: Гаазька Конвенція про захист дітей та співпрацю щодо міжнародного усиновлення від 29 травня 1993 року / І. А. Комарук // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – К., 2010. – Вип. 48. – С. 572–577.

Комарук І. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання / І. Комарук // *Юридичний журнал*. – 2010. – № 2. – С. 32–35.

Кравченко Н. Міжнародне усиновлення бути чи не бути? / Н. Кравченко // *Вісник прокуратури*. – 2013. – № 5. – С. 78–86.

Курдельчук Д. Міжнародне спадкування – це складно і просто / Д. Курдельчук, Т. Момонт // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2012. – № 1. – С. 193–196.

Курдельчук Д. Ще раз про деякі особливості міжнародного спадкування / Д. Курдельчук // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2011. – № 4. – С. 164–168.

Маркова О. В. Алиментные обязательства в международном частном праве / О. В. Маркова // *Международное публичное и частное право*. – 2011. – № 3. – С. 24–29.

Мироненко В. Особливості усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами / В. Мироненко // *Нотаріат для вас*. – 2012. – № 5. – С. 33–39.

праве, признании и исполнении решений и принятия и применении аутентичных документов по вопросам наследования и о создании Европейского сертификата о наследовании : Регламент (ЕС) №650/2012 Европейского Парламента и Совета от 4 июля 2012 г. // *Журнал международного частного права*. – 2012. – № 4. – С. 34–92.

Погорецька Н. В. Колізійні норми спадкування у міжнародному приватному праві / Н. В. Погорецька // *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. – 2008. – № 4. – С. 30–37.

Приданов А. Н. Правовые проблемы, приводящие к нарушению прав и интересов детей в процессе их усыновления иностранными гражданами / А. Н. Приданов // *Современное право*. – 2013. – № 2. – С. 71–74.

Розгон О. В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства / О. В. Розгон // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія "Право"*. – 2010. – № 945. – С. 121–125.

Розгон О. В. Деякі колізійні питання регулювання спадкових відносин з іноземним елементом / О. В. Розгон // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія "Право"*. – 2009. – № 872, Вип. 6. – С. 104–108.

Розгон О. В. Поняття сім'ї в національному й міжнародному аспектах // *Проблеми законності*. – Х., 2008. – Вип. 99. – С. 91–96.

Розгон О. Феномен міжнародного усиновлення / О. Розгон // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2011. – № 2. – С. 49–59.

Розгон О. Шлюб громадянина України з іноземцем на території України / О. Розгон // *Мала енциклопедія нотаріуса*. – 2012. – № 1. – С. 321–326.

Руда О. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві / О. Руда // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – К., 2010. – Вип. 88, ч. 1. – С. 116–119.

Шупінська О. В. Міжнародно-правове регулювання відносин власності при транскордонному спадкуванні / О. В. Шупінська // *Університетські наукові записки / Хмельн. ун-т упр. та права*. – Хмельницький, 2010. – Вип. 4. – С. 76–81.

Яніцька А. І. Процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами / А. І. Яніцька // *Актуальні проблеми держави і права*. – О., 2012. – Вип. 66. – С. 389–394.

Методичні рекомендації щодо розкриття питань плану семінарських занять:

1-5 питання – заздалегідь оформлений конспект відповідей. Коротка усна відповідь без використання посібників або інших джерел. Можливість опираючись на власний конспект, або використання додаткової інформації у вигляді: малюнків, схем, графіків, статистичних даних, карт, відеоматеріалів. Відповідь регламентована до 10 хвилин. Доповнення до 5 хвилин.

Методичні рекомендації в роботі на семінарських заняттях.

Під час підготовки до семінарських занять студенти повинні опанувати прийоми та методи самостійної роботи з джерелами інформації, засвоїти навички дослідної роботи.

Готуючись до семінарського заняття, слід опрацювати монографічні дослідження та наукові статті, скласти конспект та тези відповідно до сформульованих проблем, докладний план виступу.

Семінарські заняття у формі бесіди, обговорення рефератів, доповідей. На виступ студентів – 10 хвилин. Доповідь повинна бути логічно завершена, обґрунтована, систематизована.

Отримані студентами бали за окремі семінарські заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

У випадку неготовності або пропуску семінару (незалежно від причини) студент зобов'язаний самостійно опрацювати відповідну тему.

Методичні рекомендації з ІНДЗ

Індивідуальні навчально-дослідні завдання – це обов'язків вид самостійної і науково-дослідної роботи студента, форма вивчення актуальних проблем історії, передбачених навчальною програмою курсу, початковий етап науково-педагогічного дослідження.

Робота над рефератом сприяє формуванню у студентів вміння самостійно поповнювати та систематизувати свої знання, відстоювати власні переконання, вести пошукову роботу, користуватися навчально-методичною та науковою літературою.

Методичні вказівки та завдання для написання робіт

Метою навчальної роботи є поглиблення, узагальнення та закріплення знань з навчальної дисципліни, перевірка рівня знань та освоєння учнем основного навчального матеріалу, ступінь знайомства з навчально-методичною, науковою літературою та нормативним матеріалом.

Робота має бути самостійним оригінальним твором з елементами наукового дослідження і відповідати вимогам як за змістом так і за формою.

Загальні вимоги до тексту:

1. Вміння робити власні висновки з розглянутих питань.
2. Логічна послідовність та чіткість викладення матеріалу.
3. Самостійне мислення, критична оцінка тієї чи іншої концепції.
4. Наведення прикладів з повсякденного життя держави, суспільства чи окремих людей.
5. Вміння аналізувати законодавчі матеріали та пропонувати свої ідеї.

В цій роботі обов'язково повинні бути посилання на літературу, нормативні акти та матеріали, приклади.

Теми реферативних робіт:

1. Відмінність та спорідненість понять аналогія закону та аналогія права в цивільному законодавстві.
2. Відмежування цивільного права від інших галузей права.
3. Значення судової практики в цивільному праві.
4. Недійсність нормативних актів.
5. Розвиток науки цивільного права.
6. Цивільне право як навчальна дисципліна.
7. Поняття цінних паперів.
8. Акції та механізм їх функціонування.
9. Правове регулювання обігу облігацій.
10. Поняття та порядок випуску казначейських зобов'язань.
11. Правове регулювання вексельного обігу в Україні.

12. Місце проживання фізичної особи.
13. Фізична особа як підприємець.
14. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою або померлою.
15. Майно як об'єкт цивільних прав.
16. Обчислення позовної давності.
17. Зловживання суб'єктивними цивільними правами.
18. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
19. Суть цивільно-правових дій та їх види.
20. Обставини, які впливають на юридичну силу дій.
21. Способи волевиявлення.
22. Власність та право власності.
23. Зміст права власності.
24. Поняття права спільної власності.
25. Право спільної часткової власності.
26. Право спільної сумісної власності.
27. Поняття та засоби захисту права власності.
28. Віндикаційний позов як спосіб захисту права власності.
29. Негаторний позов як спосіб захисту права власності..
30. Система міжнародної охорони інтелектуальної власності в сфері авторського права і суміжних прав: поняття, етапи створення та правове забезпечення.
31. Права та обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності, що впливають з охоронних документів.
32. Правове регулювання авторського та суміжних прав згідно з національним законодавством .
33. Правове регулювання права промислової власності.
34. Правова охорона засобів індивідуалізації учасників правового обороту і виробленої ними продукції (фірмових найменувань, товарних знаків, знаків обслуговування, найменувань місць походження товару).
35. Договори на створення і використання об'єктів інтелектуальної власності.
36. Сучасний стан державної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.
37. Правове регулювання патентування об'єктів промислової власності за національним законодавством.
38. Захист права інтелектуальної власності.
39. Суб'єкти права інтелектуальної власності: поняття та види.
40. Загальна характеристика сучасного законодавства про охорону винаходів, корисних моделей і промислових зразків.
41. Поняття та види патенту. Видача патенту.
42. Поняття, ознаки, правове значення винаходу та корисної моделі.
43. Правова охорона комп'ютерних програм та баз даних як об'єктів права інтелектуальної власності
44. Поняття шлюбу та порядок його укладання.
45. Сім'я. Права та обов'язки членів сім'ї.

46. Шлюбний договір.
47. Припинення шлюбу та визнання його недійсним.
48. Взаємні права та обов'язки батьків та дітей.
49. Влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
50. Умови та порядок усиновлення.
51. Визнання усиновлення недійсним.
52. Скасування усиновлення.
53. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
54. Договір про патронат.
55. Припинення патронату над дітьми.
56. Припинення опіки та піклування над дітьми.
57. Поняття спадкового права.
58. Проблеми спадкового права.
59. Спадкування за законом та за заповітом.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Згідно з учбовим планом студенти виконують контрольну роботу, яка є формою звіту про зроблену самостійну роботу, вказує на рівень знань, дає характеристику їх відношення до учбової дисципліни, навчає вірно здійснювати підбір, викладення і оформлення матеріалу.

Структурна робота складається з теоретичної та практичної частини.

В теоретичній частині студент повинен за запропонованою темою розкрити сутність одного з інститутів адміністративного права згідно з примірним планом, який пропонується

Практична частина передбачає виконання завдання-винахід і розв'язання конкретної ситуативної задачі на основі її правового аналізу і кваліфікації.

Зміст роботи повинен відобразити глибину вивчення законодавства та інших нормативних актів, вміння пов'язувати положення норм з практичною діяльністю, творчо застосовувати головні положення права

при аналізі виконавчо-розпорядчої діяльності в тій чи іншій сфері трудового права.

Обсяг контрольної роботи 20 - 25 сторінок учнівського зошита чи 12 -15 аркушів встановленого формату.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В.О.
СУХОМЛИНСЬКОГО

Інститут історії і права

Контрольний білет №1

по дисципліні «Цивільне та сімейне право»

Курс 4

1. Основні джерела цивільного права, які діють на території України.

2. Підстави виникнення цивільного правовідношення.

Задача:

Неповнолітній Іванов, який після закінчення училища працював токарем у виробничому об'єднанні, уклав договір позики на суму, еквівалентну 10 тис. дол.. США. Дізнавшись про це батьки Іванова вимагали розірвання договору, який був укладений без їхньої згоди. Позикодавець Краснов відмовився розірвати договір, посилаючись на те, що Іванов має самостійний заробіток, працює за трудовим договором і повинен вважатись повністю дієздатним. У спір втрутився орган опіки і піклування. На думку якого, батькам Іванова потрібно погодитись на емансипацію. Якщо ж вони не погодяться, то Краснову рекомендували звернутись з позовом у суд про визнання Іванова повністю дієздатним. Не досягнувши згоди, сторони звернулись за роз'ясненням до юриста.

Яке пояснення їм потрібно дати?

Директор інституту

Історії і права _____ професор М.М. Шитюк

Завідуючий кафедрою _____

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор по НР _____

«_____» _____ 201 р.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В.О.
СУХОМЛИНСЬКОГО

Інститут історії і права

Контрольний білет №2

по дисципліні «Цивільне та сімейне право»

Курс 4

1. Поняття та зміст дієздатності громадян. Види цивільної дієздатності.

2. Речі та їх класифікація.

Задача:

Віктор Петров у зв'язку із закінченням школи отримав у подарунок від бабусі магнітофон. Через деякий час він спитав бабусю, чи не буде вона заперечувати проти того, що він обмінє магнітофон на відеокамеру, яка належить його знайомому Несторову. Бабуся не заперечувала і дала письмову згоду на здійснення правочину. Обмін відбувся.

Батько Віктора, дізнавшись про обмін, почав вимагати від Несторова повернення магнітофона і взяти назад свою відеокамеру, оскільки він своєї згоди на обмін не давав. Несторов відповів відмовою, пояснивши. Що наскільки йому відомо, магнітофон був подарований Віктору бабусею, яка дала письмову згоду на здійснення правочину. При цих обставинах, як вважав Несторов, неповнолітньому Віктору не потрібна була згода батька на вчинення правочину.

Хто правий у даній суперечці? Чи зміниться рішення, якщо мати Віктора дасть згоду на обмін за проханням бабусі?

Директор інституту

Історії і права _____ професор М.М. Шитюк

Завідуючий кафедрою _____

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор по НР _____

« _____ » _____ 201 р.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В.О.
СУХОМЛИНСЬКОГО

Інститут історії і права

Контрольний білет №3

по дисципліні «Цивільне та сімейне право»

Курс 4

1. Поняття і значення правочинів, їх місце у системі юридичних фактів.

2. Судовий спосіб захисту цивільних прав та інтересів.

Задача:

Травкін придбав у магазині музичних інструментів концертний рояль. На наступний день до директора магазину прийшла жінка Травкіна і вимагала прийняти рояль назад і повернути отриману магазином суму грошей. При цьому вона пояснила, що Травкін хворий на шизофренію, знаходиться під наглядом психоневрологічного диспансеру, і ближчим часом вона має намір звернутись до суду із заявою про визнання його недієздатним. Запрошений директором продавець магазину, який оформляв покупку,

повідомив, що поведінка Травкіна не дала можливості запідозрити які-небудь психічні відхилення. До того ж Травкін, випробовуючи інструмент. Виконав на досить високому професійному рівні декілька технічно складних відрізків із творів Бетховена, Ліста, Дебюссі. Жінка Травкіна пред'явила медичну довідку, де зазначалось, що Травкін на протязі декількох років хворіє приступам шизофренії, які за останні декілька місяців стали частішими, але в періодах між ними він цілком здатний розуміти значення своїх дій і керувати ними.

Чи є підстави для визнання правочину недійсним?

Директор інституту
Історії і права _____ професор М.М. Шитюк
Завідуючий кафедрою _____

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор по НР _____

« _____ » _____ 201 р.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. В.О.
СУХОМЛИНСЬКОГО

Інститут історії і права

Контрольний білет №4

по дисципліні «Цивільне та сімейне право»

Курс 4

1. Поняття юридичної особи. Ознаки юридичної особи. Правоздатність і дієздатність юридичної особи.

2. Поняття і види об'єктів цивільних прав.

Задача:

Прокурор звернувся до суду із заявою про визнання Кирилова обмежено дієздатним. У заяві відзначалось, що самотній Кирилов, проживаючи в кімнаті комунальної квартири, зловживає спиртними напоями, порушує спокій сусідів, які звернулись до прокурора з проханням вжити щодо Кирилова необхідних заходів. До заяви прокурора була додана довідка із психоневрологічного диспансеру, в якій мова йшла про те, що Кирилов – хронічний алкоголік і потребує обмеження дієздатності. Суд виніс рішення про визнання Кирилова обмежено дієздатним.

Чи правильне рішення суду?

Директор інституту
Історії і права _____ професор М.М. Шитюк
Завідуючий кафедрою _____

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Питання до заліку з навчальної дисципліни «Сімейне та цивільне право»

1. Предмет цивільного права.
2. Метод цивільно-правового регулювання.
3. Поняття цивільного права.
4. Система цивільного права України.
5. Поняття та види джерел цивільного права України, їх характеристика.
7. Аналогія закону і аналогія права.
8. Види суб'єктів цивільного права України.
9. Поняття цивільної правоздатності.
10. Зміст правоздатності громадян.
11. Обмеження правоздатності громадян.
12. Визнання громадянина безвісно відсутнім.
13. Оголошення громадянина померлим.
14. Поняття дієздатності громадян.
15. Обсяг дієздатності неповнолітніх.

16. Обмеження дієздатності громадян.
17. Визнання громадянина недієздатним.
18. Поняття місця проживання.
19. Порядок здійснення цивільних прав і обов'язків недієздатних і обмежено дієздатних громадян.
20. Поняття та ознаки юридичної особи.
21. Порядок створення юридичних осіб.
22. Правоздатність юридичних осіб.
23. Відповідальність юридичних осіб за невиконання чи неналежне виконання договорів та спричинення позадоговірної шкоди.
24. Порядок припинення юридичних осіб.
25. Види юридичних осіб.
26. Поняття об'єктів цивільних прав.
27. Види об'єктів цивільних прав.
28. Поняття речей та їх класифікація.
29. Продукти творчої діяльності як об'єкти цивільних прав.
30. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав.
31. Дії як об'єкти цивільних прав.
32. Поняття представництва.
33. Види представництва.
34. Поняття повноважень представника.
35. Довіреність.
36. Представництво без повноважень.
37. Поняття угоди.
38. Види угод.
39. Умовні угоди. Відкладальні та скасувальні умови.
40. Форма угоди.
41. Умови дійсності угоди.
42. Види недійних угод.
43. Нікчемні та заперечні угоди.
44. Мнимі та удавані угоди.

45. Угоди, укладені з метою, що суперечить інтересам держави та суспільства.
46. Угоди юридичної особи, що суперечать її цілям.
47. Угоди, укладені з порушенням тих вимог, які законодавець висуває до осіб, що їх здійснюють.
48. Угоди, при укладенні яких мали місце “пороки волі” учасників цих угод.
49. Поняття та значення позовної давності.
50. Строки позовної давності.
51. Початок перебігу строків позовної давності.
52. Призупинення перебігу строку позовної давності.
53. Перебування перебігу строку позовної давності.
54. Наслідки закінчення строку позовної давності.
55. Вимоги, на які позовна давність не розповсюджується.
57. Поняття права власності.
58. Право власності в об’єктивному і суб’єктивному розумінні.
59. Форми власності та їх класифікація за законодавством України.
60. Підстави виникнення та припинення права власності.
61. Момент виникнення права власності. Ризик випадкової загибелі речі.
62. Право виключної власності народу України.
63. Право приватної власності громадян.
64. Право колективної власності.
65. Право державної власності.
66. Право спільної власності.
67. Спільна часткова та спільна сумісна власність.
68. Цивільно-правові способи захисту права власності та інших речових прав.
69. Позов про витребування майна із чужого незаконного володіння (віндикаційний позов).
70. Захист права власності від порушень, не пов’язаних з позбавленням володіння (негаторний позов).
71. Поняття та значення договору як підстави виникнення зобов’язань.
72. Інші підстави виникнення зобов’язань.
73. Позадоговірні зобов’язання та зобов’язального права.

74. Елементи зобов'язання.
75. Відмінність зобов'язальних відносин від речових.
76. Види договорів.
77. Зміст договору (істотні та інші умови).
78. Стадії укладення договору.
79. Переддоговірні спори.
80. Поняття та принципи належного виконання зобов'язань.
81. Суб'єкти, місце та строк виконання зобов'язань.
82. Дострокове виконання зобов'язань.
83. Способи виконання зобов'язань.
84. Виконання дольового та солідарного зобов'язання.
85. Виконання альтернативного зобов'язання.
86. Поняття забезпечення виконання зобов'язання.
87. Види забезпечення виконання зобов'язань.
88. Поняття неустойки та її значення .
89. Види неустойки.
90. Поняття та види застави.
91. Поняття поруки.
92. Гарантія. Відмінність гарантії від поруки.
93. Завдаток. Відмінність завдатку від авансу.
94. Поняття цивільно-правової відповідальності.
95. Умови цивільно-правової відповідальності.
96. Невиконання та неналежне виконання зобов'язань.
97. Поняття шкоди та збитків. Види збитків.
98. Поняття та форми вини в цивільному праві.
99. Підстави звільнення боржника від відповідальності.
100. Склад цивільного правопорушення.
101. Види цивільно-правової відповідальності.
102. Договірна та позадоговірна відповідальність.
103. Дольова, солідарна та субсидіарна відповідальність.
104. Розмір цивільно-правової відповідальності.

105. Випадки зменшення розміру цивільно-правової відповідальності.
106. Прострочка боржника та її наслідки.
107. Прострочка кредитора та її наслідки.
108. Способи припинення зобов'язання.
109. Купівля-продаж.
110. Міна.
111. Дарування.
112. Поставка.
113. Оренда (майновий найм). Безоплатне користування майном.
114. Найм житлового приміщення.
115. Підряд.
116. Перевезення.
117. Договір страхування.
118. Договір кредиту.
119. Договір доручення.
120. Договір комісії.
121. Контрактація сільськогосподарської продукції.
122. Договір довічного утримання.
123. Договір про спільну діяльність.
124. Поняття та види позадоговірних зобов'язань.
125. Зобов'язання, що виникають з публічного обіцяння винагороди (оголошення конкурсу).
126. Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди.
127. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування чужого майна.
128. Зобов'язання, що виникають внаслідок придбання або зберігання майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав.
129. Поняття і джерела авторського права.
130. Об'єкти і суб'єкти авторського права.
131. Суміжні права.
132. Використання творів науки, літератури і мистецтва. Авторський договір.
133. Захист авторських прав.

134. Поняття та джерела патентного права.
135. Об'єкти і суб'єкти патентного права.
136. Право на відкриття, винахід, раціоналізаторську пропозицію та його захист.
137. Право на промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та його захист.
138. Поняття спадкового правонаступництва.
139. Спадкування за законом.
140. Прийняття спадщини та відмова від спадщини.
141. Сімейне право: загальна характеристика.
142. Поняття та ознаки шлюбу.
143. Недійсність шлюбу.
144. Особисті немайнові права подружжя.
145. Майнові права подружжя.
146. Припинення шлюбних обов'язків.
147. Шлюбний договір.
148. Немайнові права та обов'язки батьків та дітей.
149. Права батьків та дітей на майно.
150. Аліменти.
151. Усиновлення.
152. Опіка та піклування.
153. Патронат.
154. Прийомна сім'я.
155. Дитячий будинок сімейного типу.
156. Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
157. Обов'язок по утримання інших членів сім'ї та родичів.
158. Загальні положення спадкового права.
159. Спадкування на заповітом.
160. Спадкування за законом.
161. Прийняття спадщини. Відмова від спадщини.

10. Рекомендована література

Базова

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року.
2. Господарський кодекс України від 19 січня 2003 року.
3. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 року.
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року.
6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 березня 2003 року.
7. Закон України “Про авторське право і суміжні права” від 23 грудня 1993 року.
8. Закон України “Про іпотеку” від 5 червня 2003 року.
9. Закон України “Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 року.
10. Закон України “Про донорство крові та її компонентів” від 23 червня 1995 року
11. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 року.
12. Закон України “Про об'єднання громадян” від 16 червня 1992 року
13. Закон України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року
14. Закон України “Про приватизаційні папери” від 06 березня 1992 року.
15. Закон України “Про приватизацію державного житлового фонду” від 19 червня 1992 року

16. Закон України “Про приватизацію державного майна” від 4 березня 1992 року
17. Закон України “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” від 6 березня 1992 року.
18. Закон України “Про призупинення приватизації підприємств нафтопереробної промисловості України” від 23 грудня 2004 року.
19. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23 квітня 1991 року
20. Закон України „Про нотаріат” від 2 вересня 1993 року з доповненнями.
21. Закон України „Про особисте селянське господарство” від 15 травня 2003 року
22. Закон України „Про фермерське господарство” від 19 червня 2003 року.
23. Основи законодавства України про охорону здоров'я, Закон України 19 листопада 1992 року
24. Постанова Верховної Ради України “Про право власності на окремі види майна” від 17 червня 1992 року.
25. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х книгах // За ред. А.С.Довгєрта. – Книги 1,2: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України // Уклад. В.С.Дроб'язко. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001. – 520 с.
26. Булеца С.Б. Правові питання утаназії // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 26. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. – 696 с. С. 359-363.
27. Васильченко В. Спадкування права на обов'язкову частку за новим цивільним законодавством: доктринальні проблеми// Право України. - 2003. - № 10, С.119-123.
28. Давидова Н.О. Особисті немайнові права: навчальний посібник – К.: Видавничий дім «Інюре», 2008 – 160с.
29. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні.-К., 2001.
30. Дзера О. В. Розвиток права власності громадян в Україні.-К.: Вєнтурі, 1996.
31. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей // Исслед. центр частного права. – М.: “Статут”, 2003. – 416 с.
32. Домашенко М. В., Рубаник В.Є. Власність і право власності. Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. - Харків., 2002.
33. Житлове право України / За ред. В.С. Гопанчука, Ю.О. Заїки. — К., 2003.
34. Заїка Ю.О. Спадкове право України. - К., Істина, 2006 - 216.
35. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток. Монографія. 2-ге вид. – К.: КНТ, 207 . – 288 с.

36. Ієвіня О.В., Мироненко В.П., Павловські Н.В., Пилипенко С.А. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення: навч. посібник: К.: КНТ, 2007- 264 с.
37. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики: Зб.наук. статей / За ред. Ю.С.Шемчушенка, Ю.Л.Бошицького. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. – 424 с.
38. Мазуренко С. В. Спадковий договір в цивільному праві України. Дис. канд. юрид. наук. - Одеса, 2003.
39. Підпригора О.А. Речові права в проекті нового Цивільного кодексу України // Бюл. законодавства і юридичної практики.-1998.-№2.
40. Погрібний С. О. Володіння у цивільному праві. — Одеса., 2002.
41. Право інтелектуальної власності: Підруч. / За ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. — К., 2002.
42. Рубаник В.Є. Інститут права власності в Україні: історико-правове дослідження. Харків., 2002.
43. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захист) Монографія/Відп.ред. Я.М.Шевченко.
44. Фурса С. Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика. Навчальний посібник. - К.: Аттіка. 2002.
45. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины: Учебник. – Х.: ООО “Одиссей”, 2004. – 960 с.
46. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2-х т. / За ред. Я.М. Шевченко. — К., 2003.
47. Цюра В.В. Речові права на чуже майно. Науково-практичний посібник. – К.: КНТ, 2006. – 136 с.
48. Цивільне право України: Підруч. У 2-х т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. — К., 2004.
49. Цивільне право України: Підруч.: У 2-х кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. - К., 2013.
50. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект. — Харків, 2012.
51. Щербина В.С. Господарське право. — К., 2003.

15. Інформаційні ресурси

- <http://www.rada.kiev.ua/> – Верховна Рада України.
- <http://www.naiu.kiev.ua> – Національна академія внутрішніх справ України.
- <http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України.
- <http://www.nau.kiev.ua> – Нормативні акти України.
- <http://www.nbuv.gov.ua> – [Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.](#)

